

॥ शिवरात्रि-पूजा – याम-चतुष्टय-पूजा ॥

आचम्य।

शुक्लाम्बरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम्।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत् सर्वविद्मोपशान्तये॥

प्राणान् आयम्य। ॐ भूः + भूर्भुवः सुवरोम्।

॥ ब्रत-सङ्कल्पः ॥

ममोपात्त-समस्त-दुरित-क्षयद्वारा श्री-परमेश्वर-प्रीत्यर्थं शुभे शोभने मुहूर्ते अद्य ब्रह्मणः द्वितीयपरार्धे श्वेतवराहकल्पे वैवस्वतमन्वन्तरे अष्टाविंशतितमे कलियुगे प्रथमे पादे जम्बूद्वीपे भारतवर्षे भरतखण्डे मेरोः दक्षिणे पार्श्वे शकाब्दे अस्मिन् वर्तमाने व्यावहारिकणां प्रभवादि पष्ठाः संवत्सराणां मध्ये ( ) नाम संवत्सरे उत्तरायणे शिशिर-ऋतौ कुम्भ-मासे कृष्ण-पक्षे ऋदशयां/चतुर्दशयां शुभतिथौ (इन्दु / भौम / बुध / गुरु / भृगु / स्थिर / भानु)-वासरयुक्तायाम् ( ) नक्षत्र ( )-योग ( )-करण-युक्तायां च एवं गुण विशेषण विशेषायाम् अस्याम् (ऋदशयां/चतुर्दशयां) शुभतिथौ अस्माकं सहकुटुम्बानां क्षेमस्थैर्य-धैर्य-वीर्य-विजय-आयुरारोग्य-ऐश्वर्याभिवृद्धर्थम् धर्मार्थकाममोक्षचतुर्विधफलपुरुषार्थसिद्धर्थं पुत्रपौत्राभिवृद्धर्थम् इष्टकाम्यार्थसिद्धर्थम् मम इहजन्मनि पूर्वजन्मनि जन्मान्तरे च सम्पादितानां ज्ञानाज्ञानकृतमहापातकचतुष्टय-व्यतिरिक्तानां रहस्यकृतानां प्रकाशकृतानां सर्वेषां पापानां सद्य अपनोदनद्वारा सकल-पापक्षयार्थं श्री-साम्ब-परमेश्वर-प्रीत्यर्थं शिवरात्रि-ब्रतं करिष्ये।

शिवरात्रिव्रतं ह्येतत्करिष्येऽहं महाफलम्।
निर्विघ्नमस्तु मे चात्र त्वत्प्रसादाज्ञगत्पते॥

चतुर्दशयां निराहारो भूत्वा शम्भो परेऽहनि।
भोक्ष्येऽहं भुक्तिमुक्त्यर्थं शरणं मे भवेश्वर॥

॥ पूर्वाङ्ग-विद्मेश्वर-पूजा ॥

(आचम्य)

शुक्लाम्बरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम्।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत् सर्वविद्मोपशान्तये॥

प्राणान् आयम्य।

(अप उपस्पृश्य, पुष्पाक्षतान् गृहीत्वा)

तदेव लग्नं सुदिनं तदेव ताराबलं चन्द्रबलं तदेव।
विद्याबलं दैवबलं तदेव लक्ष्मीपतेरङ्गियुगं स्मरामि॥

ममोपात्त-समस्त-दुरित-क्षयद्वारा
 श्री-परमेश्वर-प्रीत्यर्थं करिष्यमाणस्य कर्मणः
 अविघ्नेन परिसमाप्यर्थम् आदौ विघ्नेश्वरपूजां करिष्ये।
 (अप उपस्पृश्य)

ॐ गणानां त्वा गणपतिः हवामहे कविं कवीनामुपमश्रवस्तमम्।
 ज्येष्ठराजं ब्रह्माणां ब्रह्मणस्पतु आ नः शृण्वन्नृतिभिः सीद् सादनम्॥

अगजानानपद्मार्कं गजाननमहर्निशम्।
 अनेकदं तं भक्तानाम् एकदन्तमुपास्महे॥

भूर्भुवः सुवरोम् अस्मिन् हरिद्राबिम्बे सुमुखं महागणपतिं ध्यायामि, आवाहयामि।

ॐ महागणपतये नमः, आसनं समर्पयामि।
 ॐ महागणपतये नमः, पादयोः पाद्यं समर्पयामि।
 ॐ महागणपतये नमः, अर्घ्यं समर्पयामि।
 ॐ महागणपतये नमः, आचमनीयं समर्पयामि।
 ॐ महागणपतये नमः, मधुपर्कं समर्पयामि।
 ॐ भूर्भुवः सुवः। ॐ महागणपतये नमः, शुद्धोदकस्नानं समर्पयामि। स्नानानन्तरमाचमनीयं समर्पयामि।
 ॐ महागणपतये नमः, वस्त्रार्थमक्षतान् समर्पयामि।
 ॐ महागणपतये नमः, यज्ञोपवीताभरणार्थं अक्षतान् समर्पयामि।
 ॐ महागणपतये नमः, दिव्यपरिमलगन्धान् धारयामि। गन्धस्योपरि हरिद्राकुङ्कमं समर्पयामि।
 ॐ महागणपतये नमः, अक्षतान् समर्पयामि।
 ॐ महागणपतये नमः, पुष्पमालिकां समर्पयामि। पुष्पैः पूजयामि।

॥ अर्चना ॥

१. सुमुखाय नमः	९. धूमकेतवे नमः
२. एकदन्ताय नमः	१०. गणाध्यक्षाय नमः
३. कपिलाय नमः	११. फालचन्द्राय नमः
४. गजकर्णकाय नमः	१२. गजाननाय नमः
५. लम्बोदराय नमः	१३. वक्रतुण्डाय नमः
६. विकटाय नमः	१४. शूर्पकर्णाय नमः
७. विघ्नराजाय नमः	१५. हेरम्बाय नमः
८. विनायकाय नमः	१६. स्कन्दपूर्वजाय नमः
- ॐ महागणपतये नमः, नानाविधपरिमलपत्रपुष्पाणि समर्पयामि॥
 ॐ महागणपतये नमः, धूपमाघ्रापयामि।

अलङ्कारदीपं सन्दर्शयामि।

ॐ भूर्भुवः सुवः। + ब्रह्मणे स्वाहा॥ ॐ महागणपतये नमः, ( ) (नैवेद्यं) निवेदयामि।
अमृतापिधानमसि॥ निवेदनान्तरम् आचमनीयं समर्पयामि।

ॐ महागणपतये नमः, ताम्बूलं समर्पयामि।

ॐ महागणपतये नमः, कर्पूरनीराजनं दर्शयामि। कर्पूरनीराजनानन्तरमाचमनीयं समर्पयामि।

ॐ महागणपतये नमः, मत्रपुष्पं समर्पयामि। स्वर्णपुष्पं समर्पयामि।

अभीप्सितार्थसिद्ध्यर्थं पूजितो यः सुरैरपि।
सर्वविघ्नच्छिदे तस्मै गणाधिपतये नमः॥

गजाननं भूतगणादिसेवितं कपित्थ-जम्बूफल-सार-भक्षितम्।
उमासुतं शोकविनाशकारणं नमामि विघ्नेश्वरपादपङ्कजम्॥

अनन्तकोटिप्रदक्षिणनमस्कारान् समर्पयामि।
छत्रचामरादिसमस्तोपचारान् समर्पयामि।

वक्रतुण्डमहाकाय कोटिसूर्यसमप्रभ।
अविघ्नं कुरु मे देव सर्वकार्येषु सर्वदा॥

सुमुखश्वैकदन्तश्च कपिलो गजकर्णकः।
लम्बोदरश्च विकटो विघ्नराजो गणाधिपः॥

धूमकेतुर्गणाध्यक्षो फालचन्द्रो गजाननः।
वक्रतुण्डः शूर्पकर्णो हेरम्भः स्कन्दपूर्वजः॥

षोडशैतानि नामानि यः पठेच्छृणुयादपि।
विद्यारम्भे विवाहे च प्रवेशे निर्गमे तथा।
सङ्गामे सर्वकार्येषु विघ्नस्तस्य न जायते॥
प्रार्थनाः समर्पयामि।

॥प्रधान-पूजा — साम्ब-परमेश्वर-पूजा (प्रथम-यामः) ॥

शुक्लाम्बरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम्।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत् सर्वविघ्नोपशान्तये॥

प्राणान् आयम्य। ॐ भूः + भूर्भुवः सुवरोम्।

ममोपात्त-समस्त-दुरित-क्षयद्वारा श्री-परमेश्वर-प्रीत्यर्थं शुभे शोभने मुहूर्ते अद्य ब्रह्मणः द्वितीयपरार्धे
श्वेतवराहकल्पे वैवस्वतमन्वन्तरे अष्टाविंशतितमे कलियुगे प्रथमे पादे जम्बूद्वीपे भारतवर्षे भरतखण्डे
मेरोः दक्षिणे पार्श्वे शकाब्दे अस्मिन् वर्तमाने व्यावहारिकणां प्रभवादि षष्ठ्याः संवत्सराणां मध्ये ( )

नाम संवत्सरे उत्तरायणे शिशिर-ऋतौ कुम्भ-मासे कृष्ण-पक्षे ऋदश्यां/चतुर्दश्यां शुभतिथौ (इन्दु / भौम / बुध / गुरु / भृगु / स्थिर / भानु)-वासरयुक्तायाम् ( ) नक्षत्र ( )-योग ( )-करण-युक्तायां च एवं गुण विशेषण विशिष्टायाम् अस्याम् (ऋदश्यां/चतुर्दश्यां) शुभतिथौ अस्माकं सहकुटुम्बानां क्षेमस्थैर्य-धैर्य-वीर्य-विजय-आयुरारोग्य-ऐश्वर्याभिवृद्ध्यर्थम् धर्मार्थकाममोक्षचतुर्विधफलपुरुषार्थसिद्ध्यर्थं पुत्रपौत्राभिवृद्ध्यर्थम् इष्टकाम्यार्थसिद्ध्यर्थम् मम इहजन्मनि पूर्वजन्मनि जन्मान्तरे च सम्पादितानां ज्ञानाज्ञानकृतमहापातकचतुष्टय-व्यतिरिक्तानां रहस्यकृतानां प्रकाशकृतानां सर्वेषां पापानां सद्य अपनोदनद्वारा सकल-पापक्षयार्थं शिवरात्रौ श्री-साम्ब-परमेश्वर-प्रीत्यर्थं प्रथम-यामपूजां करिष्ये। श्रीविघ्नेश्वराय नमः यथास्थानं प्रतिष्ठापयामि। (गणपति-प्रसादं शिरसा गृहीत्वा)

॥ आसन-पूजा ॥

पृथिव्या मेरुपृष्ठ ऋषिः। सुतलं छन्दः। कूर्मो देवता॥

पृथिव्ये त्वया धृता लोका देवि त्वं विष्णुना धृता।
त्वं च धारय मां देवि पवित्रं चासनं कुरु॥

॥ घण्टा-पूजा ॥

आगमार्थं तु देवानां गमनार्थं तु रक्षसाम्।
घण्टारवं करोम्यादौ देवताऽऽह्नकारणम्॥

॥ कलश-पूजा ॥

ॐ कलशाय नमः दिव्यगन्धान् धारयामि।

गङ्गे च यमुने चैव गोदावरि सरस्वति।
नर्मदे सिन्धुकावेरि जलेऽस्मिन् सन्त्रिधिं कुरु॥

ॐ गङ्गायै नमः। ॐ यमुनायै नमः। ॐ गोदावर्यै नमः। ॐ सरस्वत्यै नमः। ॐ नर्मदायै नमः।
ॐ सिन्धवे नमः। ॐ कावेर्यै नमः।
ॐ सप्तकोटिमहातीर्थान्यावाहयामि।

(अथ कलशं स्पृष्ट्वा जपं कुर्यात्)

आपो वा इदं सर्वं विश्वा भूतान्यापः प्राणा वा आपः पशव् आपोऽन्नमापोऽमृतमापः सुम्राडापो विराडापः स्वराडापश्छन्दाङ्गस्यापो ज्योतीङ्गस्यापो यजूङ्गस्यापः सूत्यमापः सर्वा देवता आपो भूर्भुवः सुवराप् ओम्॥

कलशस्य मुखे विष्णुः कण्ठे रुद्रः समाश्रितः।
मूले तत्र स्थितो ब्रह्मा मध्ये मातृगणाः स्मृताः॥

कुक्षी तु सागराः सर्वे सप्तद्वीपा वसुन्धरा।
ऋग्वेदोऽथ यजुर्वेदः सामवेदोऽप्यथर्वणः।
अङ्गेश्व सहिताः सर्वे कलशाम्बुसमाश्रिताः॥

सर्वे समुद्राः सरितः तीर्थानि च हृदा नदाः।
आयान्तु देवपूजार्थं दुरितक्षयकारकाः॥
ॐ भूर्भुवः सुवो भूर्भुवः सुवो भूर्भुवः सुवः।

(इति कलशजलेन सर्वोपकरणानि आत्मानं च प्रोक्ष्य।)

॥ आत्म-पूजा ॥

ॐ आत्मने नमः, दिव्यगन्धान् धारयामि।

१. आत्मने नमः	४. जीवात्मने नमः
२. अन्तरात्मने नमः	५. परमात्मने नमः
३. योगात्मने नमः	६. ज्ञानात्मने नमः

समस्तोपचारान् समर्पयामि।

देहो देवालयः प्रोक्तो जीवो देवः सनातनः।
त्यजेदज्ञाननिर्माल्यं सोऽहं भावेन पूजयेत्॥

॥ पीठ-पूजा ॥

१. आधारशक्त्यै नमः	८. रत्नवेदिकायै नमः
२. मूलप्रकृत्यै नमः	९. स्वर्णस्तम्भाय नमः
३. आदिकूर्माय नमः	१०. श्वेतच्छत्राय नमः
४. आदिवराहाय नमः	११. कल्पकवृक्षाय नमः
५. अनन्ताय नमः	१२. क्षीरसमुद्राय नमः
६. पृथिव्यै नमः	१३. सितचामराभ्यां नमः
७. रत्नमण्डपाय नमः	१४. योगपीठासनाय नमः

॥ गुरु-ध्यानम् ॥

गुरुब्रह्मा गुरुर्विष्णुर्गुरुर्देवो महेश्वरः।
गुरुः साक्षात् परं ब्रह्म तस्मै श्री-गुरवे नमः॥

॥षोडशोपचार-पूजा॥

ध्यायेन्त्रित्यं महेशं रजतगिरिनिभं चारुचन्द्रावतंसं
रक्षाकल्पोऽवलाङ्गं परशुमृगवराभीतिहस्तं प्रसन्नम्।
पद्मासीनं समन्तात् स्तुतममरगणैर्व्याघ्रकृतिं वसानं
विश्वाद्यं विश्वबीजं निखिलभयहरं पञ्चवक्रं त्रिनेत्रम्॥

अस्मिन् बिम्बे श्री-साम्ब-परमेश्वरं ध्यायामि।

नमस्ते रुद्र मन्यवं उतो तु इष्टवे नमः। नमस्ते अस्तु धन्वने ब्रह्मामुत ते नमः॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय।
सुद्योजातं प्रपद्यामि। आवाहयामि॥१॥

या तु इषुः शिवतंमा शिवं बभूवं ते धनुः। शिवा शरव्या या तव तया नो रुद्र मृडय॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय।
सुद्योजातायु वै नमो नमः। आसनं समर्पयामि॥२॥

या ते रुद्र शिवा तनूरघोराऽपापकाशिनी। तया नस्तुनुवा शन्तमया गिरिशन्तभिचांकशीहि॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय।
भवे भवे नाति भवे भवस्व माम्। पादयोः पाद्यं समर्पयामि॥३॥

यामिषु गिरिशन्त हस्ते बिभृष्यस्तवे। शिवां गिरित्र तां कुरु मा हिंसीः पुरुषं जगत्॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय।
भवोद्भवाय नमः॥ अर्ध्यं समर्पयामि॥४॥

शिवेन वचसा त्वा गिरिशाच्छावदामसि। यथा नः सर्वमिञ्जगदयक्षमः सुमना असंत्॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय।
वामदेवाय नमः। आचमनीयं समर्पयामि॥५॥

अध्यवोचदधिवक्ता प्रथमो दैव्यो भिषक्। अहीङ्कृ र्वा र्वा यातुधान्यः॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय।
ज्येष्ठाय नमः। मधुपर्कं समर्पयामि॥६॥

असौ यस्तामो अरुण उत ब्रुः सुमङ्गलः। ये चेमाः रुद्रा अभितो दिक्षु श्रिताः संहस्रशोऽवैषाः हेडं
ईमहे॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। श्रेष्ठाय नमः। स्नानं समर्पयामि।

रुद्रम्। चमकम्। पुरुषसूक्तम्॥

स्नानानन्तरम् आचमनीयं समर्पयामि॥७॥

साक्षतजलेन तर्पणं कार्यम्॥

ॐ भवं देवं तर्पयामि। ॐ शर्वं देवं तर्पयामि। ॐ ईशानं देवं तर्पयामि। ॐ पशुपतिं देवं तर्पयामि।
ॐ रुद्रं देवं तर्पयामि। ॐ उग्रं देवं तर्पयामि। ॐ भीमं देवं तर्पयामि। ॐ महान्तं देवं तर्पयामि॥

ॐ भवस्य देवस्य पत्नीं तर्पयामि। ॐ शर्वस्य देवस्य पत्नीं तर्पयामि। ॐ ईशानस्य देवस्य पत्नीं
तर्पयामि। ॐ पशुपतेदेवस्य पत्नीं तर्पयामि। ॐ रुद्रस्य देवस्य पत्नीं तर्पयामि। ॐ उग्रस्य देवस्य
पत्नीं तर्पयामि। ॐ भीमस्य देवस्य पत्नीं तर्पयामि। ॐ महतो देवस्य पत्नीं तर्पयामि॥

असौ योऽवसर्पति नीलंग्रीवो विलोहितः। उतैनं गोपा अट्टशन्त्रदशनुदहार्यः। उतैनं विश्वा भूतानि स
दृष्टे मृडयाति नः॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। रुद्राय नमः। वस्त्रोत्तरीयं समर्पयामि॥८॥

नमो अस्तु नीलंग्रीवाय सहस्राक्षाय मीढुषे । अथो ये अंस्यु सत्वानोऽहं तेभ्योऽकरु नमः ॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय । कालांयु नमः । यज्ञोपवीताभरणानि समर्पयामि ॥९॥

प्र मुञ्च धन्वन्त्स्त्वमुभयोरार्लियोज्याम् । याश्च ते हस्तु इष्वः परा ता भंगवो वप ॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय । कलविकरणायु नमः । दिव्यपरिमलगन्धान् धारयामि । गन्धस्योपरि अक्षतान् समर्पयामि ॥१०॥

अवतत्य धनुस्त्वः सहस्राक्ष शतेषुधे । निशीर्य शत्ल्यानां मुखां शिवो नः सुमनां भव ॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय । बलविकरणायु नमः । पुष्पैः पूजयामि ॥११॥

ॐ भवाय देवाय नमः । ॐ शर्वाय देवाय नमः ।

ॐ ईशानाय देवाय नमः । ॐ पशुपतये देवाय नमः ।

ॐ रुद्राय देवाय नमः । ॐ उग्राय देवाय नमः ।

ॐ भीमाय देवाय नमः । ॐ महते देवाय नमः ॥

ॐ भवस्य देवस्य पत्व्यै नमः । ॐ शर्वस्य देवस्य पत्व्यै नमः ।

ॐ ईशानस्य देवस्य पत्व्यै नमः । ॐ पशुपतेर्देवस्य पत्व्यै नमः ।

ॐ रुद्रस्य देवस्य पत्व्यै नमः । ॐ उग्रस्य देवस्य पत्व्यै नमः ।

ॐ भीमस्य देवस्य पत्व्यै नमः । ॐ महतो देवस्य पत्व्यै नमः ॥

॥ शिवाष्टोत्तरशतनामावलिः ॥

शिवाय नमः

महेश्वराय नमः

शम्भवे नमः

पिनाकिने नमः

शशिशेखराय नमः

वामदेवाय नमः

विरूपाक्षाय नमः

कपर्दिने नमः

नीललोहिताय नमः

शङ्कराय नमः

१०

शूलपाणये नमः

खद्वाङ्गिने नमः

विष्णुवल्लभाय नमः

शिपिविष्टाय नमः

अम्बिकानाथाय नमः

श्रीकण्ठाय नमः

भक्तवत्सलाय नमः

भवाय नमः

शर्वाय नमः

त्रिलोकीशाय नमः

शितिकण्ठाय नमः

शिवाप्रियाय नमः

उग्राय नमः

कपालिने नमः

कामारये नमः

अन्धकासुरसूदनाय नमः

गङ्गाधराय नमः

ललाटाक्षाय नमः

कालकालाय नमः

कृपानिधये नमः

भीमाय नमः

परशुहस्ताय नमः

मृगपाणये नमः

जटाधराय नमः

कैलासवासिने नमः

कवचिने नमः

कठोराय नमः

त्रिपुरान्तकाय नमः

वृषाङ्गाय नमः

वृषभारूढाय नमः

४०

भस्मोद्धूलितविग्रहाय नमः

सामप्रियाय नमः

स्वरमयाय नमः

त्रयीमूर्तये नमः

अनीश्वराय नमः

३०

सर्वज्ञाय नमः	कृत्तिवाससे नमः	खण्डपरशवे नमः
परमात्मने नमः	पुरारातये नमः	अजाय नमः
सोमसूर्याग्निलोचनाय नमः	भगवते नमः	पाशविमोचकाय नमः ९०
हविषे नमः	प्रमथाधिपाय नमः	मृडाय नमः
यज्ञमयाय नमः	मृत्युञ्जयाय नमः	पशुपतये नमः
सोमाय नमः	सूक्ष्मतनवे नमः	देवाय नमः
पश्चवक्राय नमः	जगद्वापिने नमः	महादेवाय नमः
सदाशिवाय नमः	जगद्गुरवे नमः	अव्ययाय नमः
विश्वेश्वराय नमः	व्योमकेशाय नमः	हरये नमः
वीरभद्राय नमः	महासेनजनकाय नमः	पूषदन्तभिदे नमः
गणनाथाय नमः	चारुविक्रमाय नमः	अव्यग्राय नमः
प्रजापतये नमः	रुद्राय नमः	दक्षाध्वरहराय नमः
हिरण्यरेतसे नमः	भूतपतये नमः	हराय नमः १००
दुर्घटय नमः	स्थाणवे नमः	भगवेत्रभिदे नमः
गिरीशाय नमः	अहये बुध्याय नमः	अव्यक्ताय नमः
गिरिशाय नमः	दिगम्बराय नमः	सहस्राक्षाय नमः
अनघाय नमः	अष्टमूर्तये नमः	सहस्रपदे नमः
भुजङ्गभूषणाय नमः	अनेकात्मने नमः	अपर्वर्गप्रदाय नमः
भर्गाय नमः	सात्त्विकाय नमः	अनन्ताय नमः
गिरिधन्वने नमः	शुद्धविग्रहाय नमः	तारकाय नमः
गिरिप्रियाय नमः	शाश्वताय नमः	परमेश्वराय नमः

॥इति शाक्तप्रमोदे श्री-शिवाष्टोत्तरशतनामावलिः सम्पूर्णा॥

॥उत्तराङ्ग-पूजा ॥

विज्युं धनुः कपुर्दिनो विशल्यो बाणवां उता। अनैशन्त्रस्येषव आभुरस्य निषुङ्गथिः॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। बलाय नमः। धूपमाघ्रापयामि॥१२॥

या तै हेतिर्मुद्दृष्टम् हस्ते बूभूव ते धनुः। तयाऽस्मान् विश्वस्त्वमयुक्ष्मया परिभुज॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। बलंप्रमथनाय नमः। अलङ्कारदीपं सन्दर्शयामि॥१३॥

ॐ भूर्भुवः सुवः। + ब्रह्मणे स्वाहा॥

नमस्ते अस्त्वायुधायानातताय धृष्णवै। उभाभ्यामुत ते नमौ ब्रह्म्यां तव धन्वने॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। सर्वभूतदमनाय नमः। () निवेदयामि। मध्ये मध्ये अमृतपानीयं समर्पयामि। अमृतापिधानमसि। हस्तप्रक्षालनं समर्पयामि। पादप्रक्षालनं समर्पयामि। निवेदनानन्तरम् आचमनीयं समर्पयामि॥१४॥

परिं ते धन्वंनो हेतिरस्मान्वृणकु विश्वतः। अथो य इषुधिस्तवाऽऽरे अस्मन्नि धैहि तम्॥ ॐ ह्रीं नमः
शिवाय। मनोन्मनाय नमः। कर्पूरताम्बूलं समर्पयामि॥१५॥

नमस्ते अस्तु भगवन् विश्वेश्वराय महादेवाय ऋष्वकाय त्रिपुरान्तकाय त्रिकाञ्चिकालाय कालाञ्चिरुद्राय
नीलकण्ठाय मृत्युञ्जयाय सर्वेश्वराय सदाशिवाय श्रीमन्महादेवाय नमः॥ कर्पूरनीराजनं दर्शयामि॥१६॥

॥ रक्षा ॥

बृहथ्सामं क्षत्रभृद्धृद्ध वृष्णियं त्रिष्टुभौजः शुभितमुग्रवीरम्। इन्द्रस्तोमेन पश्चदशेन मध्यमिदं वातेन सगरेण
रक्ष॥

रक्षां धारयामि॥

॥ नमस्काराः ॥

ॐ भवाय देवाय नमः।

ॐ शर्वाय देवाय नमः।

ॐ ईशानाय देवाय नमः।

ॐ पशुपतये देवाय नमः।

ॐ रुद्राय देवाय नमः।

ॐ उग्राय देवाय नमः।

ॐ भीमाय देवाय नमः।

ॐ महते देवाय नमः॥

ईशानः सर्वविद्यानामीश्वरः सर्वभूतानां ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणोऽधिपतिर्ब्रह्मां शिवो मैं अस्तु सदाशिवोम्॥ ॐ
ह्रीं नमः शिवाय। मत्रपुष्पाञ्जलि समर्पयामि।

शिवाय नमः। रुद्राय नमः। पशुपतये नमः। नीलकण्ठाय नमः। महेश्वराय नमः। हरिकेशाय नमः।
विरूपाक्षाय नमः। पिनाकिने नमः। त्रिपुरान्तकाय नमः। शम्भवे नमः। शूलिने नमः। महादेवाय नमः।
इति द्वादशनामभिर्द्वादशपुष्पाञ्जलीन् दत्त्वा॥

प्रदक्षिणनमस्कारान् कृत्वा॥

॥ अर्घ्यप्रदानम् ॥

ममोपात्त-समस्त-दुरित-क्षयद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थम् शिवरात्रौ प्रथम-याम-पूजान्ते क्षीरार्घ्यप्रदानं
करिष्ये॥

शिवरात्रिव्रतं देव पूजाजपपरायणः।
करोमि विधिवदत्तं गृहाणार्घ्यं नमोऽस्तुते॥

इत्यर्घ्यं दत्त्वा।

नमः शिवाय शान्ताय सर्वपापहराय च।
शिवरात्रौ मया दत्तं गृहाणार्घ्यं मम प्रभो॥१॥

॥ पूजानिवेदनम् ॥

नमो यज्ञजगन्नाथ नमस्त्रिभुवनेश्वर।
पूजां गृहण मे दत्तां महेश प्रथमे पदे॥१॥
यत्किञ्चित् कुर्महे देव सदा सुकृतदुष्कृतम्।
तन्मे शिवपदस्थस्य भुङ्खं क्षपय शङ्कर॥

शिवो दाता शिवो भोक्ता शिवः सर्वमिदं जगत्।
शिवो जयति सर्वत्र यः शिवः सोऽहमेव हि॥

इति प्रार्थ्य॥

देवहृदयस्थं पादस्थं च पुष्पमादाय प्रणम्य देवेन दत्तमिति ध्यात्वा॥

प्रपन्नं पाहि मामीश भीतमृत्युमहार्णवात्।
त्वयोपभुक्त-स्नग्-गन्ध-वासो-लङ्कार-चर्चिताः ।
उच्छिष्ठभोजिनो दासास्तव मायां जयेम हि॥

इति मूर्धि धृत्वा॥

मन्त्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं महेश्वर।
यत्कृतं तु मया देव परिपूर्णं तदस्तु ते॥

अनेन पूजनेन साम्बसदाशिवः प्रीयताम्।

कायेन वाचा मनसेन्द्रियैर्वा
बुद्ध्याऽत्मना वा प्रकृतेः स्वभावात्।
करोमि यद्यत् सकलं परस्मै
नारायणायेति समर्पयामि॥

ॐ तत्सद्ब्रह्मार्पणमस्तु।

॥ प्रधान-पूजा — साम्ब-परमेश्वर-पूजा (द्वितीय-यामः) ॥

शुक्लाम्बरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम्।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत् सर्वविद्वोपशान्तये॥

प्राणान् आयम्या ॐ भूः + भूर्भुवः सुवरोम्।

ममोपात्त-समस्त-दुरित-क्षयद्वारा श्री-परमेश्वर-प्रीत्यर्थं शुभे शोभने मुहूर्ते अद्य ब्रह्मणः द्वितीयपरार्थे
श्वेतवराहकल्पे वैवस्वतमन्वन्तरे अष्टाविंशतितमे कलियुगे प्रथमे पादे जम्बूद्वीपे भारतवर्षे भरतखण्डे
मेरोः दक्षिणे पार्श्वे शकाब्दे अस्मिन् वर्तमाने व्यावहारिकणां प्रभवादि षष्ठ्याः संवत्सराणां मध्ये ( )

नाम संवत्सरे उत्तरायणे शिशिर-ऋतौ कुम्भ-मासे कृष्ण-पक्षे ऋदेश्यां/चतुर्दश्यां शुभतिथौ (इन्दु / भौम / बुध / गुरु / भृगु / स्थिर / भानु)-वासरयुक्तायाम् ( ) नक्षत्र ( )-योग ( )-करण-युक्तायां च एवं गुण विशेषण विशिष्टायाम् अस्याम् (ऋदेश्यां/चतुर्दश्यां) शुभतिथौ अस्माकं सहकुटुम्बानां क्षेमस्थैर्य-धैर्य-वीर्य-विजय-आयुरारोग्य-ऐश्वर्याभिवृद्ध्यर्थम् धर्मार्थकाममोक्षचतुर्विधफलपुरुषार्थसिद्ध्यर्थ पुत्रपौत्राभिवृद्ध्यर्थम् इष्टकाम्यार्थसिद्ध्यर्थम् मम इहजन्मनि पूर्वजन्मनि जन्मान्तरे च सम्पादितानां ज्ञानाज्ञानकृतमहापातकचतुष्टय-व्यतिरिक्तानां रहस्यकृतानां प्रकाशकृतानां सर्वेषां पापानां सद्य अपनोदनद्वारा सकल-पापक्षयार्थ शिवरात्रौ श्री-साम्ब-परमेश्वर-प्रीत्यर्थ द्वितीय-यामपूजां करिष्ये।

॥षोडशोपचार-पूजा ॥

ध्यायेन्नित्यं महेशं रजतगिरिनिभं चारुचन्द्रावतंसं
रत्नाकल्पोऽवलाङ्गं परशुमृगवराभीतिहस्तं प्रसन्नम्।
पद्मासीनं समन्तात् स्तुतमरगणैव्याघ्रकृतिं वसानं
विश्वाद्यं विश्वबीजं निखिलभयहरं पञ्चवक्रं त्रिनेत्रम्॥

अस्मिन् बिम्बे श्री-साम्ब-परमेश्वरं ध्यायामि।

नमस्ते रुद्र मन्यवं उतो तु इष्वेन नमः। नमस्ते अस्तु धन्वने ब्रह्म्यामुत ते नमः॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। सुद्योजातं प्रपद्यामि। आवाहयामि॥१॥

या त इषुः शिवतमा शिवं ब्रूपवं ते धनुः। शिवा शंरव्या या तव तया नो रुद्र मृडय॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। सुद्योजाताय वै नमो नमः। आसनं समर्पयामि॥२॥

या तै रुद्र शिवा तनूरघोराऽपापकाशीनी। तया नस्तुनुवा शन्तमया गिरिशन्ताभिचाँकशीहि॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। भवे भवे नाति भवे भवस्व माम्। पादयोः पाद्यं समर्पयामि॥३॥

यामिषु गिरिशन्तु हस्ते बिभृष्यस्तवे। शिवां गिरित्र तां कुरु मा हि॒र्सीः पुरुषं जगत्॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। भवोद्भवाय नमः॥ अर्ध्यं समर्पयामि॥४॥

शिवेन वचसा त्वा गिरिशच्छावदामसि। यथा नः सर्वमिङ्गदयुक्षमः सुमना असत्॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। वामदेवाय नमः। आचमनीयं समर्पयामि॥५॥

अध्यवोचदधिक्ता प्रथमो देव्यो भिषक्। अहीङ्कृ सर्वाङ्गम्य-न्यसर्वाश्च यातुधान्यः॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। ज्येष्ठाय नमः। मधुपर्कं समर्पयामि॥६॥

असौ यस्ताम्रो अरुण उत ब्रूः सुमङ्गलः। ये चेमां रुद्रा अभितो दिक्षु श्रिताः संहस्रशोऽवैषां हेडं ईमहे॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। श्रेष्ठाय नमः। स्नानं समर्पयामि।

॥ महान्यासः ॥

॥ पश्चाङ्गरुद्रन्यासः रावणोक्ता पश्चाङ्गप्रार्थना-सहितम् ॥

ओङ्कारमत्रसंयुक्तं नित्यं ध्यायन्ति योगिनः।
कामदं मोक्षदं तस्मै नकाराय नमो नमः॥१॥

नमस्ते रुद्र मन्यवं उतो तु इष्वं नमः। नमस्ते अस्तु धन्वने ब्रह्मभ्यांमुत ते नमः॥ या तु इषुः शिवतमा
शिवं ब्रह्मवं ते धनुः। शिवा शरव्या या तव तया नो रुद्र मृडय॥

(EAST)

कं खं गं घं डं। यरलवशषसहोम्। ओऽ नमो भगवते रुद्राय। पूर्वाङ्गरुद्राय नमः।

महादेवं महात्मानं महापातकनाशनम्।
महापापहरं वन्दे मकाराय नमो नमः॥२॥

अपैतु मृत्युरमृतं न आगन्वैवस्वतो नो अभयं कृणोतु। पर्णं वनस्पतेरिवाभिनः शीयताऽ रथिः स च
तान्नः शचोपतिः।

(SOUTH)

चं छं जं झं जं। यरलवशषसहोम्। ओऽ नमो भगवते रुद्राय। दक्षिणाङ्गरुद्राय नमः।

शिवं शान्तं जगन्नाथं लोकानुग्रहकारणम्।
शिवमेकं परं वन्दे शिकाराय नमो नमः॥३॥

ॐ। निधनपतये नमः। निधनपतान्तिकाय नमः। ऊर्ध्वाय नमः। ऊर्ध्वलिङ्गाय नमः। हिरण्याय नमः।
हिरण्यलिङ्गाय नमः। सुवर्णाय नमः। सुवर्णलिङ्गाय नमः। दिव्याय नमः। दिव्यलिङ्गाय नमः। भवाय
नमः। भवलिङ्गाय नमः। शर्वाय नमः। शर्वलिङ्गाय नमः। शिवाय नमः। शिवलिङ्गाय नमः। ज्वलाय
नमः। ज्वललिङ्गाय नमः। आत्माय नमः। आत्मलिङ्गाय नमः। परमाय नमः। परमलिङ्गाय नमः।
एतस्मोमस्य सूर्यस्य सर्वलिङ्गं स्थापयति पाणिमत्रं पवित्रम्।

(WEST)

टं ठं डं ढं णं। यरलवशषसहोम्। ओऽ नमो भगवते रुद्राय। पश्चिमाङ्गरुद्राय नमः।

वाहनं वृषभो यस्य वासुकिः कण्ठभूषणम्।
वामे शक्तिधरं वन्दे वकाराय नमो नमः॥४॥

यो रुद्रो अग्नौ यो अप्सु य ओषधीषु यो रुद्रो विश्वा भुवनाऽऽविवेश तस्मै रुद्राय नमो अस्तु॥

(NORTH)

तं थं दं धं नं। यरलवशषसहोम्। ओऽ नमो भगवते रुद्राय। उत्तराङ्गरुद्राय नमः।

यत्र कुत्र स्थितं देवं सर्वव्यापिनमीश्वरम्।
यलिङ्गं पूजयेन्तिं यकाराय नमो नमः॥५॥

पश्चाङ्गमुखन्यासः रावणोक्ता पश्चमुखप्रार्थना-सहितम्

प्राणानां ग्रन्थिरसि रुद्रो मां विशान्तकः। तेनान्नेनौप्यायुस्व॥ नमो रुद्राय विष्णवे मृत्युर्मे पाहि।

(UPWARDS)

पं फं बं भं मं। यरलवशाषसहोम्। ॐ नमो भगवते रुद्राय। ऊर्ध्वाङ्गरुद्राय नमः।

॥ पश्चाङ्गमुखन्यासः रावणोक्ता पश्चमुखप्रार्थना-सहितम् ॥

तत्पुरुषाय विद्वहै महादेवाय धीमहि।
तन्नो रुद्रः प्रचोदयात्॥

संवर्ताग्नि-तटित्प्रदीप-कनक-प्रस्पर्धि-तेजोरुणं
गम्भीरध्वनि-सामवेदजनकं ताम्राधरं सुन्दरम्।
अर्धेन्दुद्युति-लोल-पिङ्गल-जटाभार-प्रबोद्धोदकं
वन्दे सिद्धसुरासुरेन्द्रनमितं पूर्वं मुखं शूलिनः॥
ॐ नमो भगवते रुद्राय। पूर्वाङ्गमुखाय नमः। (EAST)

अघोरेभ्योऽथ घोरेभ्यो घोरघोरतरेभ्यः।
सर्वेभ्यः सर्वशर्वेभ्यो नमस्ते अस्तु रुद्ररूपेभ्यः॥

कालाभ्रमराञ्जन-द्युतिनिभं व्यावृत्तपिङ्गेक्षणं
कर्णोद्भासित-भोगिमस्तकमणि-प्रोद्भिन्दंष्ट्राङ्गुरम्।
सर्पप्रोतकपाल-शुक्तिशकल-व्याकीर्णताशेखरं
वन्दे दक्षिणमीश्वरस्य वदनं चाथर्वनादोदयम्॥
ॐ नमो भगवते रुद्राय। दक्षिणाङ्गमुखाय नमः। (SOUTH)

सद्योजातं प्रपद्यामि सद्योजाताय वै नमो नमः।
भवे भवे नाति भवे भवस्व माम्। भवोद्भवाय नमः॥

प्रालेयाचलमिन्दुकुन्द-धवलं गोक्षीरफेनप्रभं
भस्माभ्यङ्गमनङ्गदेहदहन-ज्वालावली-लोचनम् ।
विष्णु-ब्रह्म-मरुद्रणार्चितपदं ऋग्वेदनादोदयं
वन्देऽहं सकलं कलङ्करहितं स्थाणोर्मुखं पश्चिमम्॥
ॐ नमो भगवते रुद्राय। पश्चिमाङ्गमुखाय नमः। (WEST)

वामदेवाय नमौ ज्येष्ठाय नमः श्रेष्ठाय नमौ रुद्राय नमः कालाय

नमः कलविकरणाय नमौ बलविकरणाय नमौ बलाय नमौ बलप्रमथनाय नमः सर्वभूतदमनाय नमौ
मनोन्मनाय नमः॥

गौरं कुङ्कुमपङ्कितं सुतिलकं व्यापाण्डुमण्डस्थलं
 भ्रूविक्षेप-कटाक्षवीक्षण-लसत्-संसक्तकर्णोत्पलम्।
 स्निग्धं बिम्बफलाधरं प्रहसितं नीलालकालङ्कृतं
 वन्दे याजुषवेदघोषजनकं वक्रं हरस्योत्तरम्॥
 ऊँ नमो भगवते रुद्राय। उत्तराङ्गमुखाय नमः। (NORTH)

ईशानः सर्वविद्यानामीश्वरः सर्वभूतानां ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणोऽधिपतिर्ब्रह्मां शिवो मैं अस्तु सदाशिवोम्॥
 व्यक्ताव्यक्तनिरूपितं च परमं षट्ट्रिंशतत्त्वाधिकं
 तस्मादुत्तर-तत्त्वमक्षरमिति ध्येयं सदा योगिभिः।
 ओङ्कारादि समस्तमन्त्रजनकं सूक्ष्मातिसूक्ष्मं परं
 वन्दे पञ्चममीश्वरस्य वदनं खव्यापि तेजोमयम्॥
 ऊँ नमो भगवते रुद्राय। ऊर्ध्वाङ्गमुखाय नमः। (UPWARDS)

॥केशादिपादान्त (प्रथमो) न्यासः ॥

या ते रुद्र शिवा तनूरघोराऽपापकाशिनी।
 तयां नस्तु नुवा शन्तमया गिरिशन्ताभिचाकशीहि॥
 शिखायै नमः॥ (TUFT)

अस्मिन् मंहृत्यर्णवैऽन्तरिक्षे भवा अधि।
 तेषां सहस्रयोज्ञनेऽवृधन्वानि तन्मसि॥
 शिरसे नमः॥ (TOP OF HEAD)

सहस्राणि सहस्रशो ये रुद्रा अधि भूम्याम्।
 तेषां सहस्रयोज्ञनेऽवृधन्वानि तन्मसि॥

ललाटाय नमः॥ (FOREHEAD)

हुःसः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्घोतां वेदिषदतिर्थिर्दुरोणसत्।
 नृषद्वरसद्वत्सद्वामसद्भागोजा गोजा क्रृत्जा अंद्रिजा क्रृतं बृहत्॥
 भ्रुवोर्मध्याय नमः॥ (MIDDLE OF EYEBROWS)

ऋम्बकं यजामहे सुगन्धिं पृष्ठिवर्धनम्।
 उर्वारुकमिव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय माऽमृतात्॥
 नेत्राभ्यां नमः॥ (EYES)

नमः स्तुत्याय च पथ्याय च नमः काठ्याय च नीप्याय च नमः सूद्याय च सरस्याय च नमौ नाद्याय
 च वैशुन्ताय च।

कर्णाभ्यां नमः॥ (EARS)

मा नंस्तोके तनये मा नु आयुषि मा नो गोषु मा नो अश्वेषु रीरिषः।
वीराम्ना नौ रुद्र भामितोऽवधीरहृविष्मन्तो नमसा विधेम ते॥

नासिकायैः नमः॥ (NOSE)

अवतत्य धनुस्त्वः सहस्राक्षु शतेषुधे॥

निशीर्य शल्यानां मुखां शिवो नः सुमनां भव।

मुखाय नमः॥ (FACE)

नीलंग्रीवाः शितिकण्ठाः शर्वा अधः, क्षमाचुराः।

तेषाँ सहस्रयोज्जनेऽवधन्वानि तन्मसि॥

कण्ठाय नमः॥ (NECK)

नीलंग्रीवाः शितिकण्ठाः दिवँ रुद्रा उपश्रिताः।

तेषाँ सहस्रयोज्जनेऽवधन्वानि तन्मसि॥

उपकण्ठाय नमः॥ (LOWER NECK)

नमस्ते अस्त्वायुधायानातताय धृष्णवै।

उभाभ्यांमुत ते नमो बाहुभ्यां तव धन्वने॥

बाहुभ्यां नमः॥ (SHOULDERS)

या तै हृतिर्मादुष्टम् हस्ते बुभूव ते धनुः।

तयाऽस्मान् विश्वतस्त्वमयुक्ष्मया परिभुज॥

उपबाहुभ्यां नमः॥ (ELBOW TO WRIST)

परि णो रुद्रस्य हृतिर्वृणकु परि त्वेषस्य दुर्मतिरघायोः।

अव स्थिरा मधवंद्यस्तनुष्व मीद्वस्तोकाय तनयाय मृडय॥

मणिबन्धाभ्यां नमः॥ (WRISTS)

ये तीर्थानि प्रचरन्ति सृकावन्तो निषङ्गिणः।

तेषाँ सहस्रयोज्जनेऽवधन्वानि तन्मसि॥

हस्ताभ्यां नमः॥ (HANDS)

सद्योजातं प्रपद्यामि सद्योजाताय वै नमो नमः।

भवे भवे नाति भवे भवस्व माम्। भवोद्भवाय नमः॥

अङ्गुष्ठाभ्यां नमः॥ (ROLL RING FINGERS ON THUMBS)

वामदेवाय नमौ ज्येष्ठाय नमः श्रेष्ठाय नमौ रुद्राय नमः कालाय नमः कलविकरणाय नमो बलविकरणाय

नमो बलायु नमो बलप्रमथनायु नमः सर्वभूतदमनायु नमौ मुनोन्मनायु नमः॥

तर्जनीभ्यां नमः॥ (ROLL THUMBS ON INDEX FINGERS)

अघोरेभ्योऽथ घोरेभ्यो घोरघोरतरेभ्यः।

सर्वेभ्यः सर्वशर्वेभ्यो नमस्ते अस्तु रुद्ररूपेभ्यः॥

मध्यमाभ्यां नमः॥ (ROLL THUMBS ON MIDDLE FINGERS)

तत्पुरुषाय विद्धहे महादेवाय धीमहि।

तत्रौ रुद्रः प्रचोदयात्॥

अनामिकाभ्यां नमः॥ (ROLL THUMBS ON RING FINGERS)

ईशानः सर्वविद्यानामीश्वरः सर्वभूतानां ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणोऽधिपतिर्ब्रह्मा शिवो मैं अस्तु सदाशिवोम्॥

कनिष्ठिकाभ्यां नमः॥ (ROLL THUMBS ON LITTLE FINGERS)

नमो हिरण्यबाहवे हिरण्यवर्णाय हिरण्यरूपाय हिरण्यपतयेऽम्बिकापतय उमापतये पशुपतयै नमो नमः॥

करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः॥ (RUB PALMS OVER ONE ANOTHER, FRONT AND BACK)

नमो वः किरिकेभ्यो देवानां हृदयेभ्यः॥

हृदयाय नमः॥ (HEART)

नमो गुणेभ्यो गुणपतिभ्यश्च वो नमः॥

पृष्ठाय नमः॥ (BACK)

नमस्तक्षेभ्यो रथकारेभ्यश्च वो नमः॥

कक्षाभ्यां नमः॥ (ARMPIT TO WAIST)

नमो हिरण्यबाहवे सेनान्ये दिशां च पतये नमः॥

पार्श्वाभ्यां नमः॥ (TRUNK)

विज्यं धनुः कपर्दिनो विशल्यो बाणवां उता।

अनेशन्त्रस्येषव आभुरस्य निषङ्खिथिः॥

जठराय नमः॥ (STOMACH)

हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेकं आसीत्।

सदाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हुविषां विधेम॥

नाभ्यै नमः॥ (NAVEL)

मीढुष्टम् शिवतम शिवो नः सुमना भव।

परमे वृक्ष आयुर्धं निधाय कृत्ति वसान् आ चरं पिनांकं बिभ्रदा गंहि॥

कट्टै नमः॥ (WAIST)

ये भूतानामधिपतयो विशिखासं कपर्दिनः।

तेषां सहस्रयोज्जने उवृधन्वानि तन्मसि॥

गुह्याय नमः॥ (UPPER REPRODUCTIVE ORGANS)

ये अन्नेषु विविध्यन्ति पात्रेषु पिबते जनान्।

तेषां सहस्रयोज्जने उवृधन्वानि तन्मसि॥

अण्डाभ्यां नमः॥ (LOWER REPRODUCTIVE ORGANS)

स शिरा जातवेदा अक्षरं परमं पदम्।

वेदानां शिरसि माता आयुष्मन्ते करोतु माम्॥

अपानाय नमः॥ (ANUS)

मा नौ महान्तमुत मा नौ अर्भकं मा न उक्षेन्तमुत मा न उक्षितम्।

मा नौ वधीः पितरं मोत मातरं प्रिया मा नस्तु नुवो रुद्र रीरिषः॥

ऊरुभ्यां नमः॥ (THIGHS)

एष तै रुद्रभागस्तं जुषस्व तेनावसेनं पुरो मूजवतो उत्तीह्यवंततधन्वा पिनाकहस्तः कृत्तिवासाः॥

जानुभ्यां नमः॥ (KNEES)

संसृष्टजिथ्सोमपा बाहुशुध्यैर्घर्वधन्वा प्रतिहिताभिरस्ता॥

बृहस्पते परिदीया रथेन रक्षोहाऽमित्रां अपुबाधमानः॥

जङ्घाभ्यां नमः॥ (KNEE TO ANKLES)

विश्रं भूतं भुवनं चित्रं बहुधा जातं जायमानं च यत्।

सर्वो ह्येष रुद्रस्तस्मै रुद्रायु नमो अस्तु॥

गुल्फाभ्यां नमः॥ (ANKLES)

ये पथां पंथिरक्षय ऐलबृदा यव्युधः।

तेषां सहस्रयोज्जने उवृधन्वानि तन्मसि॥

पादाभ्यां नमः॥ (FEET)

अध्यवोचदधिवक्ता प्रथमो दैव्यो भिषक्।

अहीँश्च सर्वाञ्जमयू-न्मर्वांश्च यातुधान्यः॥

कवचाय हुम्॥ (CROSS HANDS ACROSS CHEST WITH TIPS OF FINGERS TOUCHING SHOULDERS)

नमो बिल्मिने च कवचिने च नमः श्रुताय च श्रुतसेनाय च॥

उपकवचाय हुम्॥ (REPEAT THE ABOVE AT ELBOW LEVEL)

नमो अस्तु नीलं ग्रीवाय सहस्राक्षाय मीढुषैः।

अथो ये अस्य सत्वानोऽहं तेभ्योऽकरं नमः॥

नेत्रत्रयाय वौषट्॥ (TOUCH INDEX, MIDDLE, RING FINGERS ACROSS THE THREE EYES)

प्र मुंशु धन्वंस्त्वमुभयोरार्लियोज्याम्।

याश्च ते हस्तु इषवः परा ता भंगवो वप॥

अस्त्राय फट॥ (SLAP INDEX AND MIDDLE FINGERS OF RIGHT HAND ON LEFT PALM)

य एतावन्तश्च भूयांसश्च दिशौ रुद्रा वितस्थिरे।

तेषां सहस्रयोज्जनेऽवधन्वानि तन्मसि॥

इति दिग्बन्धः॥ (SNAP MIDDLE AND THUMB WITH CLICKING SOUNDS AROUND SELF)

॥ मूर्धादिपादान्त दशाक्षरी दशाङ्ग (द्वितीयो) न्यासः ॥

ॐ मूर्धे नमः। न नासिकाय^२ नमः। मो ललाटाय नमः। भं मुखाय नमः। गं कण्ठाय नमः। वं हृदयाय नमः। तें दक्षिणहस्ताय नमः। रुं वामहस्ताय नमः। द्रां नाभ्यै नमः। यं पादाभ्यां नमः।

॥ पादादिमूर्धान्त पञ्चाङ्ग (तृतीयो) न्यासः ॥

सद्योजातं प्रपद्यामि सद्योजाताय वै नमो नमः।

भवे भवे नाति भवे भवस्व माम्। भुवोद्भवाय नमः॥

पादाभ्यां नमः॥

वामदेवाय नमो ज्येष्ठाय नमः। श्रेष्ठाय नमो रुद्राय नमः। कालाय नमः। कलविकरणाय नमो बलविकरणाय नमो। बलाय नमो। बलप्रमथनाय नमः। सर्वभूतदमनाय नमो मनोन्मनाय नमः॥

ऊरुभ्यां नमः॥

अघोरेभ्योऽथ घोरेभ्यो घोरघोरतरेभ्यः।

सर्वेभ्यः सर्वशर्वेभ्यो नमस्ते अस्तु रुद्ररूपेभ्यः॥

हृदयाय नमः॥

तत्पुरुषाय विद्वहे महादेवाय धीमहि।

तत्रौ रुद्रः प्रचोदयात्॥

मुखाय नमः॥

ईशानः सर्वविद्यानामीश्वरः। सर्वभूतानां ब्रह्माधिंपतिर्ब्रह्मणोऽधिंपतिर्ब्रह्मां शिवो मैं अस्तु सदाशिवोम्॥

^२नासिकाभ्यां

॥ हंसगायत्री ॥

अस्य श्री-हंसगायत्री महामत्रस्य। अव्यक्त परब्रह्म कृषिः। अव्यक्त गायत्री छन्दः। परमहंसो देवता॥
हंसां बीजम्। हंसीं शक्तिः। हंसूं कीलकम्॥
परमहंस-प्रसाद-सिद्ध्यर्थे जपे विनियोगः॥

हंसां अङ्गुष्ठाभ्यां नमः। हंसीं तर्जनीभ्यां नमः। हंसूं मध्यमाभ्यां नमः। हंसैं अनामिकाभ्यां नमः। हंसौं कनिष्ठिकाभ्यां नमः। हंसः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः। हंसां हृदयाय नमः। हंसीं शिरसे स्वाहा। हंसूं शिखायै वषट्। हंसैं कवचाय हुम्। हंसौं नेत्रत्रयाय वौषट्। हंसः अरुप्य फट्। भूर्भुवस्मुवरोम् इति दिग्बन्धः॥

॥ ध्यानम् ॥

गमागमस्थं गमनादिशून्यं चिद्रूपदीपं तिमिरापहारम्।
पश्यामि ते सर्वजनान्तरस्थं नमामि हंसं परमात्मरूपम्॥

हंसहंसात् परमहंसः सोऽहं हंसः॥
हुंस् हुंसायं विद्ध्वहै परमहुंसायं धीमहि।
तत्रो हंसः प्रचोदयात्॥

(एवं त्रिः)

हंस हंसेति यो ब्रूयाद्धंसो नाम सदाशिवः।
एवं न्यासविधिं कृत्वा ततः सम्पुटमारभेत्॥

॥ दिक् सम्पुटन्यासः ॥

ॐ भूर्भुवः सुवरोम्।

[ॐ] लं। त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रः॒ हवेहवे सुहव॒॑ शूरमिन्द्रम्॑।
हुवे नु शृकं पुरुहृतमिन्द्रः॒ स्वस्ति नो मृघवा॑ धृत्विन्द्रः॥

[ॐ] लं भूर्भुवः सुवः। इन्द्राय वज्रहस्ताय सुराधिपतय ऐरावतवाहनाय साङ्गाय सायुधाय
सशक्तिपरिवाराय सर्वालङ्कारभूषिताय उमामहेश्वरपार्षदाय नमः।

पूर्वदिग्भागे ललाटस्थाने लं इन्द्राय नमः। इन्द्रः सुप्रीतो वरदो भवतु॥ [इन्द्रः संरक्षतु॥] ||१॥

ॐ भूर्भुवः सुवरोम्।

[न] रं तत्रो अग्ने॑ वरुणस्य विद्वान् देवस्य हेडोऽवं यासिसीष्टाः।
यज्ञिष्ठो॑ वहितम्॑ शोशुचानो॑ विश्वा॑ द्वेषाऽसि॑ प्रमुमुग्ध्यस्मत्॥

[न] रं भूर्भुवः सुवः। अग्न्ये शक्तिहस्ताय तेजोऽधिपतयेऽजवाहनाय साङ्गाय सायुधाय सशक्तिपरिवाराय
सर्वालङ्कारभूषिताय उमामहेश्वरपार्षदाय नमः।

आग्नेयदिग्भागे नेत्रयोः स्थाने रं अग्न्ये नमः। अग्निः सुप्रीतो वरदो भवतु॥ [अग्निः संरक्षतु॥] ||२॥

ॐ भूर्भुवः सुवरोम्।

[मौ] हं सुं नः पन्थामभयं कृणोतु। यस्मिन्नक्षत्रे युम एति राजा॥
यस्मिन्नेनमभ्यषिंश्चन्त देवाः। तदस्य चित्रं हुविषां यजाम॥

[मौ] हं भूर्भुवः सुवः। यमाय दण्डहस्ताय धर्माधिपतये महिषवाहनाय साङ्गाय सायुधाय
सशक्तिपरिवाराय सर्वालङ्कारभूषिताय उमामहेश्वरपार्षदाय नमः।
दक्षिणदिग्भागे कर्णयोः स्थाने हं यमाय नमः। यमः सुप्रीतो वरदो भवतु॥ [यमः संरक्षतु॥] ॥३॥

ॐ भूर्भुवः सुवरोम्।

[भं] षं। असुन्वन्तमयं जमानमिच्छ स्तेनस्येत्यां तस्करस्यान्वेषि।
अन्यमस्मदिच्छु सा तं इत्या नमौ देवि निरक्षते तुभ्यमस्तु॥

[भं] षं भूर्भुवः सुवः। निरक्षतये खङ्गहस्ताय रक्षोधिपतये नरवाहनाय साङ्गाय सायुधाय सशक्तिपरिवाराय
सर्वालङ्कारभूषिताय उमामहेश्वरपार्षदाय नमः।

निरक्षतिदिग्भागे मुखस्थाने षं निरक्षतये नमः। निरक्षतिः सुप्रीतो वरदो भवतु॥ [निरक्षतिः संरक्षतु॥]

॥४॥

ॐ भूर्भुवः सुवरोम्।

[गं] वं। तत्त्वां यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदा शास्ते यजमानो हुविर्भिः।
अहेऽमानो वरुणेह बोध्युरुशः सु मा नु आयुः प्रमोषीः॥

[गं] वं भूर्भुवः सुवः। वरुणाय पाशहस्ताय जलाधिपतये मकरवाहनाय साङ्गाय सायुधाय
सशक्तिपरिवाराय सर्वालङ्कारभूषिताय उमामहेश्वरपार्षदाय नमः।

पश्चिमदिग्भागे बाहोः स्थाने वं वरुणाय नमः। वरुणः सुप्रीतो वरदो भवतु॥ [वरुणः संरक्षतु॥] ॥५॥

ॐ भूर्भुवः सुवरोम्।

[वं] यं। आ नो नियुद्धिः शतिनीभिरध्वरम्। सुहस्त्रिणीभिरुपयाहि यज्ञम्।
वायो अस्मिन् हुविषि मादयस्व। यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥

[वं] यं भूर्भुवः सुवः। वायवे साङ्कुशध्वजहस्ताय प्राणाधिपतये मृगवाहनाय साङ्गाय सायुधाय
सशक्तिपरिवाराय सर्वालङ्कारभूषिताय उमामहेश्वरपार्षदाय नमः।

वायव्यदिग्भागे नासिकास्थाने^३ यं वायवे नमः। वायुः सुप्रीतो वरदो भवतु॥ [वायुः संरक्षतु॥] ॥६॥

ॐ भूर्भुवः सुवरोम्।

[तें] सं। वयः सोम व्रते तवं। मनस्तुनूषु बिभ्रतः।
प्रजावन्तो अशीमहि॥

[तें] सं भूर्भुवः सुवः। सोमाय अमृतकलशहस्ताय नक्षत्राधिपतये अश्ववाहनाय साङ्गाय सायुधाय
सशक्तिपरिवाराय सर्वालङ्कारभूषिताय उमामहेश्वरपार्षदाय नमः।

उत्तरदिग्भागे हृदयस्थाने सं सोमाय नमः। सोमः सुप्रीतो वरदो भवतु॥ [सोमः संरक्षतु॥] ॥७॥

^३नासिकयोः स्थाने

ॐ भूर्भुवः सुवरोम्।

[रुं] शं। (ऋक्) तमीशानुं जगतस्तस्थुषस्पतिम्। धियं जिन्वमवसे हूमहे वयम्। पूषा नो यथा वेदसामसद्वृथे रक्षिता पायुरदब्धः स्वस्तयै॥

[रुं] शं भूर्भुवः सुवः। ईशानाय त्रिशूलहस्ताय भूताधिपतये वृषभवाहनाय साङ्गाय सायुधाय सशक्तिपरिवाराय सर्वालङ्कारभूषिताय उमामहेश्वरपार्षदाय नमः।

ईशानदिग्भागे नाभिस्थाने शं ईशानाय नमः। ईशानः सुप्रीतो वरदो भवतु॥ [ईशानः संरक्षतु॥] ॥८॥

ॐ भूर्भुवः सुवरोम्।

[द्रां] खं। (ऋक्) अस्मे रुद्रा मेहना पर्वतासो वृत्रहत्ये भरहूतौ सजोषाः।

यः शंसंते स्तुवते धायि पञ्च इन्द्रज्येषा अस्माँ अवन्तु देवाः॥

[द्रां] खं भूर्भुवः सुवः। ब्रह्मणे पद्महस्ताय विद्याधिपतये हंसवाहनाय साङ्गाय सायुधाय सशक्तिपरिवाराय सर्वालङ्कारभूषिताय उमामहेश्वरपार्षदाय नमः।

ऊर्ध्वदिग्भागे मूर्ध्निस्थाने खं ब्रह्मणे नमः। ब्रह्मा सुप्रीतो वरदो भवतु॥ [ब्रह्मा संरक्षतु॥] ॥९॥

ॐ भूर्भुवः सुवरोम्।

[यं] हीं। स्योना पृथिवि भवाऽनृक्षुरा निवेशनी।

यच्छानः शर्म सप्रथाः॥

[यं] हीं भूर्भुवः सुवः। विष्णवे चक्रहस्ताय नागाधिपतये गरुडवाहनाय साङ्गाय सायुधाय सशक्तिपरिवाराय सर्वालङ्कारभूषिताय उमामहेश्वरपार्षदाय नमः।

अधोदिग्भागे पादयोः स्थाने हीं विष्णवे नमः। विष्णुः सुप्रीतो वरदो भवतु॥ [विष्णुः संरक्षतु॥] ॥१०॥

॥ षोडशाङ्गरौद्रीकरणम्॥

ॐ भूर्भुवः सुवः। नमः शम्भवे च मयोभवे च नमः शङ्कराय च मयस्कराय च नमः शिवाय च शिवतराय च॥

ॐ आं। विभूरसि प्रवाहणो रौद्रेणार्नीकेन पाहि माऽग्ने पिपृहि मा मा मा हिंसीः॥ आं [ॐ] भूर्भुवः सुवरोम्। शिखास्थाने रुद्राय नमः॥१॥

ॐ भूर्भुवः सुवः। नमः शम्भवे च मयोभवे च नमः शङ्कराय च मयस्कराय च नमः शिवाय च शिवतराय च॥

ॐ आं। वहिरसि हव्यवाहनो रौद्रेणार्नीकेन पाहि माऽग्ने पिपृहि मा मा मा हिंसीः॥ आं [ॐ] भूर्भुवः सुवरोम्। शिरस्थाने रुद्राय नमः॥२॥

ॐ भूर्भुवः सुवः। नमः शम्भवे च मयोभवे च नमः शङ्कराय च मयस्कराय च नमः शिवाय च शिवतराय च॥

ॐ इं। श्वात्रोऽसि प्रचैता रौद्रेणार्नीकेन पाहि माऽग्ने पिपृहि मा मा मा हिंसीः॥ इं [ॐ] भूर्भुवः

सुवरोम्। मूर्धिस्थाने रुद्राय नमः॥३॥

ॐ भूर्भुवः सुवः। नमः शम्भवे च मयोभवे च नमः शङ्कराय च मयस्कराय च नमः शिवाय च शिवतराय च॥

ॐ ई। तुथोऽसि विश्ववेदा रौद्रेणार्नीकेन पाहि माऽग्ने पिपृहि मा मा मा हिंसीः॥ ई [ॐ] भूर्भुवः सुवरोम्। ललाटस्थाने रुद्राय नमः॥४॥

ॐ भूर्भुवः सुवः। नमः शम्भवे च मयोभवे च नमः शङ्कराय च मयस्कराय च नमः शिवाय च शिवतराय च॥

ॐ ऊ। उशिगसि कवी रौद्रेणार्नीकेन पाहि माऽग्ने पिपृहि मा मा मा हिंसीः॥ ऊ [ॐ] भूर्भुवः सुवरोम्। नेत्रयोः^५ स्थाने रुद्राय नमः॥५॥

ॐ भूर्भुवः सुवः। नमः शम्भवे च मयोभवे च नमः शङ्कराय च मयस्कराय च नमः शिवाय च शिवतराय च॥

ॐ ऊ। अङ्गारिरसि बम्भारी रौद्रेणार्नीकेन पाहि माऽग्ने पिपृहि मा मा मा हिंसीः॥ ऊ [ॐ] भूर्भुवः सुवरोम्। कर्णयोः स्थाने रुद्राय नमः॥६॥

ॐ भूर्भुवः सुवः। नमः शम्भवे च मयोभवे च नमः शङ्कराय च मयस्कराय च नमः शिवाय च शिवतराय च॥

ॐ ऋं। अवस्युरसि दुवस्वान् रौद्रेणार्नीकेन पाहि माऽग्ने पिपृहि मा मा मा हिंसीः॥ ऋं [ॐ] भूर्भुवः सुवरोम्। मुखस्थाने रुद्राय नमः॥७॥

ॐ भूर्भुवः सुवः। नमः शम्भवे च मयोभवे च नमः शङ्कराय च मयस्कराय च नमः शिवाय च शिवतराय च॥

ॐ ऋं। शुन्ध्यूरसि मार्जलीयो रौद्रेणार्नीकेन पाहि माऽग्ने पिपृहि मा मा मा हिंसीः॥ ऋं [ॐ] भूर्भुवः सुवरोम्। कण्ठस्थाने रुद्राय नमः॥८॥

ॐ भूर्भुवः सुवः। नमः शम्भवे च मयोभवे च नमः शङ्कराय च मयस्कराय च नमः शिवाय च शिवतराय च॥

ॐ लं। सम्राडसि कृशानु रौद्रेणार्नीकेन पाहि माऽग्ने पिपृहि मा मा मा हिंसीः॥ लं [ॐ] भूर्भुवः सुवरोम्। बाह्वोः स्थाने रुद्राय नमः॥९॥

ॐ भूर्भुवः सुवः। नमः शम्भवे च मयोभवे च नमः शङ्कराय च मयस्कराय च नमः शिवाय च शिवतराय च॥

ॐ लं। परिषद्योऽसि पवमानो रौद्रेणार्नीकेन पाहि माऽग्ने पिपृहि मा मा मा हिंसीः॥ लं [ॐ] भूर्भुवः सुवरोम्। हृदयस्थाने रुद्राय नमः॥१०॥

ॐ भूर्भुवः सुवः। नमः शम्भवे च मयोभवे च नमः शङ्कराय च मयस्कराय च नमः शिवाय च शिवतराय च॥

च॥

ॐ एं प्रतक्षाऽसि नभस्वान् रौद्रेणार्नीकेन पाहि माऽग्ने पिपृहि मा मा मा हिंसीः॥ एं [ॐ] भूर्भुवः सुवरोम्। नाभिस्थाने रुद्राय नमः॥११॥

ॐ भूर्भुवः सुवः। नमः शम्भवे च मयोभवे च नमः शङ्कराय च मयस्कुराय च नमः शिवाय च शिवतराय च॥

ॐ एं। असम्मृष्टोऽसि हव्यसूदो रौद्रेणार्नीकेन पाहि माऽग्ने पिपृहि मा मा मा हिंसीः॥ ऐं [ॐ] भूर्भुवः सुवरोम्। कटिस्थाने रुद्राय नमः॥१२॥

ॐ भूर्भुवः सुवः। नमः शम्भवे च मयोभवे च नमः शङ्कराय च मयस्कुराय च नमः शिवाय च शिवतराय च॥

ॐ ॐ। क्रतधामाऽसि सुवर्ज्योती रौद्रेणार्नीकेन पाहि माऽग्ने पिपृहि मा मा मा हिंसीः॥ ॐ [ॐ] भूर्भुवः सुवरोम्। ऊरुस्थाने रुद्राय नमः॥१३॥

ॐ भूर्भुवः सुवः। नमः शम्भवे च मयोभवे च नमः शङ्कराय च मयस्कुराय च नमः शिवाय च शिवतराय च॥

ॐ औं। ब्रह्मज्योतिरसि सुवर्धमा रौद्रेणार्नीकेन पाहि माऽग्ने पिपृहि मा मा मा हिंसीः॥ औं [ॐ] भूर्भुवः सुवरोम्। जानुस्थाने रुद्राय नमः॥१४॥

ॐ भूर्भुवः सुवः। नमः शम्भवे च मयोभवे च नमः शङ्कराय च मयस्कुराय च नमः शिवाय च शिवतराय च॥

ॐ अं। अज्जोऽस्येकपाद्रौद्रेणार्नीकेन पाहि माऽग्ने पिपृहि मा मा मा हिंसीः॥ अं [ॐ] भूर्भुवः सुवरोम्। जह्नास्थाने रुद्राय नमः॥१५॥

ॐ भूर्भुवः सुवः। नमः शम्भवे च मयोभवे च नमः शङ्कराय च मयस्कुराय च नमः शिवाय च शिवतराय च॥

ॐ अः। अहिंरसि बुधियो रौद्रेणार्नीकेन पाहि माऽग्ने पिपृहि मा मा मा हिंसीः॥ अः [ॐ] भूर्भुवः सुवरोम्। पादयोः स्थाने रुद्राय नमः॥१६॥

त्वगस्थिगतैः सर्वपापैः प्रमुच्यते। सर्वभूतेष्वपराजितो भवति।

ततो भूत-प्रेत-पिशाच-ब्रह्मराक्षस-यक्ष-यमदूत-शाकिनी-डाकिनी-सर्प-श्वापद-वृश्चिक-तस्कराद्युपद्रवाद्युपघाताः। सर्वे ज्वलन्तं पश्यन्तु। मां रक्षन्तु। यजमानं रक्षन्तु। सर्वान् महाजनान् रक्षन्तु॥

॥ गुह्यादि मस्तकान्तं षडङ्ग (चतुर्थो) न्यासः ॥

मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञः समिमं दंधातु।
 या हृष्टा उषसो निम्रुचंश्च ताः सन्दधामि हृविषो घृतेन॥ गुह्याय नमः॥१॥

अबोद्यग्निः सुमिधा जनानां प्रति धेनुमिवाऽऽयुतीमुषासम्।
 युहा इव प्रवयामुज्जिहानाः प्रभानवः सिस्ते नाकुमच्छे॥ नाभ्यै नमः॥२॥

अग्निर्मूर्धा दिवः कुकुत्पतिः पृथिव्या अयम्।
 अपाः रेताऽसि जिन्वति॥ हृदयाय नमः॥३॥

मूर्धनं दिवो अरुतिं पृथिव्या वैश्वानरमृताय जातमग्निम्।
 कुविः सुम्राजुमतिंथि जनानामासन्ना पात्रं जनयन्त देवाः॥ कण्ठाय नमः॥४॥

मर्माणि ते वर्मभिश्छादयामि सोमस्त्वा राजाऽमृतेनाभिवस्ताम्।
 उरोर्वरीयो वरिवस्ते अस्तु जयन्तं त्वामनु मदन्तु देवाः॥ मुखाय नमः॥५॥

जातवेदा यदि वा पावकोऽसि। वैश्वानरो यदि वा वैद्युतोऽसि।
 शं प्रजाभ्यो यजमानाय लोकम्। ऊर्ज पुष्टि दद्दभ्यावृथस्व॥ शिरसे नमः॥६॥

॥ आत्मरक्षा ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे अष्टकं – २/प्रश्नः – ३/अनुवाकः – ११)

ब्रह्मात्मन्वदंसृजत। तदकामयत। समात्मना पद्येयेति।
 आत्मनात्मनित्यामन्त्रयत। तस्मै दशमः हृतः प्रत्यशृणोत्। स दशहृतोऽभवत्। दशहृतो हृ वै नामैषः।
 तं वा एतं दशहृतः सन्तम्। दशहृतेत्याचंक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः॥

आत्मनात्मनित्यामन्त्रयत। तस्मै सप्तमः हृतः प्रत्यशृणोत्। स सप्तहृतोऽभवत्। सप्तहृतो हृ वै नामैषः।
 तं वा एतः सप्तहृतः सन्तम्। सप्तहृतेत्याचंक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः॥

आत्मनात्मनित्यामन्त्रयत। तस्मै षष्ठमः हृतः प्रत्यशृणोत्। स षष्ठहृतोऽभवत्। षष्ठहृतो हृ वै नामैषः। तं वा
 एतः षष्ठहृतः सन्तम्। षष्ठहृतेत्याचंक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः॥

आत्मनात्मनित्यामन्त्रयत। तस्मै पञ्चमः हृतः प्रत्यशृणोत्। स पञ्चहृतोऽभवत्। पञ्चहृतो हृ वै नामैषः।
 तं वा एतं पञ्चहृतः सन्तम्। पञ्चहृतेत्याचंक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः॥

आत्मनात्मनित्यामन्त्रयत। तस्मै चतुर्थः हृतः प्रत्यशृणोत्। स चतुर्हृतोऽभवत्। चतुर्हृतो हृ वै नामैषः।
 तं वा एतं चतुर्हृतः सन्तम्। चतुर्हृतेत्याचंक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः॥

तमंब्रवीत्। त्वं वै मे नेदिष्ठ॑ हूतः प्रत्यशौषीः। त्वयैनानाख्यातारु इति। तस्मान्नु हैनाऽु श्रतुरहोतारु इत्याचक्षते। तस्माच्छुश्रूपः पुत्राणाऽु हृद्यतमः। नेदिष्ठो हृद्यतमः। नेदिष्ठो ब्रह्मणो भवति। य एवं वेद। आत्मने नमः॥

॥ शिवसङ्कल्पः ॥

येनेदं भूतं भुवनं भविष्यत् परिगृहीतम् मृतेन् सर्वम्।

येन यज्ञस्थायते समहोता तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥१॥

येन कर्माणि प्रचरन्ति धीरा यतो वाचा मनसा चारु यन्ति।
यथसुमितमनुसुंयन्ति प्राणिनस्तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥२॥

येन कर्माण्युपसो मनीषिणो यज्ञे कृष्णन्ति विदथेषु धीराः।

यदपूर्वं युक्षमन्तः प्रजानां तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥३॥

यत्प्रज्ञानमुत चेतो धृतिंश्च यज्ञोतिरन्तरमृतं प्रजासु।

यस्मान्न ऋते किं च न कर्म क्रियते तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥४॥

सुषारथिरश्वानिव यन्मनुष्यान्नेनीयतेऽभीशुभिर्वाजिनं इव।

हत्प्रतिष्ठं यदजिरं जविष्ठं तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥५॥

यस्मिनृचः साम् यजूःषि यस्मिन् प्रतिष्ठिता रथनाभाविवाराः।

यस्मिन्श्चित्तं सर्वमोतं प्रजानां तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥६॥

यदत्र पृष्ठं त्रिशत॑ सुवीरं यज्ञस्य गुह्यं नवनावमायम्।

दशो पश्च त्रिशतं यत्परं च तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥७॥

यज्ञाग्रतो दूरमुदैति दैवं तदु सुपस्य तथैवैति।

दूरज्ञमं ज्योतिषां ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥८॥

येनेदं विश्वं जगतो ब्रह्म ये देवापि महतो जातवैदाः।

तदेवाग्निस्तमसो ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥९॥

येन द्यौः पृथिवी चान्तरिक्षं च ये पर्वताः प्रदिशो दिशश्च।

येनेदं जगद्व्यासं प्रजानां तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥१०॥

ये मनो हृदयं ये च देवा ये दिव्या आपो ये सूर्यरश्मिः।

ते श्रोत्रे चक्षुषी सञ्चरन्तं तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥११॥

अचिन्त्यं चाप्रमेयं च व्यक्ताव्यक्तपरं च यत्।
सूक्ष्माऽसूक्ष्मतरं ज्ञेयं तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥१२॥

एको च दुश शुतं च सुहस्रं चायुतं च
नियुतं च प्रयुतं चार्बुदं च न्यर्बुदं च समुद्रश्च मध्यं चान्तश्च परार्धश्च तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥१३॥

ये पञ्च पञ्चादश शतः सुहस्रं मयुतं न्यर्बुदं च।
ते अग्निचित्येष्टकास्त शरीरं तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥१४॥

वेदाहमेतं पुरुषं महान्तमादित्यवर्णं तमसः परस्तात्।
यस्य योनिं परिपश्यन्ति धीरास्तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥१५॥

यस्येदं धीरः पुनन्ति कवयो ब्रह्माणमेतं त्वा वृणत इन्दुम्।
स्थावरं जङ्गमं द्यौराकाशं तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥१६॥

परात्परतरं चैव यत्पराचैव यत्परम्।
यत्परोत्परतो ज्ञेयं तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥१७॥

परात्परतरो ब्रह्मा तत्परात्परतो हरिः।
तत्परोत्परतोऽधीशस्तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥१८॥

या वैदादिषु गायत्री सर्वव्यापी महेश्वरी।
ऋग्यजुः सामाथर्वेश्वरं तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥१९॥

यो वै देवं महादेवं प्रणवं परमेश्वरम्।
यः सर्वे सर्ववेदेश्वरं तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥२०॥

प्रयतः प्रणवोङ्कारं प्रणवं पुरुषोत्तमम्।
ओङ्कारं प्रणवात्मानं तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥२१॥

योऽसौ सर्वेषु वेदेषु पठ्यते ह्यज्ञ इश्वरः।
अकायो निर्गुणो ह्यात्मा तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥२२॥

गोभिर्जुष्टं धनेन ह्यायुषा च बलेन च।
प्रजयो पुशुभिः पुष्कराक्षं तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥२३॥

कैलासशिखरे रम्ये शङ्करस्य शिवालये।
देवतास्तत्रं मोदन्ते तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥२४॥

विश्वतश्कुरुत विश्वतोमुखो विश्वतोहस्त उत विश्वतस्पात्।
सं बाहुभ्यां नमति सम्पत्तैर्द्यर्घवांपृथिवी जनयन्देव एकस्तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥२५॥

त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम्।
उर्वारुकमिव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय माऽमृतात्तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥२६॥

चतुरो वेदानधीयीत सर्वशास्त्रमयं विदुः।
इतिहासपुराणानां तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥२७॥

मा नौ महान्तमुत मा नौ अर्भकं मा नु उक्षन्तमुत मा नै
उक्षितम्।

मा नौ वधीः पितरं मोत मातरं प्रिया मा
नस्तनुवो रुद्र रीरिषस्तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥२८॥

मा नस्तोके तनये मा नु आयुषि मा नो गोषु मा नो
अश्वेषु रीरिषः।

वीरान्मा नौ रुद्र भामितोऽवधीरहुविष्मन्तो नमसा विधेम ते तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥२९॥

ऋतः सत्यं परं ब्रह्म पुरुषं कृष्णपिङ्गलम्।
ऊर्ध्वरेतं विरूपाक्षं विश्वरूपाय वै नमो
नमस्तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥३०॥

कद्मुद्राय प्रचेतसे मीदुष्टमाय तव्यसे।
वो चेम शन्तमः हृदे।

सर्वो हैष रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥३१॥

ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्विसीमुतः सुरुचौ वेन आवः।
सबुधियो उपमा अस्य विष्ठा: सतश्च योनिमसंतश्च
विवस्तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥३२॥

यः प्राणतो निमिषतो महित्वैक इद्राजा जगतो बभूव।
य ईशो अस्य द्विपदश्वतुष्पदः कस्मै देवाय
हुविषा विधेम तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥३३॥

य आत्मदा बलदा यस्य विश्वं उपासते प्रशिषं यस्य देवाः।
यस्य छायाऽमृतं यस्य मृत्युः कस्मै देवाय
हुविषा विधेम तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥३४॥

यो रुद्रो अग्नौ यो अप्सु य ओषधीषु यो रुद्रो विश्वा भुवनाऽविवेश तस्मै रुद्राय नमो अस्तु तन्मे
मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥३५॥

गन्धद्वारां दुराधरूपां नित्यपुष्टां करीषिणीम्।

इश्वरीं सर्वभूतानां
तामिहोपह्ये श्रियं तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥३६॥
य इदं शिवसङ्कल्पं सदा ध्यायन्ति ब्राह्मणाः।
ते परं मोक्षं गमिष्यन्ति तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥
हृदयाय नमः॥

॥ पुरुषसूक्तम् ॥

ॐ सुहस्रशीर्षा पुरुषः। सुहस्राक्षः सुहस्रपात्। स भूमिं विश्वतो वृत्वा। अत्यतिष्ठदशाङ्गुलम्॥ पुरुष
एवेदं सर्वम्। यद्दूतं यच्च भव्यम्। उतामृतत्वस्येशानः। यदन्नेनातिरोहति॥ एतावानस्य महिमा। अतो
ज्यायांश्च पूरुषः।

पादैऽस्य विश्वां भूतानिं। त्रिपादस्यामृतं दिवि॥ त्रिपादूर्ध्वं उदैत्पुरुषः। पादैऽस्येहाऽभवात्पुनः। ततो
विश्वङ्गुक्रामत्। साशनानशने अभि॥ तस्माद्विराङ्गजायत। विराजो अधि पूरुषः। स जातो अत्यरिच्यत।
पश्चाद्भूमिमथो पुरः॥

यत्पुरुषेण हुविषां। देवा यज्ञमत्न्वत। वृसन्तो अस्यासीदाज्यम्। ग्रीष्म इध्मः शुरद्धुविः॥ सुप्तास्याऽऽ-
सन्परिधयः। त्रिः सप्त सुमिधः कृताः। देवा यद्यज्ञं तन्वानाः। अबध्नन्पुरुषं पशुम्॥ तं यज्ञं बुरुहिषि
प्रोक्षन्। पुरुषं जातमग्रतः।

तेन देवा अयंजन्त। साध्या क्रषयश्च ये॥ तस्माद् यज्ञाथ्सर्वहुतः। समृतं पृषदाज्यम्। पुशूस्ताऽश्चके
वायव्यान्। आरुण्यान्त्राम्याश्च ये॥ तस्माद् यज्ञाथ्सर्वहुतः। क्रष्णः सामानि जज्ञिरे। छन्दाऽसि जज्ञिरे
तस्मात्।

यजुस्तस्मादजायत॥ तस्मादश्वा अजायन्त। ये के चौभयादतः। गावो ह जज्ञिरे तस्मात्। तस्माद्ब्राता
अंजावयः॥ यत्पुरुषं व्यदधुः। कुतिधा व्यकल्पयन्। मुखं किमस्य कौ बाहू। कावूरु पादावुच्येते॥
ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीत। बाहू राजन्यः कृतः।

ऊरु तदस्य यद्वैश्यः। पद्म्याऽ शूद्रो अंजायत॥ चन्द्रमा मनसो जातः। चक्षोः सूर्यो अजायत॥
मुखादिन्द्रश्चाग्निश्च। प्राणद्वायुरजायत॥ नाभ्यां आसीदन्तरिक्षम्। शीर्षो द्यौः समर्वत्तत। पद्म्यां भूमिर्दिशः
श्रोत्रांत्। तथा लोकाऽ अंकल्पयन्॥

वेदाहमेतं पुरुषं महान्तम्। आदित्यवर्णं तमसस्तु पारे॥ सर्वाणि रूपाणि विचित्य धीरः। नामानि
कृत्वा ऽभिवदन् यदास्तै॥ ध्रुता पुरस्ताद्यमुदाजुहार। शुक्रः प्रविद्वान्प्रदिशुश्रतस्तः॥ तमेवं विद्वानमृतं इह
भवति। नान्यः पन्था अयनाय विद्यते॥ यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः। तानि धर्माणि प्रथमान्यासन्। ते ह

नाकं महिमानः सचन्तो। यत्र पूर्वे साध्याः सन्ति देवाः॥
शिरसे स्वाहा॥

॥उत्तरनारायणम्॥

अद्यः समूतः पृथिव्यै रसाच्च। विश्वकर्मणः समवर्तताधि। तस्य त्वष्टा विद्यंद्रूपमैति। तत्पुरुषस्य विश्वमाजानुमग्रै॥ वेदाहमेतं पुरुषं महान्तम्। आदित्यवर्णं तमसः परस्तात्। तमेवं विद्वानुमृतं इह भवति। नान्यः पन्थां विद्युतेयऽनाय॥ प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तः। अजायमानो बहुधा विजायते।

तस्य धीराः परिजानन्ति योनिम्। मरीचीनां पदमिच्छन्ति वेधसः॥ यो देवेभ्य आतंपति। यो देवानां पुरोहितः। पूर्वे यो देवेभ्यो जातः। नमो रुचाय ब्राह्मये॥ रुचं ब्राह्मं जनयन्तः। देवा अग्रे तदब्लूवन्। यस्त्वैवं ब्राह्मणो विद्यात्। तस्य देवा असुन् वशौ॥ हीश्च ते लक्ष्मीश्च पत्व्यौ। अहोरात्रे पार्श्वे। नक्षत्राणि रूपम्। अश्विनौ व्यात्तम्। इष्टं मनिषाण। अमुं मनिषाण। सर्वं मनिषाण॥

शिखायै वषट्॥

॥अप्रतिरथम्॥

(तैत्तिरीयसंहितायां काण्डः - ४/प्रश्नः - ६/अनुवाकः - ४)

आशुः शिशानो वृषभो न युधो घनाधुनः क्षोभेणश्चर्षणीनाम्। सुङ्गन्दोऽनिमिष एकवीरः शतः सेना अजयत् साकमिन्द्रः। सुङ्गन्दनेनानिमिषेण जिष्णुनां युत्कारेण दुश्यवनेन धृष्णुनां। तदिन्द्रेण जयत् तथसंहध्यं युधौ नर इषुहस्तेन वृष्णां। स इषुहस्तैः सनिषङ्गिभिर्वशी सङ्संष्टा स युध इन्द्रो गणेन। सुङ्गसृष्टजिथ्सोमुपा बाहुशुद्ध्यौर्ध्वधन्वा प्रतिहिताभिरस्ता॥

बृहस्पते परि दीया रथेन रक्षोहाऽमित्रां अपुबाधमानः। प्रभुञ्चन्त्सेनाः प्रमृणो युधा जयन्त्रस्माकंमेध्यविता रथानाम्। गोत्रभिदं गोविदं वज्रबाहुं जयन्त्रमज्ज्मं प्रमृणन्तमोजसा। इम उत्तरानां अनु वीरयध्वमिन्द्रं सखायोऽनु स रभध्वम्। बलविजायः स्थविरः प्रवीरः सहस्रान् वाजी सहमान उग्रः। अभिर्वीरो अभिसत्त्वा सहोजा जैत्रमिन्द्र रथमा तिष्ठ गोवित्। अभि गोत्राणि सहस्रा गाहमानोऽदायो वीरः शतमन्युरिन्द्रः।

दुश्यवनः पृतनाषाढयुध्योऽस्माकृ सेना अवतु प्रयुथ्सु। इन्द्रं आसां नेता बृहस्पतिर्दक्षिणा यज्ञः पुर एतु सोमः। देवसेनानांमभिभञ्जतीनां जयन्तीनां मरुतो यन्त्वग्रै। इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य राज्ञ आदित्यानां मरुतां शर्द उग्रम्। महामनसां भुवनच्यवानां घोषो देवानां जयतामुदस्थात्। अस्माकमिन्द्रः समृतेषु ध्वजेष्वस्माकं या इषवृस्ता जयन्तु।

अस्माकं वीरा उत्तरे भवन्त्वस्मानु देवा अवता हवेषु। उद्धरेष्य मघवन्नायुधान्युत सत्त्वनां मामकानां महासि। उद्वृत्रहन् वाजिनां वाजिनान्युद्रथानां जयतामेतु घोषः। उप प्रेत जयता नरः स्थिरा वः सन्तु बाहवः। इन्द्रो वः शर्म यच्छत्वनाधृष्या यथाऽसंथ। अवसृष्टा परां पत् शरव्ये ब्रह्मसंशिता।

गच्छामित्रान् प्रविश मैषां कं चनोच्छिषः। मर्माणि ते वर्मभिश्छादयामि सोमस्त्वा राजाऽमृतेनाभिवस्ताम्। उरोर्वरीयो वरिवस्ते अस्तु जयन्तं त्वामनु मदन्तु देवाः। यत्र बाणाः सुम्पत्तंति कुमारा विशिखा इव। इन्द्रो नुस्तत्र वृत्रहा विश्वाहा शर्म यच्छतु॥ कवचाय हम्॥

॥ प्रतिपूरुषम् (सं०) ॥

(तैत्तिरीयसंहितायां काण्डः - १/प्रश्नः - ८/अनुवाकः - ६)

प्रतिपूरुषमेकंकपालान्निर्वपत्येकमतिरिक्तं यावन्तो गृह्णाः स्मस्तेभ्यः कमकरं पशूनां शर्मासि शर्म यजमानस्य शर्म मे यच्छैकं एव रुद्रो न द्वितीयाय तस्थ आखुस्ते रुद्र पुशुस्तं जुषस्वैष तै रुद्र भागः सुह स्वस्नाऽम्बिकया तं जुषस्व भेषजं गवेऽश्वाय पुरुषाय भेषजमथो अस्मभ्य भेषजः सुभेषजं यथाऽसति। सुंग मेषाय मेष्या अवांम्ब रुद्रमदिमह्यर्व देवं ऋम्बकम्। यथा नः श्रेयसः करद्यथा नो वस्यसः करद्यथा नः पशुमतः करद्यथा नो व्यवसाययात्। ऋम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम्। उर्वारुकमिव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय माऽमृतात्॥ एष तै रुद्रभागस्तं जुषस्व तेनावसेन पुरो मूजवतोऽतीह्यवंततधन्वा पिनांकहस्तः कृत्तिवासाः॥

॥ प्रतिपूरुषम् (ब्रा०) ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे अष्टकं - १/प्रश्नः - ६/अनुवाकः - १०)

प्रतिपूरुषमेकंकपालान्निर्वपति। जाता एव प्रजा रुद्रान्निरवंदयते। एकमतिरिक्तम्। जुनिष्यमाणा एव प्रजा रुद्रान्निरवंदयते। एकंकपाला भवन्ति। एकधैव रुद्रं निरवंदयते। नाभिघारयति। यदभिघारयेत्। अन्तरवचारिणः रुद्रं कुर्यात्। एकोल्मुकेन यन्ति। तद्धि रुद्रस्य भागधेयम्। इमां दिशं यन्ति। एषा वै रुद्रस्य दिक्। स्वायामेव दिशि रुद्रं निरवंदयते। रुद्रो वा अपुशुकाया आहुत्यै नातिष्ठत। असौ तै पुशुरिति निर्दिशेद्यं द्विष्यात्। यमेव द्वेष्टि। तमस्मै पुशु निर्दिशति। यदि न द्विष्यात्। आखुस्ते पुशुरिति ब्रूयात्। न ग्राम्यान् पशून् हिनस्ति। नारण्यान्। चतुष्पुथे जुहोति। एष वा अश्रीनां पङ्कशो नाम। अग्निवत्येव जुहोति। मध्यमेन पर्णेन जुहोति। सुग्धेषा। अथो खलु। अन्तमेनैव होतव्यम्। अन्तत एव रुद्रं निरवंदयते। एष तै रुद्र भागः सुह स्वस्नाऽम्बिकयेत्याह। शरद्वा अस्याम्बिका स्वसां। तया वा एष हिनस्ति। य इ हिनस्ति। तयैवैन इ सुह शमयति। भेषजं गव इत्याह। यावन्त एव ग्राम्याः पुशवः। तेभ्यो भेषजं करोति। अवांम्ब रुद्रमदिमहीत्याह। आशिषमेवैतामाशास्ते। ऋम्बकं यजामहु इत्याह।

मृत्योर्मुक्षीय माऽमृतादिति वावैतदाह। उत्किरन्ति। भगव्य लीपसन्ते। मूर्ते कृत्वाऽऽसंजन्ति। यथा जनं युतेऽवसं करोति। तादृगेव तत्। एष तैरुद्ध्रुवे भाग इत्याह निरवत्यै। अप्रतीक्षमायन्ति। अपः परिषिश्चति। रुद्रस्यान्तरहित्यै। प्र वा एतेस्माल्लोकाच्यवन्ते। ये त्र्यम्बकैश्चरन्ति। आदित्यं चरुं पुनरेत्यनिर्वपति। इयं वा अदितिः। अस्यामेव प्रतिंतिष्ठन्ति।

नेत्रत्रयाय वौषट्॥

॥ शतरुद्रीयम् (सं०) ॥

(तैत्तिरीयसंहितायां काण्डः – १/प्रश्नः – ३/अनुवाकः – १४)

त्वमग्ने रुद्रो असुरो महो दिवस्त्वं शर्धो मारुतं पृक्ष ईशिषे। त्वं वातैररुणैर्यासि शङ्खस्त्वं पूषा विधुतः पासि नु त्मनां। आ वो राजानमध्वरस्य रुद्रं होतारं सत्ययजुः रोदस्योः। अग्निं पुरा तनयिनोरुचित्ताद्विरण्यरूपमवसे कृणुध्वम्। अग्निरहोता नि षसादा यज्ञायानुपस्थै मातुः सुरभावुं लोके। युवां कविः पुरुनिष्ठ ऋतावां धर्ता कृष्टिनामुत मध्ये इद्धः।

साध्वीमंकर्दववीतिं नो अद्य यज्ञस्य जिह्वामविदाम् गुह्याम्। स आयुराऽगांथसुरभिर्वसानो भद्रामंकर्दवहूतिं नो अद्य। अक्रन्ददग्निः स्तनयन्निव द्यौः क्षामा रोरेहद्वीरुधः समञ्जन्। सद्यो जंजानो वि हीमिद्धो अख्यदा रोदसी भानुनां भात्यन्तः। त्वे वसूनि पुर्वणीक होतर्देषा वस्तोररिरे यज्ञियासः।

क्षामेव विश्वा भुवनानि यस्मिन्स्य सौभंगानि दधिरे पावके। तुभ्यं ता अङ्गिरस्तम् विश्वः सुक्षितयः पृथक्। अग्ने कामाय येमिरे। अश्याम् तं कामंमग्ने तवोत्यश्याम् रुयिः रयिवः सुवीरम्। अश्याम् वाजमभि वाजयन्तोऽश्याम् द्युम्भमजराऽजरन्ते। श्रेष्ठं यविष्ठ भारताऽग्ने द्युमन्तमा भर।

वसौ पुरुस्पृहं रुयिम्। स श्वितानस्तन्यतू रौचनस्था अजरेभिर्नानदद्विर्यविषः। यः पावकः पुरुतमः पुरुणे पृथून्यग्निरनुयाति भर्वन्। आयुषे विश्वतो दंधदयमग्निर्वरेण्यः। पुनस्ते प्राण आयति परा यक्षम् सुवामि ते। आयुर्दा अग्ने हविषो जुषाणो घृतप्रतीको घृतयोनिरेधि। घृतं पीत्वा मधु चारु गव्यं पितेव पुत्रमभिरक्षतादिमम्।

तस्मै ते प्रतिहर्यते जातवेदो विचरेषणे। अग्ने जनामि सुषुतिम्। दिवस्परि प्रथमं जंजे अग्निरस्मद्वितीयं परि जातवेदाः। तृतीयमप्सु नृमणा अजस्मिन्यान एनं जरते स्वाधीः। शुचिः पावक वन्द्योऽग्ने बृहद्विरोचसे। त्वं घृतेभिराहुतः। दृशानो रुक्म उव्या व्यद्यौद्वृमर्षमायुः श्रिये रुचानः। अग्निरमृतो अभवद्वयोभिर्यदेन द्यौरजनयसुरेताः।

आ यदिषे नृपतिं तेज आनद्वृचि रेतो निषिक्तं द्यौरभीकैः। अग्निः शर्धमनवद्यं युवानः स्वाधियं जनयसूदयेच्च। स तेजीयसा मनसा त्वोत्त उत शिक्ष स्वपत्यस्य शिक्षोः। अग्ने रायो नृतमस्य प्रभूतौ

भूयामं ते सुषुतयंश्च वस्वः। अग्ने सहन्तुमा भर द्युम्नस्यं प्रासहां रुयिम्।

विश्वा यश्चरूपणीरभ्यांसा वाजेषु सासहंता। तमंग्रे पृतना सहं रयिः संहस्व आ भरा। त्वं हि सूत्यो अद्भुतो दाता वाजेस्यं गोमतः। उक्षान्नाय वशान्नाय सोमपृष्ठाय वेधसैः। स्तोर्मौर्विधेमाग्रयैः। वद्मा हि सूनो अस्यद्वासद्वां चक्रे अग्निर्जनुषाऽज्ञाऽन्नम्। स त्वं न ऊर्जसन् ऊर्जं धा राजेव जेरवृके क्षेष्यन्तः।

अग्ने आयूर्षिपि पवसु आ सुवोर्जमिष्ठं च नः। आरे बाधस्व दुच्छुनाम्। अग्ने पवस्व स्वपां अस्मे वर्चः सुवीर्यम्। दधत्पोषं रुयिं मयि। अग्ने पावक रोचिषां मन्द्रयां देव जिह्वयौ। आ देवान् वक्षि यक्षि च। स नः पावक दीदिवोऽग्ने देवाः इहाऽवंह। उपं यज्ञः हविश्वं नः। अग्निः शुचिं व्रततमः शुचिर्विप्रः शुचिः कविः। शुचीं रोचत् आहुतः। उदग्ने शुचयस्तवं शुक्रा भ्राजन्त ईरते। तव ज्योतीः प्रचयः॥

॥ शतरुद्रीयम् (ब्रां०) ॥

(तैत्तिरीयब्राह्मणे काठके प्रश्नः – २/अनुवाकः – २)

त्वमंग्रे रुद्रो असुरो महो दिवः। त्वं शर्धो मारुतं पृक्ष ईशिषो। त्वं वातैररुणैर्यासि शङ्कयः। त्वं पूषा विघतः पासि नु त्मनां। देवां देवेषु श्रयध्वम्। प्रथमा द्वितीयेषु श्रयध्वम्। द्वितीयास्तृतीयेषु श्रयध्वम्। तृतीयाश्चतुर्थेषु श्रयध्वम्। चतुर्थः पञ्चमेषु श्रयध्वम्। पञ्चमाः पञ्चेषु श्रयध्वम्॥ पृष्ठाः संसमेषु श्रयध्वम्। सप्तमा अष्टमेषु श्रयध्वम्। अष्टमा नवमेषु श्रयध्वम्। नवमा दशमेषु श्रयध्वम्। दशमा एकादशेषु श्रयध्वम्। एकादशा द्वादशेषु श्रयध्वम्। द्वादशास्त्रयोदशेषु श्रयध्वम्। त्रयोदशाश्चतुर्दशेषु श्रयध्वम्। चतुर्दशाः पञ्चदशेषु श्रयध्वम्। पञ्चदशाः पोडशेषु श्रयध्वम्॥ पोडशाः संसदशेषु श्रयध्वम्। सप्तदशा अष्टादशेषु श्रयध्वम्। अष्टादशा एकान्नविंशेषु श्रयध्वम्। एकान्नविंशा विंशेषु श्रयध्वम्। विंशा एकविंशेषु श्रयध्वम्। एकविंशा द्वाविंशेषु श्रयध्वम्। द्वाविंशास्त्रयोविंशेषु श्रयध्वम्। त्रयोविंशाश्चतुर्विंशेषु श्रयध्वम्। चतुर्विंशाः पञ्चविंशेषु श्रयध्वम्। पञ्चविंशाः पञ्चविंशेषु श्रयध्वम्॥ पञ्चविंशाः संसविंशेषु श्रयध्वम्। सप्तविंशा अष्टाविंशेषु श्रयध्वम्। अष्टाविंशा एकान्नत्रिंशेषु श्रयध्वम्। एकान्नत्रिंशास्त्रिंशेषु श्रयध्वम्। त्रिंशा एकत्रिंशेषु श्रयध्वम्। एकत्रिंशा द्वात्रिंशेषु श्रयध्वम्। द्वात्रिंशास्त्रयस्त्रिंशेषु श्रयध्वम्। देवास्त्रिरेकादशास्त्रिस्त्रयस्त्रिंशाः। उत्तरे भवत। उत्तरवर्त्मान् उत्तरसत्वानः। यत्काम इदं जुहोमि। तन्मे समृद्धयताम्। वयः स्याम् पतयो रयीणाम्। भूर्भुवः स्वः स्वाहा॥

ॐ भूर्भुवस्सुवरोमिति दिग्बन्धः॥ अस्त्राय फट्॥

॥ पश्चाङ्गम् ॥

हुःसः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्वोतां वेदिषदतिर्थिर्दुरोणसत्।
नृषद्वरसद्वत्सद्वोमसद्भा गोजा क्रतुजा अद्रिजा क्रृतं बृहत्॥

प्रतद्विष्णुः स्तवते वीर्याय। मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः।
यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेषु। अधिक्षियन्ति भुवनानि विश्वा॥

अंम्बकं यजामहे सुगुच्चिं पूष्टिवर्धनम्।
 उवारुकमिंव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय माऽमृतात्॥
 तथसवितुर्वृणीमहे। वयं देवस्य भोजनम्।
 श्रेष्ठं सर्वधातमम्। तुरुभगस्य धीमहि॥
 विष्णुर्योनि कल्पयतु। त्वष्टा रूपाणि पिशतु।
 आसिश्वतु प्रजापतिः। धाता गर्भं दधातु ते॥

॥ अष्टाङ्ग-नमस्कारः ॥

हिरण्यगर्भः समर्वताग्रे भूतस्य जातः पतिरेकं आसीत्।
 सदाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवायं हुविषां विधेम॥
 [उरसा] उमामहेश्वराभ्यां नमः॥१॥

यः प्राणतो निमिषतो महित्वैक इद्राजा जगतो बभूव।
 य ईशो अस्य द्विपदश्वतुष्पदः कस्मै देवायं हुविषां विधेम॥
 [शिरसा] उमामहेश्वराभ्यां नमः॥२॥

ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्विसीमुतः सुरुचौ वेन आवः।
 सबुधियो उपमा अस्य विष्टाः सतश्च योनिमसंतश्च विवः॥१॥
 [दृष्ट्या] उमामहेश्वराभ्यां नमः॥३॥

मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्षताम्।
 पिपृतान्नो भरीमभिः॥
 [मनसा] उमामहेश्वराभ्यां नमः॥४॥

उपश्वासय पृथिवीमुत द्यां पुरुत्रा ते मनुतां विष्ठितं जगत्।
 स दुन्दुभे सजूरिन्द्रेण देवैर्दूरादवीयो अपसेध शत्रून्॥
 [वचसा] उमामहेश्वराभ्यां नमः॥५॥

अग्ने नयं सुपथा राये अस्मान् विश्वानि देव वयुनानि विद्वान्।
 युयोध्यस्मञ्जुहुराणमेनो भूयिष्ठां ते नमं उक्ति विधेम॥
 [पञ्चाम्] उमामहेश्वराभ्यां नमः॥६॥

या ते अग्ने रुद्रिया तनूस्तया नः पाहि तस्यास्ते स्वाहा॥
 [कराभ्याम्] उमामहेश्वराभ्यां नमः॥७॥

इमं यमप्रस्तरमाहि सोदाऽङ्गिरोभिः पितृभिः संविदानः।
 आत्वा मत्राः कविशस्ता वंहन्त्वेना राजन् हुविषां मादयस्व॥

[कर्णाभ्याम्] उमामहेश्वराभ्यां नमः॥८॥

॥लघुन्यासे श्री-रुद्रध्यानम्॥

अथाऽऽत्मानं शिवात्मानं श्री-रुद्र रूपं ध्यायेत्।

शुद्धस्फटिकसङ्काशं त्रिनेत्रं पञ्चवक्रकम्।
गङ्गाधरं दशभुजं सर्वाभरणभूषितम्॥

नीलग्रीवं शशाङ्काङ्कं नागयज्ञोपवीतिनम्।
व्याघ्रचर्मोत्तरीयं च वरेण्यमभयप्रदम्॥

कमण्डल्वक्षसूत्राणां धारिणं शूलपाणिनम्।
ज्वलन्तं पिङ्गलजटाशिखामुद्योतधारिणम्॥

वृषस्कन्धसमारूढम् उमादेहार्धधारिणम्।
अमृते नापुतं शान्तं दिव्यभोगसमन्वितम्॥

दिग्देवता समायुक्तं सुरासुरनमस्कृतम्।
नित्यं च शाश्वतं शुद्धं ध्रुवमक्षरमव्ययम्॥

सर्वव्यापिनमीशानं रुद्रं वै विश्वरूपिणम्।
एवं ध्यात्वा द्विजः सम्यक् ततो यजनमारभेत्॥

अथातो रुद्र स्नानार्चनाभिषेकविधिं व्याख्यास्यामः। आदित एव तीर्थे स्नात्वा उदेत्य शुचिः प्रयतो ब्रह्मचारी शुक्लवासा ईशानस्य प्रतिकृतिं कृत्वा तस्य दक्षिणप्रत्यग्देशे देवाभिमुखः स्थित्वा आत्मनि देवताः स्थापयेत्॥

॥लघुन्यासे देवता-स्थापनम्॥

प्रजनने ब्रह्मा तिष्ठतु। पादयोर्विष्णुस्तिष्ठतु। हस्तयोर्हरस्तिष्ठतु। बाहोरिन्द्रस्तिष्ठतु। जठरे अग्निस्तिष्ठतु। हृदये शिवस्तिष्ठतु। कण्ठे वसवस्तिष्ठन्तु। वक्रे सरस्वती तिष्ठतु। नासिकयोर्वायुस्तिष्ठतु। नयनयोश्चन्द्रादित्यौ तिष्ठेताम्। कर्णयोरश्चिनौ तिष्ठेताम्। ललाटे रुद्रास्तिष्ठन्तु। मूर्ध्यादित्यास्तिष्ठन्तु। शिरसि महादेवस्तिष्ठतु। शिखायां वामदेवस्तिष्ठतु। पृष्ठे पिनाकी तिष्ठतु। पुरतः शूली तिष्ठतु। पार्श्वयोः शिवाशङ्करौ तिष्ठेताम्। सर्वतो वायुस्तिष्ठतु। ततो बहिः सर्वतोऽग्निर्ज्वालामाला-परिवृतस्तिष्ठतु। सर्वेष्वज्ञेषु सर्वा देवता यथास्थानं तिष्ठन्तु। मां रक्षन्तु। [सर्वान् महाजनान् सकुटुम्बं रक्षन्तु॥]

अग्निर्मै वाचि श्रितः। वाग्घृदये। हृदयं मयै। अहम्‌मृतै। अमृतं ब्रह्मणि। (जिह्वा)

वायुर्मै प्राणे श्रितः। प्राणो हृदये। हृदयं मयै। अहम्‌मृतै। अमृतं ब्रह्मणि। (नासिका)

सूर्यो मे चक्षुषि श्रितः। चक्षुरुहृदये। हृदयं मयि। अहम्‌मृतैः। अमृतं ब्रह्मणि। (नेत्रे)
 चन्द्रमा मे मनसि श्रितः। मनो हृदये। हृदयं मयि। अहम्‌मृतैः। अमृतं ब्रह्मणि। (वक्षः)
 दिशो मे श्रोत्रैः श्रिताः। श्रोत्रः हृदये। हृदयं मयि। अहम्‌मृतैः। अमृतं ब्रह्मणि। (श्रोत्रे)
 आपो मे रेतसि श्रिताः। रेतो हृदये। हृदयं मयि। अहम्‌मृतैः। अमृतं ब्रह्मणि। (गुह्यम्)
 पृथिवी मे शरीरे श्रिता। शरीरः हृदये। हृदयं मयि। अहम्‌मृतैः। अमृतं ब्रह्मणि। (शरीरम्)
 ओषधिवनस्पतयो मे लोमसु श्रिताः। लोमानि हृदये। हृदयं मयि। अहम्‌मृतैः। अमृतं ब्रह्मणि। (लोमानि)
 इन्द्रो मे बलैः श्रितः। बलः हृदये। हृदयं मयि। अहम्‌मृतैः। अमृतं ब्रह्मणि। (बाहू)
 पर्जन्यो मे मूर्धि श्रितः। मूर्धा हृदये। हृदयं मयि। अहम्‌मृतैः। अमृतं ब्रह्मणि। (शिरः)
 ईशानो मे मन्यौ श्रितः। मन्युरुहृदये। हृदयं मयि। अहम्‌मृतैः। अमृतं ब्रह्मणि। (हृदयम्)
 आत्मा मे आत्मनि श्रितः। आत्मा हृदये। हृदयं मयि। अहम्‌मृतैः। अमृतं ब्रह्मणि। (हृदयम्)
 पुनर्म आत्मा पुनरायुरागात्। पुनः प्राणः पुनराकृतमागात्। वैश्वानरो रुश्मिर्वावृथानः। अन्तस्तिष्ठत्वमृतस्य
 गोपाः॥ (सर्वाण्यज्ञानि संस्पृश्य स्थापनं कृत्वा मानसैराराधयेत्॥)

॥ आत्मपूजा ॥

आराधितो मनुष्यैस्त्वं सिद्धैर्देवासुरादिभिः।
 आराधयामि भक्त्या त्वाऽनुग्रहाण महेश्वर॥

॥ कलशेषु साम्बपरमेश्वर ध्यानम् ॥

ध्यायेन्निरामयं वस्तुं सर्गस्थितिलयादिकम्।
 निर्गुणं निष्कलं नित्यं मनोवाचामगोचरम्॥१॥

गङ्गाधरं शशिधरं जटामकुटशोभितम्।
 श्वेतभूतित्रिपुण्ड्रेण विराजितललाटकम्॥२॥

लोचनत्रयसम्पन्नं स्वर्णकुण्डलशोभितम्।
 स्मेराननं चतुर्बाहुं मुक्ताहारोपशोभितम्॥३॥

अक्षमालां सुधाकुम्भं चिन्मयीं मुद्रिकामपि।
 पुस्तकं च भुजैर्दिव्यैर्दधानं पार्वतीपतिम्॥४॥

श्वेताम्बरधरं श्वेतं रत्नसिंहासनस्थितम्।
 सर्वाभीष्टप्रदातारं वटमूलनिवासिनम्॥५॥

वामाङ्गसंस्थितां गौरीं बालार्कायुतसन्निभाम्।
जपाकुसुमसाहस्रसमानश्रियमीश्वरीम् ।
सुवर्णरत्नखचितमकुटेन विराजिताम्॥६॥

ललाटपट्टसंराजत्संलग्नतिलकाश्चिताम् ।
राजीवायतनेत्रान्तां नीलोत्पलदलेक्षणाम्॥७॥

सन्तप्तहेमखचित-ताटङ्गभरणान्विताम्।
ताम्बूलचर्वणरतरक्तजिह्वाविराजिताम्॥८॥

पताकाभरणोपेतां मुक्ताहारोपशोभिताम्।
स्वर्णकङ्गणसंयुक्तैश्वर्तुर्भिर्बहुभिर्युताम्॥९॥

सुवर्णरत्नखचित-काश्चीदामविराजिताम् ।
कदलीललितस्तम्भ-सन्निभोरुयुगान्विताम्॥१०॥

श्रिया विराजितपदां भक्तत्राणपरायणाम्।
अन्योन्याश्लिष्टहृष्टाहृ गौरीशङ्करसंज्ञकम्॥११॥

सनातनं परं ब्रह्म परमात्मानमव्ययम्।
आवाहयामि जगतामीश्वरं परमेश्वरम्॥१२॥

मङ्गलायतनं देवं युवानमति सुन्दरम्।
ध्यायेत्कल्पतरोर्मूले सुखासीनं सहोमया॥१३॥

आगच्छाऽगच्छ भगवन् देवेश परमेश्वर।
सच्चिदानन्द भूतेश पार्वतीश नमोऽस्तु ते॥१४॥

॥ प्रदक्षिणम् ॥

द्रापे अन्धसस्पते दरिंद्रुत्रीलंलोहित। एषां पुरुषाणामेषां पंशुनां मा भेर्माऽरो मो एंषां किं चुनाऽऽमंमत्॥
या ते रुद्र शिवा तुनूः शिवा विश्वाहंभेषजी। शिवा रुद्रस्य भेषजी तया नो मृड जीवसे॥ इमाऽ
रुद्राय तवसे कपुर्दिने क्षयद्वीराय प्रभरामहे मृतिम्॥ यथा नः शमसंहिपदे चतुष्पदे विश्वं पुष्टं ग्रामे
अस्मिन्ननांतुरम्॥ मृडा नो रुद्रोत नो मयस्कृषि क्षयद्वीराय नमंसा विधेम ते। यच्छं च योश्च मनुरायुजे
पिता तदेश्याम् तवं रुद्र प्रणीतौ॥ मा नो महान्तमुत मा नो अर्भकं मा न उक्षन्तमुत मा न उक्षितम्।
मा नो वधीः पितरं मोत मातरं प्रिया मा नस्तुनुवो रुद्र रीरिषः॥ मा नस्तोके तनये मा न आयुषि
मा नो गोषु मा नो अश्वेषु रीरिषः। वीरान्मा नो रुद्र भामितोऽवधीरहुविष्मन्तो नमंसा विधेम ते॥
आरात्ते गोघ्र उत पूरुषद्वे क्षयद्वीराय सुम्रमस्मे ते अस्तु। रक्षा च नो अधि च देव ब्रूह्यधा च नः
शर्म यच्छ द्विबरहाः॥ स्तुहि श्रुतं गंत्सदं युवानं मृगं न भीममुपहुलुमुग्रम्। मृडा जंरित्रे रुद्र स्तवानो

अन्यन्ते अस्मन्निवंपन्तु सेनाः॥ परिणो रुद्रस्य हेतिर्वृणकु परि त्वेषस्य दुर्मतिरधायोः। अव स्थिरा मूघवंद्यस्तनुष्व मीढुस्तोकाय तनयाय मृडय॥ मीढुष्टम् शिवंतम् शिवो नः सुमना भव। पुरमे वृक्ष आयुं निधाय कृत्ति वसान् आ चर पिनाकं बिभ्रदा गंहि॥ विकिरिद् विलौहित नमस्ते अस्तु भगवः। यास्ते सुहस्रं हेतयोऽन्यम् स्मन्निवंपन्तु ताः॥ सुहस्राणि सहस्रधा बाहुवोस्तवं हेतयः। तासामीशानो भगवः पराचीना मुखो कृधि॥ प्रदक्षिणं कृत्वा॥

॥ नमस्कारः ॥

सुहस्राणि सहस्रशो ये रुद्रा अधि भूम्याम्। तेषां सहस्रयोजुनेऽवधन्वानि तन्मसि। श्री-महादेवादिभ्यो नमः॥१॥

अस्मिन् महत्यर्थवेऽन्तरिक्षे भवा अधि। तेषां सहस्रयोजुनेऽवधन्वानि तन्मसि। श्री-महादेवादिभ्यो नमः॥२॥

नीलंग्रीवाः शितिकण्ठाः शर्वा अधः, क्षमाचराः। तेषां सहस्रयोजुनेऽवधन्वानि तन्मसि। श्री-महादेवादिभ्यो नमः॥३॥

नीलंग्रीवाः शितिकण्ठु दिवं रुद्रा उर्पश्रिताः। तेषां सहस्रयोजुनेऽवधन्वानि तन्मसि। श्री-महादेवादिभ्यो नमः॥४॥

ये वृक्षेषु सुस्पिञ्जरा नीलंग्रीवा विलौहिताः। तेषां सहस्रयोजुनेऽवधन्वानि तन्मसि। श्री-महादेवादिभ्यो नमः॥५॥

ये भूतानामधिष्ठयो विशिखासः कपुर्दिनः। तेषां सहस्रयोजुनेऽवधन्वानि तन्मसि। श्री-महादेवादिभ्यो नमः॥६॥

ये अत्रेषु विविध्यन्ति पात्रेषु पिबतो जनान्। तेषां सहस्रयोजुनेऽवधन्वानि तन्मसि। श्री-महादेवादिभ्यो नमः॥७॥

ये पथां पथिरक्षय ऐलबृदा यव्युधः। तेषां सहस्रयोजुनेऽवधन्वानि तन्मसि। श्री-महादेवादिभ्यो नमः॥८॥

ये तीर्थानि प्रचरन्ति सृकावन्तो निषङ्गिणः। तेषां सहस्रयोजुनेऽवधन्वानि तन्मसि। श्री-महादेवादिभ्यो नमः॥९॥

य एतावन्तश्च भूयां सश्च दिशो रुद्रा वितस्थिरे। तेषां सहस्रयोजुनेऽवधन्वानि तन्मसि। श्री-महादेवादिभ्यो नमः॥१०॥

नमो रुद्रेभ्यो ये पृथिव्यां येषामन्नमिष्वस्तेभ्यो दश प्राचीर्दशा दक्षिणा दशा प्रतीचीर्दशोर्दीचीर्दशोर्धास्तेभ्यो नमस्ते नो मृडयन्तु ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्भे दधामि। श्री-महादेवादिभ्यो नमः॥११॥

नमो रुद्रेभ्यो यैऽन्तरिक्षे येषां वात इष्वस्तेभ्यो दश प्राचीर्दशा दक्षिणा दशा प्रतीचीर्दशोर्दीचीर्दशोर्धास्तेभ्यो नमस्ते नो मृडयन्तु ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्भे दधामि। श्री-महादेवादिभ्यो नमः॥१२॥

नमो रुद्रेभ्यो ये दिवि येषां वरुषमिषवस्तोभ्यो दश प्राचीर्दशो दक्षिणा दश प्रतीचीर्दशो दीचीर्दशो धर्वास्तोभ्यो
नमस्ते नौ मृडयन्तु ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्भे दधामि। श्री-महादेवादिभ्यो नमः॥१३॥
नमस्कारान् कृत्वा॥

॥ चमकानुवाकैः प्रार्थना ॥

अग्राविष्णू सुजोषसेमा वर्धन्तु वां गिरः। द्युम्बैर्वर्जेभिरागतम्॥ वाजश्च मे प्रसुवश्च मे प्रयतिश्च मे
प्रसितिश्च मे धीतिश्च मे क्रतुश्च मे स्वरश्च मे क्षोकश्च मे श्रावश्च मे श्रुतिश्च मे ज्योतिश्च मे सुवश्च मे
प्राणश्च मेऽपानश्च मे व्यानश्च मेऽसुश्च मे चित्तं च म आर्धीतं च मे वाङ्क मे मनश्च मे चक्षुश्च मे श्रोत्रं
च मे दक्षश्च मे बलं च म ओजश्च मे सहश्च म आयुश्च मे ज़रा च म आत्मा च मे तुनश्च मे शर्म च
मे वर्म च मेऽङ्गानि च मेऽस्थानि च मे परूःषि च मे शरीराणि च मे॥१॥

ज्यैष्यं च म आधिपत्यं च मे मन्युश्च मे भास्त्रश्च मेऽमंश्च मेऽमंश्च मे जेमा च मे महिमा च मे वरिमा
च मे प्रथिमा च मे वृष्टा च मे द्राघुया च मे वृद्धं च मे वृद्धिश्च मे सत्यं च मे श्रद्धा च मे जगच्च
मे धनं च मे वशश्च मे त्विषिश्च मे क्रीडा च मे मोदश्च मे जातं च मे जनिष्यमाणं च मे सूकं च मे
सुकृतं च मे वित्तं च मे वेद्यं च मे भूतं च मे भविष्यच्च मे सुगं च मे सुपर्थं च म ऋद्धं च म ऋद्धिश्च
मे क्लृप्तं च मे क्लृप्तिश्च मे मृतिश्च मे सुमृतिश्च मे॥२॥

शं च मे मयश्च मे प्रियं च मेऽनुकामश्च मे कामश्च मे सौमनसश्च मे भद्रं च मे श्रेयश्च मे वस्यश्च मे
यशश्च मे भगश्च मे द्रविणं च मे यन्ता च मे धर्ता च मे क्षेमश्च मे धृतिश्च मे विश्वं च मे महश्च मे संविच्च
मे ज्ञात्रं च मे सूश्च मे प्रसूश्च मे सीरं च मे लयश्च म ऋतं च मेऽमृतं च मेऽयुक्षमं च मेऽनामयच्च मे
जीवातुश्च मे दीर्घायुत्वं च मेऽनमित्रं च मेऽभयं च मे सुगं च मे शयनं च मे सूषा च मे सुदिनं च
मे॥३॥

ऊर्क्के मे सूनृतां च मे पयश्च मे रसश्च मे घृतं च मे मधुं च मे सग्धिश्च मे सर्पीतिश्च मे कृषिश्च मे
वृष्टिश्च मे जैत्रं च म औद्धिद्यं च मे रयिश्च मे रायश्च मे पुष्टं च मे पुष्टिश्च मे विभु च मे प्रभु च मे
बहु च मे भूयश्च मे पूर्णं च मे पूर्णतरं च मेऽक्षितिश्च मे कूर्यावाश्च मेऽन्नं च मेऽक्षुच्च मे त्रीहयश्च मे
यवाश्च मे माषाश्च मे तिलाश्च मे मुद्राश्च मे खल्वाश्च मे गोधूमाश्च मे मुसुराश्च मे प्रियङ्गवश्च मे
मे श्यामाकाश्च मे नीवाराश्च मे॥४॥

अश्मां च मे मृतिका च मे गिरयश्च मे पर्वताश्च मे सिकंताश्च मे वनस्पतयश्च मे हिरण्यं च मेऽयश्च मे
सीसं च मे त्रपुश्च मे श्यामं च मे लोहं च मेऽग्निश्च म आपश्च मे वीरुघश्च म ओषधयश्च मे कृष्टपच्यं
च मेऽकृष्टपच्यं च मे ग्राम्याश्च मे पशवं आरण्याश्च यज्ञेन कल्पन्तां वित्तं च मे वित्तिश्च मे भूतं च मे

भूतिश्च मे वसुं च मे वसुतिश्च मे कर्मं च मे शक्तिश्च मेऽर्थश्च मे एमंश्च मे इतिश्च मे गतिश्च मे॥५॥
 अग्निश्च मे इन्द्रश्च मे सोमंश्च मे इन्द्रश्च मे सविता च मे इन्द्रश्च मे सरस्वती च मे इन्द्रश्च मे पूषा च
 मे इन्द्रश्च मे बृहस्पतिश्च मे इन्द्रश्च मे मित्रश्च मे इन्द्रश्च मे वरुणश्च मे इन्द्रश्च मे त्वष्टा च मे इन्द्रश्च मे
 धाता च मे इन्द्रश्च मे विष्णुश्च मे इन्द्रश्च मे अधिनौ च मे इन्द्रश्च मे मरुतश्च मे इन्द्रश्च मे विश्वे च मे
 देवा इन्द्रश्च मे पृथिवी च मे इन्द्रश्च मे इन्तरिक्षं च मे इन्द्रश्च मे द्यौश्च मे इन्द्रश्च मे दिशश्च मे इन्द्रश्च
 मे मूर्धा च मे इन्द्रश्च मे प्रजापतिश्च मे इन्द्रश्च मे॥६॥

अःशुश्रू मे रश्मिश्च मे उद्भव्यश्च मे उपाःशुश्रू मे उपाःशुश्रू मे उपाःशुश्रू मे ऐन्द्रवायवश्च मे मैत्रावरुणश्च
 मे आश्विनश्च मे प्रतिप्रस्थानश्च मे शुक्रश्च मे मन्थी च मे आग्रयुणश्च मे वैश्वदेवश्च मे ध्रुवश्च मे वैश्वानरश्च
 मे क्रतुग्रहाश्च मे उतिग्राह्याश्च मे ऐन्द्राग्रहश्च मे वैश्वदेवश्च मे मरुत्वतीयाश्च मे माहेन्द्रश्च मे आदित्यश्च मे
 सावित्रश्च मे सारस्वतश्च मे पौष्णश्च मे पात्रीवतश्च मे हारियोजनश्च मे॥७॥

इधमश्च मे बहिंश्च मे वेदिश्च मे धिष्णियाश्च मे सुचंश्च मे चमसाश्च मे ग्रावाणश्च मे स्वरंवश्च मे उपरवाश्च
 मे उपरवाश्च मे द्रोणकलशश्च मे वायव्यानि च मे पूतभृत्यं च मे आधवनीयश्च मे आग्नीध्रं च मे हविर्धानं
 च मे गृहाश्च मे सदंश्च मे पुरोडाशाश्च मे पचताश्च मे उवभृथश्च मे स्वगाकारश्च मे॥८॥

अग्निश्च मे घर्मश्च मे उर्कश्च मे सूर्यश्च मे प्राणश्च मे उष्ममेघश्च मे पृथिवी च मे उर्दितिश्च मे दितिश्च मे
 द्यौश्च मे शक्तरीरङ्गुलयो दिशश्च मे यज्ञेन कल्पन्तामृक्षं मे सामं च मे स्तोमंश्च मे यजुंश्च मे दीक्षा च
 मे तपंश्च मे क्रतुश्च मे व्रतं च मे उहोरात्रयोर्वृष्ट्या बृहद्रथन्तरे च मे यज्ञेन कल्पेताम्॥९॥

गर्भाश्च मे वथ्साश्च मे त्र्यवी च मे दित्यवाच्च मे दित्यौही च मे पञ्चाविश्च मे पञ्चावी च मे
 त्रिवथ्सश्च मे त्रिवथ्सा च मे तुर्यवाच्च मे तुर्यौही च मे पष्ठवाच्च मे पष्ठौही च मे उक्षा च मे वशा च
 मे क्रष्टुभश्च मे वेहच्च मे उन्नां च मे धेनुश्च मे आयुर्यज्ञेन कल्पतां प्राणो यज्ञेन कल्पतामपानो यज्ञेन
 कल्पतां व्यानो यज्ञेन कल्पतां चक्षुर्यज्ञेन कल्पतां श्रोत्रं यज्ञेन कल्पतां मनो यज्ञेन कल्पतां वाग्यज्ञेन
 कल्पतामात्मा यज्ञेन कल्पतां यज्ञो यज्ञेन कल्पताम्॥१०॥

एका च मे तिस्रश्च मे पञ्चं च मे सप्तं च मे नवं च मे एकादश च मे त्रयोदश च मे पञ्चदश च मे सप्तदश च
 मे नवदश च मे एकविंशतिश्च मे त्रयोविंशतिश्च मे पञ्चविंशतिश्च मे सप्तविंशतिश्च मे नवविंशतिश्च मे
 एकत्रिंशत्त्वा मे त्रयस्त्रिंशत्त्वा मे चतस्रश्च मे उष्टौ च मे द्वादश च मे षोडश च मे विंशतिश्च मे
 चतुर्विंशतिश्च मे उष्टाविंशतिश्च मे द्वात्रिंशत्त्वा मे षट्ट्रिंशत्त्वा मे चत्वारिंशत्त्वा मे चतुश्चत्वारिंशत्त्वा
 मे उष्टाचत्वारिंशत्त्वा मे वाजंश्च प्रसुवश्चापिजश्च क्रतुश्च सुवंश्च मूर्धा च व्यश्रीयश्चान्त्यायनश्चान्त्यश्च भौवनश्च
 भुवनश्चाधिपतिश्च॥११॥

महादेवादिभ्यो नमः॥ समस्तोपचारान् समर्पयामि॥

इडा देवुहूर्मनुर्यज्ञनीर्बृहस्पतिरुक्थामदानि शःसिष्पद्विश्वेदेवाः सूक्तवाचः पृथिवि मातुर्मा मा हि सीर्मधुं
 मनिष्ये मधुं जनिष्ये मधुं वक्ष्यामि मधुं वदिष्यामि मधुमर्तीं देवेभ्यो वाचमुद्यासः शुश्रूषेण्यां मनुष्यैभ्युस्तं

मा देवा अवन्तु शोभायै पितरोऽनुमदन्तु॥
॥ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

अघोरेभ्योऽथ घोरेभ्यो घोरघोरतरेभ्यः।
सर्वेभ्यः सर्वशर्वेभ्यो नमस्ते अस्तु रुद्ररूपेभ्यः॥
तत्पुरुषाय विद्धहै महादेवाय धीमहि।
तन्मौ रुद्रः प्रचोदयात्॥

ईशानः सर्वविद्यानुमीश्वरः सर्वभूतानां ब्रह्माधिंपतिर्ब्रह्मणोऽधिंपतिर्ब्रह्मां शिवो मैं अस्तु सदाशिवोम्॥
तत्पुरुषाय विद्धहै महादेवाय धीमहि।
तन्मौ रुद्रः प्रचोदयात्॥ (दशवारं जपेत्।)
महादेवादिभ्यो नमः॥ समस्तोपचारान् समर्पयामि॥

॥ प्रार्थना ॥

॥ श्रीरुद्रजपः ॥

अस्य श्री-रुद्राध्याय-प्रश्न-महामत्रस्य। अघोर ऋषिः।
अनुष्टुप् छन्दः। सङ्कर्षणमूर्तिस्वरूपो योऽसावादित्यः परमपुरुषः स एष रुद्रो देवता॥
नमः शिवायेति बीजम्। शिवतरायेति शक्तिः।
महादेवायेति कीलकम्।
श्री-साम्बसदाशिवप्रसादसिद्धर्थं जपे विनियोगः॥

॥ करन्यासः॥

ॐ अग्निहोत्रात्मने अङ्गुष्ठाभ्यां नमः।
दर्शपूर्णमासात्मने तर्जनीभ्यां नमः।
चातुर्मास्यात्मने मध्यमाभ्यां नमः।
निरुद्धपशुबन्धात्मने अनामिकाभ्यां नमः।
ज्योतिष्ठोमात्मने कनिष्ठिकाभ्यां नमः।
सर्वक्रत्वात्मने करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः।

॥ अङ्गन्यासः॥

अग्निहोत्रात्मने हृदयाय नमः।
 दर्शपूर्णमासात्मने शिरसे स्वाहा।
 चातुर्मास्यात्मने शिखायै वषट्।
 निरुद्धपशुबन्धात्मने कवचाय हुं।
 ज्योतिष्ठेमात्मने नेत्रत्रयाय वौषट्।
 सर्वक्रत्वात्मने अस्त्राय फट्।
 भूर्भुवस्सुवरोमिति दिग्बन्धः।

॥ ध्यानम् ॥

आपाताल-नभः-स्थलान्त-भुवन-ब्रह्माण्डमाविस्फुरत्
 ज्योतिः स्फाटिक-लिङ्ग-मौलि-विलसत्-पूर्णेन्दु-वान्तामृतैः।
 अस्तोकापूतमेकमीशमनिशं रुद्रानुवाकान् जपन्
 ध्यायेदीप्तिसिद्धये ध्रुवपदं विप्रोऽभिषिञ्चित्त्वम्॥

ब्रह्माण्ड-व्याप-देहा भसित-हिमरुचा भासमाना भुजङ्गैः
 कण्ठे कालाः कपर्दा-कलित-शशि-कलाश्छण्ड-कोदण्ड-हस्ताः।
 त्र्यक्षा रुद्राक्षमालाः प्रकटित-विभवाः शाम्भवा मूर्तिभेदाः
 रुद्राः श्रीरुद्रसूक्त-प्रकटित-विभवा नः प्रयच्छन्तु सौख्यम्॥
 ॥ पञ्चपूजा ॥

लं पृथिव्यात्मने गन्धं समर्पयामि।
 हं आकाशात्मने पूष्पैः पूजयामि।
 यं वाख्यात्मने धूपमाघ्रापयामि।
 रं अग्न्यात्मने दीपं दर्शयामि।
 वं अमृतात्मने अमृतं महानैवेद्यं निवेदयामि।
 सं सर्वात्मने सर्वोपचारपूजां समर्पयामि।

ॐ गुणानां त्वा गुणपतिः हवामहे कुविं कवीनामुपुमश्रवस्तमम्।
 ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत् आ नः शृण्वन्नृतिभिः सीदु सादनम्॥
 ॐ महागणपतये नमः॥

शं च मे मयश्च मे प्रियं च मेऽनुकामश्च मे कामश्च मे सौमनुसश्च मे भद्रं च मे श्रेयश्च मे वस्यश्च मे
 यशश्च मे भगश्च मे द्रविणं च मे यन्ता च मे धर्ता च मे क्षेमश्च मे धृतिश्च मे विश्वं च मे महश्च मे संविच्च
 मे ज्ञात्रं च मे सूक्ष्मं मे प्रसूक्ष्मं मे सीरं च मे लयश्च मे ऋतं च मे ऽमृतं च मे ऽयुक्षमं च मे ऽनामयच्च मे
 जीवातुश्च मे दीर्घायुत्वं च मे ऽनमित्रं च मे ऽभयं च मे सुगं च मे शयनं च मे सूषा च मे सुदिनं च मे॥
 ॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ रुद्रप्रश्नः ॥

ॐ नमो भगवते रुद्राय॥
नमस्ते रुद्र मन्यवं उतो त् इष्वे नमः। . .
अभिषेकः—प्रथमं गन्धतोयं च

. . .
त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम्।
उर्वारुकमिंव बन्धनामृत्योर्मुक्षीय माऽमृतात्॥

अग्नाविष्णू सजोषसेमा वर्धन्तु वां गिरः। द्युम्नैर्वाजेभिरागतम्॥ वाजश्च मे प्रसवश्च मे प्रयतिश्च मे
प्रसितिश्च मे धीतिश्च मे क्रतुश्च मे स्वरश्च मे क्षोकश्च मे श्रावश्च मे श्रुतिश्च मे ज्योतिश्च मे सुवश्च मे
प्राणश्च मेऽपानश्च मे व्यानश्च मेऽसुश्च मे चित्तं च म् आधीतं च मे वाक्मे मनश्च मे चक्षुश्च मे श्रोत्रं
च मे दक्षश्च मे बलं च म् ओजश्च मे सहश्च म् आयुश्च मे जुरा चं म आत्मा चं मे तनूश्च मे शर्मं च
मे वर्मं च मेऽङ्गानि च मेऽस्थानि च मे परूपं च मे शरीराणि च मे॥१॥

धूपम्। दीपम्। नैवेद्यम्। कर्पूरताम्बूलम्।

नीराजनम्—

यो देवानां प्रथमं पुरस्ताद्विश्वाधियो रुद्रो मुहर्षिः।
हिरण्यगर्भं पश्यत् जायमानः स नो देवः शुभया स्मृत्याः संयुनक्तु॥
अनेन प्रथम-वार-जपेन भगवान् सर्वात्मकः
महादेवः सुप्रीतः सुप्रसन्नो वरदो भवतु॥१॥

॥ रुद्रप्रश्नः ॥

ॐ नमो भगवते रुद्राय॥
नमस्ते रुद्र मन्यवं उतो त् इष्वे नमः। ...
अभिषेकः—द्वितीयं पञ्चगव्यकम्।

...
त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम्।
उर्वारुकमिव बन्धनामृत्योर्मुक्षीय माऽमृतात्॥

ज्येष्ठं च म् आधिपत्यं च मे मन्युश्च मे भास्त्रं च मे इमंश्च मे इमंश्च मे जेमा च मे महिमा च मे वरिमा च मे प्रथिमा च मे वर्षा च मे द्राघुया च मे वृद्धं च मे वृद्धिश्च मे सृत्यं च मे श्रद्धा च मे जगच्च मे धनं च मे वशश्च मे त्विषिंश्च मे क्रीडा च मे मोदश्च मे जातं च मे जनिष्यमाणं च मे सूक्तं च मे सुकृतं च मे वित्तं च मे वेद्यं च मे भूतं च मे भविष्यच्च मे सुगं च मे सुपर्थं च मे ऋद्धं च मे ऋद्धिश्च मे कूसं च मे कूसिंश्च मे मतिश्च मे सुमतिश्च मे॥२॥

धूपम्। दीपम्। नैवेद्यम्। कर्पूरताम्बूलम्।

नीराजनम्—

यस्मात्परं नापरमस्ति किञ्चिद्यस्मान्नार्णीयो न ज्यायोऽस्ति कश्चित्।
वृक्ष इव स्तब्धो दिवि तिष्ठत्येकस्तेनेदं पूर्णं पुरुषेण सर्वम्॥

अनेन द्वितीय-वार-जपेन भगवान् सर्वात्मकः

शिवः सुप्रीतः सुप्रसन्नो वरदो भवतु॥२॥

॥ रुद्रप्रश्नः ॥

ॐ नमो भगवते रुद्राय॥
नमस्ते रुद्र मन्यवं उतो त् इष्वे नमः। ...
अभिषेकः—पञ्चामृतं तृतीयं स्यात्

...
त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम्।
उर्वारुकमिव बन्धनामृत्योर्मुक्षीय माऽमृतात्॥

शं च मे मयश्च मे प्रियं च मेऽनुकामश्च मे कामश्च मे सौमनसश्च मे भद्रं च मे श्रेयश्च मे वस्यश्च मे
यशश्च मे भगश्च मे द्रविणं च मे यन्ता च मे धर्ता च मे क्षेमश्च मे धृतिश्च मे विश्वं च मे महश्च मे संविच्च
मे ज्ञात्रं च मे सूक्ष्मं मे प्रसूक्ष्मं मे सीरं च मे लयश्च मऋतं च मेऽमृतं च मेऽयुक्षमं च मेऽनामयच्च मे
जीवातुश्च मे दीर्घायुत्वं च मेऽनमित्रं च मेऽभयं च मे सुगं च मे शयनं च मे सूषा च मे सुदिनं च
मे॥३॥

धूपम्। दीपम्। नैवेद्यम्। कर्पूरताम्बूलम्।
नीराजनम्—

न कर्मणा न प्रजया धनेन त्यागेनैके अमृतत्वमानशुः।
परेण नाकं निहितं गुहायां विभ्राजदेतद्यतंयो विशान्ति॥
अनेन तृतीय-वार-जपेन भगवान् सर्वात्मकः
श्री-रुद्रः सुप्रीतः सुप्रसन्नो वरदो भवतु॥३॥

॥ रुद्रप्रश्नः ॥

ॐ नमो भगवते रुद्राय ॥
नमस्ते रुद्र मन्यवं उतो त इष्वे नमः । . .
अभिषेकः—घृतस्नानं चतुर्थकम् ॥

...
त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् ।
उर्वारुकमिंव बन्धनामृत्योर्मुक्षीय माऽमृतात् ॥

ऊर्कं मे सूनृता च मे पर्यंश मे रसंश मे घृतं च मे मधुं च मे सग्धिंश मे सर्पातिश मे कृषिश मे वृष्टिश मे जैत्रं च मू औद्दिद्यं च मे रथिश मे रायंश मे पुष्टं च मे पुष्टिश मे विभु च मे प्रभु च मे बहु च मे भूयंश मे पूर्णं च मे पूर्णतरं च मेऽक्षिंतिश मे कूयंवाश मेऽन्नं च मेऽक्षुच मे व्रीहयंश मे यवांश मे माषांश मे तिलांश मे मुद्गाश मे खल्वांश मे गोधूमांश मे मुसुरांश मे प्रियङ्गंवश मेऽणवश मे श्यामकांश मे नीवारांश मे ॥४॥

धूपम्। दीपम्। नैवेद्यम्। कर्पूरताम्बूलम्।
नीराजनम्—
वेदान्तविज्ञानसुनिश्चितार्थाः सन्ध्यास योगाद्यतंयः शुद्धसत्त्वाः।
ते ब्रह्मलोके तु परान्तकाले परामृतात्परिमुच्यन्ति सर्वे॥
अनेन चतुर्थ-वार-जपेन भगवान् सर्वात्मकः
शङ्करः सुप्रीतः सुप्रसन्नो वरदो भवतु ॥४॥

॥ रुद्रप्रश्नः ॥

ॐ नमो भगवते रुद्राय॥
नमस्ते रुद्र मन्यवं उतो तु इष्वे नमः। ...
अभिषेकः—पञ्चमं पयसा स्नानं

...
त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम्।
उर्वारुकमिंव बन्धनामृत्योर्मुक्षीय माऽमृतात्॥

अश्मा च मे मृत्तिका च मे गिरयश्च मे पर्वताश्च मे सिकंताश्च मे वनस्पतयश्च मे हिरण्यं च मेऽयश्च मे सीसं च मे त्रपुश्च मे श्यामं च मे लोहं च मेऽग्निश्च म आपश्च मे वीरुधश्च म ओषधयश्च मे कृष्णच्चं च मेऽकृष्टपुच्यं च मे ग्राम्याश्च मे पशवं आरुण्याश्च यज्ञेन कल्पन्तां वित्तं च मे वित्तिश्च मे भूतं च मे भूतिश्च मे वसुं च मे वसुतिश्च मे कर्म च मे शक्तिश्च मेऽर्थश्च मु एमश्च मु इतिश्च मे गतिश्च मे॥५॥

धूपम्। दीपम्। नैवेद्यम्। कर्पूरताम्बूलम्।
नीराजनम्—
दहुं विपापं परमेऽश्मभूतं यत्पुण्डरीकं पुरमध्यसुङ्गस्थम्।
तत्रापि दहुं गुगनं विशोकस्तस्मिन् यदन्तस्तदुपासितव्यम्॥
अनेन पञ्चम-वार-जपेन भगवान् सर्वात्मकः
नीललोहितः सुप्रीतः सुप्रसन्नो वरदो भवतु॥५॥

॥ रुद्रप्रश्नः ॥

ॐ नमो भगवते रुद्राय॥
नमस्ते रुद्र मन्यवं उतो त इष्वे नमः। . .
अभिषेकः—दधिस्तानं तु षष्ठकम्।

...
त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम्।
उर्वारुकमिव बन्धनामृत्योर्मुक्षीय माऽमृतात्॥

अग्निश्च म इन्द्रश्च मे सोमश्च म इन्द्रश्च मे सविता च म इन्द्रश्च मे सरस्वती च म इन्द्रश्च मे पूषा च
म इन्द्रश्च मे बृहस्पतिश्च म इन्द्रश्च मे मित्रश्च म इन्द्रश्च मे वरुणश्च म इन्द्रश्च मे त्वष्टा च म इन्द्रश्च मे
धाता च म इन्द्रश्च मे विष्णुश्च म इन्द्रश्च मेऽश्विनौ च म इन्द्रश्च मे मरुतश्च म इन्द्रश्च मे विश्वे च मे
देवा इन्द्रश्च मे पृथिवी च म इन्द्रश्च मेऽन्तरिक्षं च म इन्द्रश्च मे द्यौश्च म इन्द्रश्च मे दिशश्च म इन्द्रश्च
मे मूर्धा च म इन्द्रश्च मे प्रजापतिश्च म इन्द्रश्च मे॥६॥

धूपम्। दीपम्। नैवेद्यम्। कर्पूरताम्बूलम्।
नीराजनम्—

यो वेदादौ स्वरः प्रोक्तो वेदान्ते च प्रतिष्ठितः।
तस्य प्रकृतिलीनस्य यः परः स महेश्वरः॥
अनेन षष्ठम-वार-जपेन भगवान् सर्वात्मकः
ईशानः सुप्रितः सुप्रसन्नो वरदो भवतु॥६॥

॥ रुद्रप्रश्नः ॥

ॐ नमो भगवते रुद्राय॥
नमस्ते रुद्र मन्यवं उतो त् इष्वे नमः। . .
अभिषेकः—सप्तमं मधुना स्नानम्

...
त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम्।
उर्वारुकमिव बन्धनामृत्योर्मुक्षीय माऽमृतात्॥

अःशुश्रृ मे रश्मिश्र मेऽदाभ्यश्च मेऽधिपतिश्च म उपाःशुश्रृ मेऽन्तर्यामश्च म ऐन्द्रवायवश्च मे मैत्रावरुणश्च
म आश्विनश्च मे प्रतिप्रस्थानश्च मे शुक्रश्च मे मन्थी च म आग्रयणश्च मे वैश्वदेवश्च मे ध्रुवश्च मे वैश्वानरश्च
म क्रतुग्रहाश्च मेऽतिग्राह्याश्च म ऐन्द्राग्नश्च मे वैश्वदेवश्च मे मरुत्वतीयाश्च मे माहेन्द्रश्च म आदित्यश्च मे
सावित्रश्च मे सारस्वतश्च मे पौष्णश्च मे पालीवतश्च मे हारियोजनश्च मे॥७॥

धूपम्। दीपम्। नैवेद्यम्। कर्पूरताम्बूलम्।
नीराजनम्—
सृद्योजातं प्रपद्यामि सृद्योजाताय वै नमो नमः।
भवे भवे नाति भवे भवस्व माम्। भवोद्भवाय नमः॥
अनेन सप्तम-वार-जपेन भगवान् सर्वात्मकः
विजयः सुप्रीतः सुप्रसन्नो वरदो भवतु॥७॥

॥ रुद्रप्रश्नः ॥

ॐ नमो भगवते रुद्राय॥
नमस्ते रुद्र मन्यवं उतो त् इष्वे नमः। . .
अभिषेकः—इक्षुसारमथाष्टमम्॥

. . .
त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम्।
उर्वारुकमिव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय माऽमृतात्॥

इधमश्च मे बहिंश्च मे वेदिंश्च मे धिष्णियाश्च मे सुचंश्च मे चमसाश्च मे ग्रावाणश्च मे स्वरंवश्च मे उपर्वाश्च
मेऽधिष्वर्णे च मे द्रोणकलशश्च मे वायव्यानि च मे पूतभृच्च म आधवनीयश्च म आग्नीघ्रं च मे हविर्धनं
च मे गृहाश्च मे सदश्च मे पुरोडाशश्च मे पचताश्च मेऽवभृथश्च मे स्वगाकारश्च मे॥८॥

धूपम्। दीपम्। नैवेद्यम्। कर्पूरताम्बूलम्।
नीराजनम्—

वामदेवाय नमौ ज्येष्ठाय नमः। श्रेष्ठाय नमौ रुद्राय नमः। कालाय नमः। कलंविकरणाय नमो
बलंविकरणाय नमो बलाय नमो बलंप्रमथनाय नमः। सर्वभूतदमनाय नमौ मनोन्मनाय नमः॥
अनेन अष्टम-वार-जपेन भगवान् सर्वात्मकः
भीमः सुप्रीतः सुप्रसन्नो वरदो भवतु॥८॥

॥ रुद्रप्रश्नः ॥

ॐ नमो भगवते रुद्राय॥
नमस्ते रुद्र मन्यवं उतो त् इष्वे नमः। . .
अभिषेकः—नवमं फलसारं च

. . .
त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम्।
उर्वारुकमिंव बन्धनामृत्योर्मुक्षीय माऽमृतात्॥

अग्निश्च मे घर्मश्च मेऽर्कश्च मे सूर्यश्च मे प्राणश्च मेऽश्वमेधश्च मे पृथिवी च मेऽदितिश्च मे द्यौश्च मे शक्तरीरङ्गुलयो दिशश्च मे यज्ञेन कल्पन्तामृकं मे सामं च मे स्तोमश्च मे यजुश्च मे दीक्षा च मे तपश्च म कृतुश्च मे ब्रतं च मेऽहोरात्रयोर्वृष्ट्या बृहद्रथन्तरे च मे यज्ञेन कल्पेताम्॥९॥

धूपम्। दीपम्। नैवेद्यम्। कर्पूरताम्बूलम्।
नीराजनम्—
अघोरेभ्योऽथ घोरेभ्यो घोरघोरतरेभ्यः।
सर्वेभ्यः सर्वशर्वेभ्यो नमस्ते अस्तु रुद्ररूपेभ्यः॥
अनेन नवम-वार-जपेन भगवान् सर्वात्मकः
देवदेवः सुप्रीतः सुप्रसन्नो वरदो भवतु॥९॥

॥ रुद्रप्रश्नः ॥

ॐ नमो भगवते रुद्राय॥
नमस्ते रुद्र मन्यवं उतो त् इषवे नमः। ...
अभिषेकः—दशमं नाळिकेरकम्।

...
त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम्।
उर्वारुकमिव बन्धनामृत्योर्मुक्षीय माऽमृतात्॥

गर्भश्च मे वथसाश्रं मे त्र्यविश्व मे त्र्यवी चं मे दित्यवाचं मे दित्यौही चं मे पश्चाविश्व मे पश्चावी चं मे त्रिवर्थस्त्रं मे त्रिवर्थसा चं मे तुर्यवाचं मे तुर्योही चं मे पष्ठवाचं मे पष्ठौही चं म उक्षा चं मे वशा चं म ऋषभश्च मे वेहच्चं मेऽनुद्वां चं मे धेनुश्चं म आयुरयज्ञेन कल्पतां प्राणो यज्ञेन कल्पतामपानो यज्ञेन कल्पतां व्यानो यज्ञेन कल्पतां चक्षुरयज्ञेन कल्पताऽऽश्रोत्रं यज्ञेन कल्पतां मनो यज्ञेन कल्पतां वाग्यज्ञेन कल्पतामात्मा यज्ञेन कल्पतां यज्ञो यज्ञेन कल्पताम्॥१०॥

धूपम्। दीपम्। नैवेद्यम्। कर्पूरताम्बूलम्।
नीराजनम्—
तत्पुरुषाय विद्वहै महादेवाय धीमहि। तत्रौ रुद्रः प्रचोदयात्॥
अनेन दशम-वार-जपेन भगवान् सर्वात्मकः
भवोद्भवः सुप्रीतः सुप्रसन्नो वरदो भवतु॥१०॥

॥ रुद्रप्रश्नः ॥

ॐ नमो भगवते रुद्राय॥
नमस्ते रुद्र मन्यवं उतो त इष्वे नमः। . .
अभिषेकः—एकादशं गन्धतोयं द्वादशं तीर्थमुच्यते॥

त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम्।
उर्वारुकमिंव बन्धनामृत्योर्मुक्षीय माऽमृतात्॥

यो रुद्रो अग्नौ यो अप्सु य ओषधीषु यो रुद्रो विश्वा भुवनाऽऽविवेश तस्मै रुद्राय नमो अस्तु॥ तमुष्टुहि यः स्विषुः सुधन्वा यो विश्वस्य क्षयति भेषजस्य।

(ऋक्) यक्षवामहे सौमनसाय रुद्रं नमौभिर्देवमसुरं दुवस्य॥ अयं मे हस्तो भगवान्यं मे भगवत्तरः। अयं मे विश्वर्भेषजोऽयं शिवाभिर्मर्शनः॥

ये ते सहस्रमयुतं पाशा मृत्यो मर्त्याय हन्तवे। तान् यज्ञस्य मायया सर्वानवं यजामहे। मृत्यवे स्वाहा मृत्यवे स्वाहा॥ ओं नमो भगवते रुद्राय विष्णवे मृत्युर्मे पाहि। प्राणानां ग्रन्थिरसि रुद्रो मा विशान्तकः। तेनात्रेनाप्यायस्व॥ नमो रुद्राय विष्णवे मृत्युर्मे पाहि॥

एका च मे तिस्रश्च मे पञ्च च मे सप्त च मे नवं च मे एकादश च मे त्रयोदश च मे पञ्चदश च मे सप्तदश च मे नवदश च मे एकविंशतिश्च मे त्रयोविंशतिश्च मे पञ्चविंशतिश्च मे सप्तविंशतिश्च मे नवविंशतिश्च मे एकत्रिंशच्च मे त्रयस्त्रिंशच्च मे चतस्रश्च मेऽष्टौ च मे द्वादश च मे षोडश च मे विंशतिश्च मे चतुर्विंशतिश्च मेऽष्टाविंशतिश्च मे द्वात्रिंशच्च मे षट्ट्रिंशच्च मे चत्वारिंशच्च मे चतुश्चत्वारिंशच्च मे ऽष्टाचत्वारिंशच्च मे वाजश्च प्रसवश्चापि जश्च क्रतुश्च सुवश्च मूर्धा च व्यश्रियश्चान्त्यायनश्चान्त्यश्च भौवनश्च भुवनश्चाधिपतिश्च॥११॥

धूपम्। दीपम्। नैवेद्यम्। कर्पूरताम्बूलम्।
नीराजनम्—

ईशानः सर्वविद्यानामीश्वरः सर्वभूतानां ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणोऽधिपतिर्ब्रह्म शिवो मै अस्तु सदाशिवोम्॥
अनेन एकादशा-वार-जपेन भगवान् सर्वात्मकः

आदित्यात्मकः श्री-रुद्रः सुप्रीतः सुप्रसन्नो वरदो भवतु॥११॥

[इडा देवहूर्मनुर्यज्ञनीर्बृहस्पतिरुक्थामदानि शऽसिष्ठद्विश्वेदेवाः सूक्तवाचः पृथिवि मातृमा मा हिंसीर्मधुं मनिष्ये मधुं जनिष्ये मधुं वक्ष्यामि मधुं वदिष्यामि मधुमर्तीं देवेभ्यो वाचमुद्यासः शुश्रूषेण्यां मनुष्यैभ्यस्तं मा देवा अवन्तु शोभायै पितरोऽनुमदन्तु॥]

॥ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

स्नानानन्तरम् आचमनीयं समर्पयामि॥७॥

साक्षतजलेन तर्पणं कार्यम्॥

ॐ भवं देवं तर्पयामि। ॐ शर्वं देवं तर्पयामि। ॐ ईशानं देवं तर्पयामि। ॐ पशुपतिं देवं तर्पयामि।
ॐ रुद्रं देवं तर्पयामि। ॐ उग्रं देवं तर्पयामि। ॐ भीमं देवं तर्पयामि। ॐ महान्तं देवं तर्पयामि॥

ॐ भवस्य देवस्य पत्नीं तर्पयामि। ॐ शर्वस्य देवस्य पत्नीं तर्पयामि। ॐ ईशानस्य देवस्य पत्नीं तर्पयामि।
ॐ पशुपतेर्देवस्य पत्नीं तर्पयामि। ॐ रुद्रस्य देवस्य पत्नीं तर्पयामि। ॐ उग्रस्य देवस्य पत्नीं तर्पयामि।
ॐ भीमस्य देवस्य पत्नीं तर्पयामि। ॐ महतो देवस्य पत्नीं तर्पयामि॥

असौ योऽवसर्पति नीलंग्रीवो विलौहितः। उतैनं गोपा अंदृशन्नदृशन्नुदहृर्यः। उतैनुं विश्वा भूतानि स
दृष्टे मृडयाति नः॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। रुद्राय नमः। वस्त्रोत्तरीयं समर्पयामि॥८॥

नमो अस्तु नीलंग्रीवाय सहस्राक्षाय मीढुषै॥ अथो ये अस्य सत्वानोऽहं तेभ्योऽकरं नमः॥ ॐ ह्रीं नमः
शिवाय। कालाय नमः। यज्ञोपवीताभरणानि समर्पयामि॥९॥

प्र मुञ्च धन्वन्स्त्वमुभयोरार्लियोर्ज्याम्। याश्च ते हस्तु इष्वंवः परा ता भंगवो वप॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय।
कलंविकरणाय नमः। दिव्यपरिमलगन्धान् धारयामि। गन्धस्योपरि अक्षतान् समर्पयामि॥१०॥

अवतत्य धनुस्त्वः सहस्राक्ष शतैषुधे। निशीर्य शत्ल्यानां मुखो शिवो नः सुमना भव॥ ॐ ह्रीं नमः
शिवाय। बलंविकरणाय नमः। पुष्पैः पूजयामि॥११॥

ॐ भवाय देवाय नमः। ॐ शर्वाय देवाय नमः।

ॐ ईशानाय देवाय नमः। ॐ पशुपतये देवाय नमः।

ॐ रुद्राय देवाय नमः। ॐ उग्राय देवाय नमः।

ॐ भीमाय देवाय नमः। ॐ महते देवाय नमः॥

ॐ भवस्य देवस्य पत्न्यै नमः। ॐ शर्वस्य देवस्य पत्न्यै नमः।

ॐ ईशानस्य देवस्य पत्न्यै नमः। ॐ पशुपतेर्देवस्य पत्न्यै नमः।

ॐ रुद्रस्य देवस्य पत्न्यै नमः। ॐ उग्रस्य देवस्य पत्न्यै नमः।

ॐ भीमस्य देवस्य पत्न्यै नमः। ॐ महतो देवस्य पत्न्यै नमः॥

॥श्रीरुद्रनाम त्रिशती ॥

नमो हिरण्यबाहवे नमः। सेनान्यै नमः।

दिशां च पतये नमः। नमो वृक्षेभ्यो नमः।

हरिकेशेभ्यो नमः। पशूनां पतये नमः।

नमः सूस्पिञ्जंगाय नमः। त्विर्षीमते नमः।
 पृथीनां पतये नमः। नमो बभूशाय नमः।
 विव्याधिने नमः। अन्नानां पतये नमः।
 नमो हर्षिकेशाय नमः। उपवीतिने नमः।
 पुष्टानां पतये नमः। नमो भवस्य हुत्यै नमः।
 जगतां पतये नमः। नमो रुद्राय नमः।
 आतताविने नमः। क्षेत्राणां पतये नमः।
 नमः सूताय नमः। अहन्त्याय नमः।
 वनानां पतये नमः। नमो रोहिताय नमः।
 स्थपतये नमः। वृक्षाणां पतये नमः।
 नमो मत्रिणे नमः। वाणिजाय नमः।
 कक्षाणां पतये नमः। नमो भुवन्तये नमः।
 वारिवस्कृताय नमः। ओषधीनां पतये नमः।
 नम उच्चैर्घोषाय नमः। आक्रन्दयते नमः।
 पृतीनां पतये नमः। नमः कृथ्स्वीताय नमः।
 धावते नमः। सत्त्वनां पतये नमः॥
 नमः सहमानाय नमः। निव्याधिने नमः।
 आव्याधिनीनां पतये नमः। नमः ककुभाय नमः।
 निषङ्गिणे नमः। स्तेनानां पतये नमः।
 नमो निषङ्गिणे नमः। इषुधिमते नमः।
 तस्कराणां पतये नमः। नमो वश्वते नमः।
 परिवश्वते नमः। स्तायूनां पतये नमः।
 नमो निचेरवे नमः। परिचराय नमः।
 अरण्यानां पतये नमः। नमः सृकाविभ्यो नमः।
 जिधाऽसद्यो नमः। मुष्टातां पतये नमः।
 नमोऽसिमद्यो नमः। नक्तं चरद्यो नमः।
 प्रकृन्तानां पतये नमः। नम उष्णीषिने नमः।
 गिरिचराय नमः। कुलुश्वानां पतये नमः।
 नम इषुमद्यो नमः। धन्वाविभ्यश्च नमः। वो नमः।
 नम आतन्वानेभ्यो नमः। प्रतिदधानेभ्यश्च नमः। वो नमः।
 नम आयच्छद्यो नमः। विसृजद्यश्च नमः। वो नमः।
 नमोऽस्यद्यो नमः। विधर्यद्यश्च नमः। वो नमः।

नम् आसीनेभ्यो नमः। शयानेभ्यश्च नमः। वो नमः।
 नमः स्वपद्यो नमः। जाग्रद्यश्च नमः। वो नमः।
 नमस्तिष्ठद्यो नमः। धावद्यश्च नमः। वो नमः।
 नमः सभाभ्यो नमः। सभापतिभ्यश्च नमः। वो नमः।
 नमो अश्वेभ्यो नमः। अश्वपतिभ्यश्च नमः। वो नमः॥
 नम् आव्याधिर्नैभ्यो नमः। विविध्यन्तीभ्यश्च नमः। वो नमः।
 नम् उगाणाभ्यो नमः। तृःहृतीभ्यश्च नमः। वो नमः।
 नमो गृथ्सेभ्यो नमः। गृथ्सपतिभ्यश्च नमः। वो नमः।
 नमो ब्रातैभ्यो नमः। ब्रातपतिभ्यश्च नमः। वो नमः।
 नमो गणेभ्यो नमः। गणपतिभ्यश्च नमः। वो नमः।
 नमो विरूपेभ्यो नमः। विश्वरूपेभ्यश्च नमः। वो नमः।
 नमो मुहद्यो नमः। क्षुल्केभ्यश्च नमः। वो नमः।
 नमो रथिभ्यो नमः। अरथेभ्यश्च नमः। वो नमः।
 नमो रथेभ्यो नमः। रथपतिभ्यश्च नमः। वो नमः।
 नमः सेनाभ्यो नमः। सेनानिभ्यश्च नमः। वो नमः।
 नमः क्षुत्रभ्यो नमः। सुङ्ग्रहीतृभ्यश्च नमः। वो नमः।
 नमस्तक्षाभ्यो नमः। रथकारेभ्यश्च नमः। वो नमः।
 नमः कुलालेभ्यो नमः। कमर्हिभ्यश्च नमः। वो नमः।
 नमः पुञ्जिष्ठेभ्यो नमः। निषादेभ्यश्च नमः। वो नमः।
 नम् इषुकृद्यो नमः। धन्वकृद्यश्च नमः। वो नमः।
 नमो मृगयुभ्यो नमः। श्वनिभ्यश्च नमः। वो नमः।
 नमः श्वभ्यो नमः। श्वपतिभ्यश्च नमः। वो नमः॥
 नमो भवाय च नमः। रुद्राय च नमः।
 नमः शर्वाय च नमः। पशुपतये च नमः।
 नमो नीलंग्रीवाय च नमः। शितिकण्ठाय च नमः।
 नमः कपर्दिने च नमः। व्युत्सकेशाय च नमः।
 नमः सहस्राक्षाय च नमः। शतधन्वने च नमः।
 नमो गिरिशाय च नमः। शिपिविष्टाय च नमः।
 नमो मीढुष्टमाय च नमः। इषुमते च नमः।
 नमो हृस्वाय च नमः। वामनाय च नमः।
 नमो बृहते च नमः। वर्षीयसे च नमः।
 नमो वृद्धाय च नमः। संवृद्धने च नमः।
 नमो अंग्रियाय च नमः। प्रथमाय च नमः।

नमः आशवै च नमः। अजिरायं च नमः।
 नमः शीघ्रियायं च नमः। शीभ्यायं च नमः।
 नमः ऊर्म्यायं च नमः। अवस्वन्यायं च नमः।
 नमः स्नोतस्यायं च नमः। द्वीप्यायं च नमः॥
 नमो ज्येष्ठायं च नमः। कनिष्ठायं च नमः।
 नमः पूर्वजायं च नमः। अपरजायं च नमः।
 नमो मध्यमायं च नमः। अपगल्भायं च नमः।
 नमो जघन्यायं च नमः। बुधियायं च नमः।
 नमः सोभ्यायं च नमः। प्रतिसर्यायं च नमः।
 नमो याम्यायं च नमः। क्षेम्यायं च नमः।
 नम उर्वर्यायं च नमः। खल्यायं च नमः।
 नमः क्षोक्यायं च नमः। अवसान्यायं च नमः।
 नमो वन्यायं च नमः। कक्ष्यायं च नमः।
 नमः श्रवायं च नमः। प्रतिश्रवायं च नमः।
 नम आशुषेणायं च नमः। आशुरथायं च नमः।
 नमः शूरायं च नमः। अवभिन्दते च नमः।
 नमो वर्मिणे च नमः। वरुथिने च नमः।
 नमो बिल्मिने च नमः। कवचिने च नमः।
 नमः श्रुतायं च नमः। श्रुतसेनायं च नमः॥
 नमो दुन्दुभ्यायं च नमः। आहनन्यायं च नमः।
 नमो धृष्णवै च नमः। प्रमृशायं च नमः।
 नमो दूतायं च नमः। प्रहितायं च नमः।
 नमो निषुङ्गिणे च नमः। इषुधिमते च नमः।
 नमस्तीक्षणेष्वै च नमः। आयुधिने च नमः।
 नमः स्वायुधायं च नमः। सुधन्वने च नमः।
 नमः स्त्रुत्यायं च नमः। पथ्यायं च नमः।
 नमः काट्यायं च नमः। नीप्यायं च नमः।
 नमः सूद्यायं च नमः। सरस्यायं च नमः।
 नमो नाद्यायं च नमः। वैशन्तायं च नमः।
 नमः कूप्यायं च नमः। अवक्त्यायं च नमः।
 नमो वर्ष्यायं च नमः। अवर्ष्यायं च नमः।
 नमो मेघ्यायं च नमः। विद्युत्यायं च नमः।

नमं ईङ्गियाय च नमः। आतप्याय च नमः।
 नमो वात्याय च नमः। रेष्मियाय च नमः।
 नमो वास्तव्याय च नमः। वास्तुपाय च नमः॥
 नमः सोमाय च नमः। रुद्राय च नमः।
 नमस्ताम्राय च नमः। अरुणाय च नमः।
 नमः शङ्खाय च नमः। पूशुपतये च नमः।
 नमं उग्राय च नमः। भीमाय च नमः।
 नमो अग्रेवधाय च नमः। दूरेवधाय च नमः।
 नमो हृत्रे च नमः। हर्नीयसे च नमः।
 नमो वृक्षेभ्यो नमः। हरिकेशेभ्यो नमः।
 नमस्ताराय नमः। नमः शम्भवे च नमः।
 मयोभवे च नमः। नमः शङ्कराय च नमः।
 मयस्कराय च नमः। नमः शिवाय च नमः।
 शिवतराय च नमः। नमस्तीर्थ्याय च नमः।
 कूल्याय च नमः। नमः पार्याय च नमः।
 अवार्याय च नमः। नमः प्रतरणाय च नमः।
 उत्तरणाय च नमः। नम आतार्याय च नमः।
 आलाद्याय च नमः। नमः शष्प्याय च नमः।
 फेन्याय च नमः। नमः सिकत्याय च नमः।
 प्रवाह्याय च नमः॥
 नमं इरिण्याय च नमः। प्रपथ्याय च नमः।
 नमः किंशिलाय च नमः। क्षयणाय च नमः।
 नमः कपुर्दिने च नमः। पुलस्तये च नमः।
 नमो गोष्ठ्याय च नमः। गृह्याय च नमः।
 नमस्तल्प्याय च नमः। गेह्याय च नमः।
 नमः काट्याय च नमः। गृह्वरेष्टाय च नमः।
 नमो हृदयाय च नमः। निवेष्याय च नमः।
 नमः पांसव्याय च नमः। रजस्याय च नमः।
 नमः शुष्क्याय च नमः। हुरित्याय च नमः।
 नमो लोप्याय च नमः। उलप्याय च नमः।
 नमं ऊर्ब्याय च नमः। सूर्याय च नमः।
 नमः पूर्णाय च नमः। पूर्णशुद्धाय च नमः।

नमौऽपगुरमाणाय च नमः। अभिग्रुते च नमः।
 नम आख्खदते च नमः। प्रख्खदते च नमः। नमौ वो नमः।
 किरिकेभ्यो नमः। देवानां हृदयेभ्यो नमः।
 नमौ विक्षीणकेभ्यो नमः। नमौ विचिन्वत्केभ्यो नमः।
 नम आनिरहुतेभ्यो नमः। नम आमीवत्केभ्यो नमः।
 ॥इति श्री-श्रीरुद्रनाम त्रिशती संम्पूर्णा॥

॥ शिवाष्टोत्तरशतनामावलिः ॥

शिवाय नमः	
महेश्वराय नमः	
शम्भवे नमः	
पिनाकिने नमः	
शशिशेखराय नमः	
वामदेवाय नमः	
विरूपाक्षाय नमः	
कपर्दिने नमः	
नीललोहिताय नमः	
शङ्कराय नमः	१०
शूलपाण्ये नमः	
खद्वाङ्गिने नमः	
विष्णुवल्लभाय नमः	
शिपिविष्टाय नमः	
आम्बिकानाथाय नमः	
श्रीकण्ठाय नमः	
भक्तवत्सलाय नमः	
भवाय नमः	
शर्वाय नमः	
त्रिलोकीशाय नमः	२०
शितिकण्ठाय नमः	
शिवाप्रियाय नमः	
उग्राय नमः	
कपालिने नमः	

कामारये नमः	
अन्धकासुरसूदनाय नमः	
गङ्गाधराय नमः	
ललाटाक्षाय नमः	
कालकालाय नमः	
कृपानिधये नमः	३०
भीमाय नमः	
परशुहस्ताय नमः	
मृगपाण्ये नमः	
जटाधराय नमः	
कैलासवासिने नमः	
कवचिने नमः	
कठोराय नमः	
त्रिपुरान्तकाय नमः	
वृषाङ्गाय नमः	
वृषभारूढाय नमः	४०
भस्मोद्धूलितविग्रहाय नमः	
सामप्रियाय नमः	
स्वरमयाय नमः	
त्रयीमूर्तये नमः	
अनीश्वराय नमः	
सर्वज्ञाय नमः	
परमात्मने नमः	
सोमसूर्याग्निलोचनाय नमः	

हविषे नमः	
यज्ञमयाय नमः	५०
सोमाय नमः	
पश्चवक्राय नमः	
सदाशिवाय नमः	
विश्वेश्वराय नमः	
वीरभद्राय नमः	
गणनाथाय नमः	
प्रजापतये नमः	
हिरण्यरेतसे नमः	
दुर्घर्षाय नमः	
गिरीशाय नमः	६०
गिरिशाय नमः	
अनघाय नमः	
भुजङ्गभूषणाय नमः	
भर्गाय नमः	
गिरिधन्वने नमः	
गिरिप्रियाय नमः	
कृत्तिवाससे नमः	
पुरारातये नमः	
भगवते नमः	
प्रमथाधिपाय नमः	७०
मृत्युञ्जयाय नमः	
सूक्ष्मतनवे नमः	

जगद्व्यापिने नमः	सात्त्विकाय नमः	पूषदन्तभिदे नमः
जगद्वूरवे नमः	शुद्धविग्रहाय नमः	अव्यग्राय नमः
व्योमकेशाय नमः	शाश्वताय नमः	दक्षाध्वरहराय नमः
महासेनजनकाय नमः	खण्डपरशवे नमः	हराय नमः १००
चारुविक्रमाय नमः	अजाय नमः	भगनेत्रभिदे नमः
रुद्राय नमः	पाशविमोचकाय नमः १०	अव्यक्ताय नमः
भूतपतये नमः	मृडाय नमः	सहस्राक्षाय नमः
स्थाणवे नमः ८०	पशुपतये नमः	सहस्रपदे नमः
अहये बुध्याय नमः	देवाय नमः	अपर्वर्गप्रदाय नमः
दिग्म्बराय नमः	महादेवाय नमः	अनन्ताय नमः
अष्टमूर्तये नमः	अव्ययाय नमः	तारकाय नमः
अनेकात्मने नमः	हरये नमः	परमेश्वराय नमः

॥इति शाक्तप्रमोदे श्री-शिवाष्टोत्तरशतनामावलिः सम्पूर्णा॥

॥उत्तराङ्ग-पूजा ॥

विज्यं धनुः कपुर्दिनो विशल्यो बाणवाऽ उता। अनेशन्तस्येषव आभुरस्य निषङ्गथिः॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। बलाय नमः। धूपमाघ्रापयामि॥१२॥

या ते हेतिर्मुदुष्टम् हस्ते बभूव ते धनुः। तयाऽस्मान् विश्वतस्त्वमयुक्ष्मया परिष्वजा॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। बलप्रमथनाय नमः। अलङ्कारदीपं सन्दर्शयामि॥१३॥

ॐ भूर्भुवः सुवः। + ब्रह्मणे स्वाहा॥

नमस्ते अस्त्वायुधायानातताय धृष्णवे। उभाभ्यामुत ते नमो बाहुभ्यां तव धन्वने॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। सर्वभूतदमनाय नमः। () निवेदयामि। मध्ये मध्ये अमृतपानीयं समर्पयामि। अमृतापिधानमसि। हस्तप्रक्षालनं समर्पयामि। पादप्रक्षालनं समर्पयामि। निवेदनानन्तरम् आचमनीयं समर्पयामि॥१४॥

परि ते धन्वनो हेतिरस्मान्वृणकु विश्वतः। अथो य इषुधिस्तवाऽऽरे अस्मन्त्रि धैहि तम्॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। मनोन्मनाय नमः। कर्पूरताम्बूलं समर्पयामि॥१५॥

नमस्ते अस्तु भगवन् विश्वेश्वराय महादेवाय ऋम्बकाय त्रिपुरान्तकाय त्रिकाञ्चिकालाय कालाञ्चिरुद्राय नीलकण्ठाय मृत्युञ्जयाय सर्वश्वराय सदाशिवाय श्रीमन्महादेवाय नमः॥ कर्पूरनीराजनं दर्शयामि॥१६॥

॥ रक्षा ॥

बृहथ्सामं क्षत्रभृद्धृष्ट वृष्णियं त्रिष्टुभौजः शुभितमुग्रवीरम्। इन्द्रस्तोमेन पश्चदशेन मध्यमिदं वातेन सगरेण रक्षा॥

रक्षां धारयामि॥

॥ नमस्काराः ॥

ॐ भवाय देवाय नमः।

ॐ शर्वाय देवाय नमः।

ॐ ईशानाय देवाय नमः।

ॐ पशुपतये देवाय नमः।

ॐ रुद्राय देवाय नमः।

ॐ उग्राय देवाय नमः।

ॐ भीमाय देवाय नमः।

ॐ महते देवाय नमः॥

ईशानः सर्वविद्यानामीश्वरः सर्वभूतानां ब्रह्माधिंपतिर्ब्रह्मणोऽधिंपतिर्ब्रह्मां शिवो में अस्तु सदाशिवोम्॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। मन्त्रपुष्पाङ्गलिं समर्पयामि।

शिवाय नमः। रुद्राय नमः। पशुपतये नमः। नीलकण्ठाय नमः। महेश्वराय नमः। हरिकेशाय नमः। विरूपाक्षाय नमः। पिनाकिने नमः। त्रिपुरान्तकाय नमः। शम्भवे नमः। शूलिने नमः। महादेवाय नमः। इति द्वादशनामभिर्द्वादशपुष्पाङ्गलीन् दत्त्वा॥

प्रदक्षिणनमस्कारान् कृत्वा॥

॥ अर्घ्यप्रदानम् ॥

ममोपात्त-समस्त-दुरित-क्षयद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थम् शिवरात्रौ द्वितीय-याम-पूजान्ते क्षीरार्घ्यप्रदानं करिष्ये॥

शिवरात्रिव्रतं देव पूजाजपपरायणः।
करोमि विधिवदत्तं गृहाणार्घ्यं नमोऽस्तुते॥

इत्यर्घ्यं दत्त्वा।

मया कृतान्यनेकानि पापानि हर शङ्कर।
गृहाणार्घ्यमुमाकान्त शिवरात्रौ प्रसीद मे॥२॥

॥ पूजानिवेदनम् ॥

पूर्वे नन्दि महाकालौ गणभृङ्गी च दक्षिणे।
वृषस्कन्दौ पश्चिमे ते देशकालौ तथोत्तरे।
गङ्गा च यमुना पार्श्वे पूजां गृहं नमोऽस्तुते॥२॥

यत्किञ्चित् कुर्महे देव सदा सुकृतदुष्कृतम्।
तन्मे शिवपदस्थस्य भुङ्गं क्षपय शङ्कर॥

शिवो दाता शिवो भोक्ता शिवः सर्वमिदं जगत्।
शिवो जयति सर्वत्र यः शिवः सोऽहमेव हि॥

इति प्रार्थ्य॥

देवहृदयस्थं पादस्थं च पुष्पमादाय प्रणम्य देवेन दत्तमिति ध्यात्वा॥

प्रपन्नं पाहि मामीश भीतमृत्युमहार्णवात्।
त्वयोपभुक्त-स्त्रग्-गन्ध-वासो-लङ्कार-चर्चिताः।
उच्छिष्टभोजिनो दासास्तव मायां जयेम हि॥

इति मूर्धि धृत्वा॥

मत्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं महेश्वर।
यत्कृतं तु मया देव परिपूर्ण तदस्तु ते॥

अनेन पूजनेन साम्बसदाशिवः प्रीयताम्।

कायेन वाचा मनसेन्द्रियैर्वा	
बुद्ध्याऽऽत्मना वा प्रकृतेः स्वभावात्।	
करोमि यद्यत् सकलं परस्मै	
नारायणायेति	समर्पयामि॥

ॐ तत्सद्गुह्यार्पणमस्तु।

॥ प्रधान-पूजा — साम्ब-परमेश्वर-पूजा (तृतीय-यामः) ॥

शुक्लाम्बरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम्।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत् सर्वविद्वोपशान्तये॥

प्राणान् आयम्या ॐ भूः + भूर्भुवः सुवरोम्।

ममोपात्त-समस्त-दुरित-क्षयद्वारा श्री-परमेश्वर-प्रीत्यर्थं शुभे शोभने मुहूर्ते अद्य ब्रह्मणः द्वितीयपरार्थे
श्वेतवराहकल्पे वैवस्वतमन्वन्तरे अष्टाविंशतितमे कलियुगे प्रथमे पादे जम्बूद्वीपे भरतवर्षे भरतखण्डे
मेरोः दक्षिणे पार्श्वे शाकाब्दे अस्मिन् वर्तमाने व्यावहारिकणां प्रभवादि षष्ठ्याः संवत्सराणां मध्ये ( )
नाम संवत्सरे उत्तरायणे शिशिर-ऋतौ कुम्भ-मासे कृष्ण-पक्षे ऋदशश्यां/चतुर्दशश्यां शुभतिथौ (इन्दु / भौम

/ बुध / गुरु / भृगु / स्थिर / भानु)-वासरयुक्तायाम् ( ) नक्षत्र ( )-योग ( )-करण-युक्तायां च एवं गुण विशेषण विशिष्टायाम् अस्याम् (ऋदशयां/चतुर्दशयां) शुभतिथौ अस्माकं सहकुटुम्बानां क्षेमस्थैर्य-धैर्य-वीर्य-विजय-आयुरारोग्य-ऐश्वर्याभिवृद्धर्थम् धर्मार्थकाममोक्षचतुर्विधफलपुरुषार्थसिद्धर्थ पुत्रपौत्राभिवृद्धर्थम् इष्टकाम्यार्थसिद्धर्थम् मम इहजन्मनि पूर्वजन्मनि जन्मान्तरे च सम्पादितानां ज्ञानाज्ञानकृतमहापातकचतुष्टय-व्यतिरिक्तानां रहस्यकृतानां प्रकाशकृतानां सर्वेषां पापानां सद्य अपनोदनद्वारा सकल-पापक्षयार्थं शिवरात्रौ श्री-साम्ब-परमेश्वर-प्रीत्यर्थं तृतीय-यामपूजां करिष्ये।

॥ षोडशोपचार-पूजा ॥

ध्यायेन्नित्यं महेशं रजतगिरिनिभं चारुचन्द्रावतंसं
रक्षाकल्पोऽवलाङ्गं परशुमृगवराभीतिहस्तं प्रसन्नम्।
पद्मासीनं समन्तात् स्तुतममरगणौर्व्याघ्रकृतिं वसानं
विश्वाद्यं विश्वबीजं निखिलभयहरं पञ्चवक्रं त्रिनेत्रम्॥

अस्मिन् बिम्बे श्री-साम्ब-परमेश्वरं ध्यायामि।

नमस्ते रुद्र मन्यवं उतो तु इष्वेनमः। नमस्ते अस्तु धन्वने ब्रह्म्यामुत ते नमः॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। सुद्योजातं प्रपद्यामि। आवाहयामि॥१॥

या तु इषुः शिवतमा शिवं बभूवं ते धनुः। शिवा शरव्या या तव तया नो रुद्र मृडय॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। सुद्योजातायू वै नमो नमः। आसनं समर्पयामि॥२॥

या तै रुद्र शिवा तनूरघोराऽपापकाशिनी। तया नस्तुनुवा शन्तमया गिरिशन्ताभिचाकशीहि॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। भवेभवेनाति भवेभवस्व माम्। पादयोः पाद्यं समर्पयामि॥३॥

यामिषु गिरिशन्तु हस्ते बिभृष्यस्तवे। शिवां गिरित्रितां कुरु मा हिंसीः पुरुषं जगत्॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। भवोद्भवायू नमः॥ अर्धं समर्पयामि॥४॥

शिवेन वचसा त्वा गिरिशच्छावदामसि। यथा नः सर्वमिञ्जगदयुक्ष्मः सुमना असंत्॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। वामदेवायू नमः। आचमनीयं समर्पयामि॥५॥

अध्यंवोचदधिवक्ता प्रथमो दैव्यो भिषक्। अहीङ्कृ र्वा ज्ञाम्भय-न्यसर्वाश्च यातुधान्यः॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। ज्येष्ठायू नमः। मधुपर्कं समर्पयामि॥६॥

असौ यस्तामो अरुण उत ब्रह्मुः सुमङ्गलः। ये चेमाऽरुद्रा अभितो दिक्षु श्रिताः सहस्रशोऽवैषाऽहेऽईमहे॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। श्रेष्ठायू नमः। स्नानं समर्पयामि।

रुद्रम्। चमकम्। पुरुषसूक्तम्॥

स्नानानन्तरम् आचमनीयं समर्पयामि॥७॥

साक्षतजलेन तर्पणं कार्यम्॥
ॐ भवं देवं तर्पयामि। ॐ शर्वं देवं तर्पयामि। ॐ ईशानं देवं तर्पयामि। ॐ पशुपतिं देवं तर्पयामि।

ॐ रुद्रं देवं तर्पयामि। ॐ उग्रं देवं तर्पयामि। ॐ भीमं देवं तर्पयामि। ॐ महान्तं देवं तर्पयामि॥
 ॐ भवस्य देवस्य पक्षीं तर्पयामि। ॐ शर्वस्य देवस्य पक्षीं तर्पयामि। ॐ ईशानस्य देवस्य पक्षीं तर्पयामि।
 ॐ पशुपतेर्देवस्य पक्षीं तर्पयामि। ॐ रुद्रस्य देवस्य पक्षीं तर्पयामि। ॐ उग्रस्य देवस्य पक्षीं तर्पयामि।
 ॐ भीमस्य देवस्य पक्षीं तर्पयामि। ॐ महतो देवस्य पक्षीं तर्पयामि॥

असौ योऽवसर्पति नीलंग्रीवो विलोहितः। उतैन् गोपा अदृशुन्नदृशनुदहार्यः। उतैन् विश्वा भूतानि स
 दृष्टे मृडयाति नः॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। रुद्राय नमः। वस्त्रोत्तरीयं समर्पयामि॥८॥

नमो अस्तु नीलंग्रीवाय सहस्राक्षाय मीढुषै॥ अथो ये अस्य सत्वानोऽहं तेभ्योऽकरं नमः॥ ॐ ह्रीं नमः
 शिवाय। कालाय नमः। यज्ञोपवीताभरणानि समर्पयामि॥९॥

प्र मुञ्च धन्वन्स्त्वमुभयोरार्णियोर्ज्याम्। याश्च ते हस्तु इषवः परा ता भंगवो वप॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय।
 कलविकरणाय नमः। दिव्यपरिमलगन्धान् धारयामि। गन्धस्योपरि अक्षतान् समर्पयामि॥१०॥

अवतत्य धनुस्त्वः सहस्राक्ष शतेषुधे। निशीर्य शत्ल्यानां मुखो शिवो नः सुमना भव॥ ॐ ह्रीं नमः
 शिवाय। बलविकरणाय नमः। पुष्पैः पूजयामि॥११॥

ॐ भवाय देवाय नमः। ॐ शर्वाय देवाय नमः।

ॐ ईशानाय देवाय नमः। ॐ पशुपते देवाय नमः।

ॐ रुद्राय देवाय नमः। ॐ उग्राय देवाय नमः।

ॐ भीमाय देवाय नमः। ॐ महते देवाय नमः॥

ॐ भवस्य देवस्य पत्न्यै नमः। ॐ शर्वस्य देवस्य पत्न्यै नमः।

ॐ ईशानस्य देवस्य पत्न्यै नमः। ॐ पशुपतेर्देवस्य पत्न्यै नमः।

ॐ रुद्रस्य देवस्य पत्न्यै नमः। ॐ उग्रस्य देवस्य पत्न्यै नमः।

ॐ भीमस्य देवस्य पत्न्यै नमः। ॐ महतो देवस्य पत्न्यै नमः॥

॥ शिवाष्टोत्तरशतनामावलिः ॥

शिवाय नमः

महेश्वराय नमः

शम्भवे नमः

पिनाकिने नमः

शशिशेखराय नमः

वामदेवाय नमः

विरूपाक्षाय नमः

कपर्दिने नमः

नीललोहिताय नमः

शङ्कराय नमः

शूलपाणये नमः

खद्वाङ्गिने नमः

विष्णुवल्लभाय नमः

शिपिविष्टाय नमः

अम्बिकानाथाय नमः

श्रीकण्ठाय नमः

१०

भक्तवत्सलाय नमः

भवाय नमः

शर्वाय नमः

२०

त्रिलोकीशाय नमः

शितिकण्ठाय नमः

शिवाप्रियाय नमः

उग्राय नमः

कपालिने नमः

कामारये नमः		सदाशिवाय नमः		अहये बुध्याय नमः
अन्धकासुरसूदनाय नमः		विश्वेश्वराय नमः		दिगम्बराय नमः
गङ्गाधराय नमः		वीरभद्राय नमः		अष्टमूर्तये नमः
ललाटाक्षाय नमः		गणनाथाय नमः		अनेकात्मने नमः
कालकालाय नमः		प्रजापतये नमः		सात्त्विकाय नमः
कृपानिधये नमः	३०	हिरण्यरेतसे नमः		शुद्धविग्रहाय नमः
भीमाय नमः		दुर्धर्षाय नमः	६०	शाश्वताय नमः
परशुहस्ताय नमः		गिरीशाय नमः		खण्डपरशवे नमः
मृगपाणये नमः		गिरिशाय नमः		अजाय नमः
जटाधराय नमः		अनघाय नमः		पाशविमोचकाय नमः ९०
कैलासवासिने नमः		भुजङ्गभूषणाय नमः		मृडाय नमः
कवचिने नमः		भर्गाय नमः		पशुपतये नमः
कठोराय नमः		गिरिधन्वने नमः		देवाय नमः
त्रिपुरान्तकाय नमः		गिरिप्रियाय नमः		महादेवाय नमः
वृषाङ्गाय नमः		कृत्तिवाससे नमः		अव्ययाय नमः
वृषभारूढाय नमः	४०	पुरारातये नमः		हरये नमः
भस्मोद्भूलितविग्रहाय नमः		भगवते नमः		पूषदन्तभिदे नमः
सामप्रियाय नमः		प्रमथाधिपाय नमः	७०	अव्यग्राय नमः
स्वरमयाय नमः		मृत्युञ्जयाय नमः		दक्षाध्वरहराय नमः
त्रयीमूर्तये नमः		सूक्ष्मतनवे नमः		हराय नमः १००
अनीश्वराय नमः		जगद्वापिने नमः		भगनेत्रभिदे नमः
सर्वज्ञाय नमः		जगद्गुरवे नमः		अव्यक्ताय नमः
परमात्मने नमः		व्योमकेशाय नमः		सहस्राक्षाय नमः
सोमसूर्याग्निलोचनाय नमः		महासेनजनकाय नमः		सहस्रपदे नमः
हविषे नमः		चारुविक्रमाय नमः		अपर्वर्गप्रदाय नमः
यज्ञमयाय नमः	५०	रुद्राय नमः		अनन्ताय नमः
सोमाय नमः		भूतपतये नमः		तारकाय नमः
पञ्चवक्त्राय नमः		स्थाणवे नमः	८०	परमेश्वराय नमः

॥इति शाक्तप्रमोदे श्री-शिवाष्टोत्तरशतनामावलिः सम्पूर्णा॥

॥ उत्तराङ्ग-पूजा ॥

विज्यं धनुः कपुर्दिनो विशल्ये बाणवाः उता। अनेशन्त्रस्येषंव आभुरस्य निषुङ्गथिः॥ ॐ हीं नमः शिवाय। बलाय नमः। धूपमाघ्रापयामि॥१२॥

या तै हेतिर्मादुष्टम् हस्ते बभूव ते धनुः। तयाऽस्मान् विश्वतस्त्वमयक्षमया परिभुज॥ ॐ हीं नमः शिवाय। बलप्रमथनाय नमः। अलङ्कारदीपं सन्दर्शयामि॥१३॥

ॐ भूर्भुवः सुवः। + ब्रह्मणे स्वाहा॥

नमस्ते अस्त्वायुधायानातताय धृष्णवै। उभाभ्यामुत ते नमो बाहुभ्यां तव धन्वने॥ ॐ हीं नमः शिवाय। सर्वभूतदमनाय नमः। () निवेदयामि। मध्ये मध्ये अमृतपानीयं समर्पयामि। अमृतापिधानमसि। हस्तप्रक्षालनं समर्पयामि। पादप्रक्षालनं समर्पयामि। निवेदनानन्तरम् आचमनीयं समर्पयामि॥१४॥ परि ते धन्वनो हेतिरस्मान्वृणकु विश्वतः। अथो य इषुधिस्तवाऽज्ञे अस्मन्ति धेहि तम्॥ ॐ हीं नमः शिवाय। मनोन्मनाय नमः। कर्पूरताम्बूलं समर्पयामि॥१५॥

नमस्ते अस्तु भगवन् विशेष्वराय महादेवाय ऋष्वकाय त्रिपुरान्तकाय त्रिकाम्निकालाय कालाग्निरुद्राय नीलकण्ठाय मृत्युञ्जयाय सर्वेष्वराय सदाशिवाय श्रीमन्महादेवाय नमः॥ कर्पूरनीराजनं दर्शयामि॥१६॥

॥ रक्षा ॥

बृहस्पामं क्षत्रभृद्धृद्ध वृष्णियं त्रिष्टुभौजः शुभितमुग्रवीरम्। इन्द्रस्तोमेन पश्चदशेन मध्यमिदं वातेन सगरेण रक्ष॥

रक्षां धारयामि॥

॥ नमस्काराः ॥

ॐ भवाय देवाय नमः।

ॐ शर्वाय देवाय नमः।

ॐ ईशानाय देवाय नमः।

ॐ पशुपतये देवाय नमः।

ॐ रुद्राय देवाय नमः।

ॐ उग्राय देवाय नमः।

ॐ भीमाय देवाय नमः।

ॐ महते देवाय नमः॥

ईशानः सर्वविद्यानामीश्वरः सर्वभूतानां ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणोऽधिपतिर्ब्रह्मां शिवो मै अस्तु सदाशिवोम्॥ ॐ हीं नमः शिवाय। मत्रपुष्पाञ्जलि समर्पयामि।

शिवाय नमः। रुद्राय नमः। पशुपतये नमः। नीलकण्ठाय नमः। महेश्वराय नमः। हरिकेशाय नमः। विरूपाक्षाय नमः। पिनाकिने नमः। त्रिपुरान्तकाय नमः। शम्भवे नमः। शूलिने नमः। महादेवाय नमः। इति द्वादशनामभिर्द्वादशपुष्पाङ्गलीन् दत्त्वा॥

प्रदक्षिणनमस्कारान् कृत्वा॥

॥ अर्धप्रदानम् ॥

ममोपात्त-समस्त-दुरित-क्षयद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थम् शिवरात्रौ तृतीय-याम-पूजान्ते क्षीरार्घ्यप्रदानं करिष्ये॥

शिवरात्रिव्रतं देव पूजाजपपरायणः।
करोमि विधिवद्वत्तं गृहाणार्घ्यं नमोऽस्तुते॥

इत्यर्घ्यं दत्त्वा।

शिवरात्रिव्रतं देव पूजाजपपरायणः।
करोमि विधिवद्वत्तं गृहाणार्घ्यं नमोऽस्तुते॥ निशीथे॥

दुःखदारिद्यभैरैश्च दग्धोऽहं पार्वतीपते।
त्रायस्व मां महादेव गृहाणार्घ्यं नमोऽस्तुते॥ ३॥

॥ पूजानिवेदनम् ॥

नमोऽव्यक्ताय सूक्ष्माय नमस्ते त्रिपुरान्तका।
पूजां गृहाण देवेश यथाशत्त्युपपादिताम्॥ ३॥

यत्किञ्चित् कुर्महे देव सदा सुकृतदुष्कृतम्।
तन्मे शिवपदस्थस्य भुङ्गं क्षपय शङ्कर॥

शिवो दाता शिवो भोक्ता शिवः सर्वमिदं जगत्।
शिवो जयति सर्वत्र यः शिवः सोऽहमेव हि॥

इति प्रार्थ्य॥

देवहृदयस्थं पादस्थं च पुष्पमादाय प्रणम्य देवेन दत्तमिति ध्यात्वा॥

प्रपन्नं पाहि मामीश भीतमृत्युमहार्णवात्।
त्वयोपभुक्त-स्त्रग्-गन्ध-वासो-लङ्घार-चर्चिताः।
उच्छिष्टभोजिनो दासास्तव मायां जयेम हि॥

इति मूर्धि धृत्वा॥

मत्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं महेश्वर।
यत्कृतं तु मया देव परिपूर्णं तदस्तु ते॥

अनेन पूजनेन साम्बसदाशिवः प्रीयताम्।

कायेन वाचा मनसेन्द्रियैर्वा
बुद्ध्याऽऽत्मना वा प्रकृतेः स्वभावात्।
करोमि यद्यत् सकलं परस्मै
नारायणायेति   समर्पयामि॥

ॐ तत्सद्गुह्मार्पणमस्तु।

॥ प्रधान-पूजा — साम्ब-परमेश्वर-पूजा (चतुर्थ-यामः) ॥

शुक्लाम्बरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम्।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत् सर्वविघ्नोपशान्तये॥

प्राणान् आयम्य। ॐ भूः + भूर्भुवः सुवरोम्।

ममोपात्त-समस्त-दुरित-क्षयद्वारा श्री-परमेश्वर-प्रीत्यर्थं शुभे शोभने मुहूर्ते अद्य ब्रह्मणः द्वितीयपरार्थं श्वेतवराहकल्पे वैवस्वतमन्वन्तरे अष्टाविंशतितमे कलियुगे प्रथमे पादे जम्बूद्वीपे भारतवर्षे भरतखण्डे मेरोः दक्षिणे पार्श्वे शकाब्दे अस्मिन् वर्तमाने व्यावहारिकणां प्रभवादि षष्ठ्याः संवत्सराणां मध्ये ( ) नाम संवत्सरे उत्तरायणे शिशिर-ऋतौ कुम्भ-मासे कृष्ण-पक्षे ऋदशयां/चतुर्दशयां शुभतिथौ (इन्दु / भौम / बुध / गुरु / भृगु / स्थिर / भानु)-वासरयुक्तायाम् ( ) नक्षत्र ( )-योग ( )-करण-युक्तायां च एवं गुण विशेषण विशिष्टायाम् अस्याम् (ऋदशयां/चतुर्दशयां) शुभतिथौ अस्माकं सहकुटुम्बानां क्षेमस्थैर्य-धैर्य-वीर्य-विजय-आयुरारोग्य-ऐश्वर्याभिवृद्ध्यर्थम् धर्मार्थकाममोक्षचतुर्विधफलपुरुषार्थसिद्ध्यर्थं पुत्रपौत्राभिवृद्ध्यर्थम् इष्टकाम्यार्थसिद्ध्यर्थम् मम इहजन्मनि पूर्वजन्मनि जन्मान्तरे च सम्पादितानां ज्ञानाज्ञानकृतमहापातकचतुष्टय-व्यतिरिक्तानां रहस्यकृतानां प्रकाशकृतानां सर्वेषां पापानां सद्य अपनोदनद्वारा सकल-पापक्षयार्थं शिवरात्रौ श्री-साम्ब-परमेश्वर-प्रीत्यर्थं चतुर्थ-यामपूजां करिष्ये।

॥ षोडशोपचार-पूजा ॥

ध्यायेन्नित्यं महेशं रजतगिरिनिभं चारुचन्द्रावतंसं
रक्षाकल्पोऽवलाङ्गं परशुमृगवराभीतिहस्तं प्रसन्नम्।
पद्मासीनं समन्तात् स्तुतममरगणौर्व्याघ्रकृतिं वसानं
विश्वाद्यं विश्वबीजं निखिलभयहरं पश्चवक्रं त्रिनेत्रम्॥

अस्मिन् बिम्बे श्री-साम्ब-परमेश्वरं ध्यायामि।

नमस्ते रुद्र मन्यवं उतो तु इषंवे नमः। नमस्ते अस्तु धन्वने बाहुभ्यामुत ते नमः॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। सद्योजातं प्रपद्यामि। आवाहयामि॥ १॥

या तु इषुः शिवतमा शिवं बभूवं ते धनुः। शिवा शरव्या या तव तया नो रुद्र मृडय॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। सद्योजाताय वै नमो नमः। आसनं समर्पयामि॥ २॥

या तै रुद्र शिवा तुनूरघोराऽपापकाशिनी। तया नस्तुनुवा शन्तमया गिरिशन्तभिचाकशीहि॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। भवे भवे नाति भवे भवस्व माम्। पादयोः पाद्यं समर्पयामि॥३॥

यामिषु गिरिशन्त हस्ते बिभृष्टस्तवे। शिवां गिरित्र तां कुरु मा हिंसीः पुरुषं जगत्॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। भवोद्भवाय नमः॥ अर्ध्यं समर्पयामि॥४॥

शिवेन वचसा त्वा गिरिशाच्छावदामसि। यथा नः सर्वमिङ्गदयुक्षमः सुमना असत्॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। वामदेवाय नमः। आचमनीयं समर्पयामि॥५॥

अध्यवोचदधिवक्ता प्रथमो दैव्यो भिषक्। अहीङ्कृ सर्वञ्जुम्भय-न्सर्वाश्च यातुधान्यः॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। ज्येष्ठाय नमः। मधुपर्कं समर्पयामि॥६॥

असौ यस्ताम्रो अंरुण उत ब्रुः सुमङ्गलः। ये चेमां रुद्रा अभितो दिक्षु श्रिताः संहस्रशोऽवैषां हेडँ ईमहे॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। श्रेष्ठाय नमः। स्नानं समर्पयामि।

रुद्रम्। चमकम्। पुरुषसूक्तम्॥

स्नानानन्तरम् आचमनीयं समर्पयामि॥७॥

साक्षतजलेन तर्पणं कार्यम्॥

ॐ भवं देवं तर्पयामि। ॐ शर्वं देवं तर्पयामि। ॐ ईशानं देवं तर्पयामि। ॐ पशुपतिं देवं तर्पयामि। ॐ रुद्रं देवं तर्पयामि। ॐ उग्रं देवं तर्पयामि। ॐ भीमं देवं तर्पयामि। ॐ महान्तं देवं तर्पयामि॥

ॐ भवस्य देवस्य पत्नीं तर्पयामि। ॐ शर्वस्य देवस्य पत्नीं तर्पयामि। ॐ ईशानस्य देवस्य पत्नीं तर्पयामि। ॐ पशुपतेर्देवस्य पत्नीं तर्पयामि। ॐ रुद्रस्य देवस्य पत्नीं तर्पयामि। ॐ उग्रस्य देवस्य पत्नीं तर्पयामि। ॐ भीमस्य देवस्य पत्नीं तर्पयामि। ॐ महतो देवस्य पत्नीं तर्पयामि॥

असौ योऽवसर्पति नीलंग्रीवे विलौहितः। उतैनं गोपा अंदशन्नुदंशन्नुदहार्यः। उतैनुं विश्वा भूतानि सदृष्टे मृडयाति नः॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। रुद्राय नमः। वस्त्रोत्तरीयं समर्पयामि॥८॥

नमो अस्तु नीलंग्रीवाय सहस्राक्षाय मीढुषैः। अथो ये अस्य सत्वानोऽहं तेभ्योऽकरं नमः॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। कालाय नमः। यज्ञोपवीताभरणानि समर्पयामि॥९॥

प्र मुश्व धन्वन्तस्त्वमुभयोरार्द्धियोज्याम्। याश्व ते हस्ते इषवः परा ता भंगवो वप॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। कलंविकरणाय नमः। दिव्यपरिमलगन्धान् धारयामि। गन्धस्योपरि अक्षतान् समर्पयामि॥१०॥

अवतत्य धनुस्त्वं सहस्राक्षं शतैषुधे। निशीर्य शत्यानां मुखां शिवो नः सुमनां भव॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। बलंविकरणाय नमः। पुष्पैः पूजयामि॥११॥

ॐ भवाय देवाय नमः। ॐ शर्वाय देवाय नमः।

ॐ ईशानाय देवाय नमः। ॐ पशुपतये देवाय नमः।

ॐ रुद्राय देवाय नमः। ॐ उग्राय देवाय नमः।

ॐ भीमाय देवाय नमः। ॐ महते देवाय नमः॥
 ॐ भवस्य देवस्य पत्वै नमः। ॐ शर्वस्य देवस्य पत्वै नमः।
 ॐ ईशानस्य देवस्य पत्वै नमः। ॐ पशुपतेर्देवस्य पत्वै नमः।
 ॐ रुद्रस्य देवस्य पत्वै नमः। ॐ उग्रस्य देवस्य पत्वै नमः।
 ॐ भीमस्य देवस्य पत्वै नमः। ॐ महतो देवस्य पत्वै नमः॥

॥शिवाष्टोत्तरशतनामावलि: ॥

शिवाय नमः
 महेश्वराय नमः
 शम्भवे नमः
 पिनाकिने नमः
 शशिशेखराय नमः
 वामदेवाय नमः
 विरूपाक्षाय नमः
 कपर्दिने नमः
 नीललोहिताय नमः
 शङ्कराय नमः १०
 शूलपाणये नमः
 खद्वाङ्गिने नमः
 विष्णुवल्लभाय नमः
 शिपिविष्टाय नमः
 अम्बिकानाथाय नमः
 श्रीकण्ठाय नमः
 भक्तवत्सलाय नमः
 भवाय नमः
 शर्वाय नमः
 त्रिलोकीशाय नमः २०
 शितिकण्ठाय नमः
 शिवाप्रियाय नमः
 उग्राय नमः
 कपालिने नमः
 कामारये नमः

अन्धकासुरसूदनाय नमः
 गङ्गाधराय नमः
 ललाटाक्षाय नमः
 कालकालाय नमः
 कृपानिधये नमः ३०
 भीमाय नमः
 परशुहस्ताय नमः
 मृगपाणये नमः
 जटाधराय नमः
 कैलासवासिने नमः
 कवचिने नमः
 कठोराय नमः
 त्रिपुरान्तकाय नमः
 वृषाङ्काय नमः
 वृषभारूढाय नमः ४०
 भस्मोद्धूलितविग्रहाय नमः
 सामप्रियाय नमः
 स्वरमयाय नमः
 त्रयीमूर्तये नमः
 अनीश्वराय नमः
 सर्वज्ञाय नमः
 परमात्मने नमः
 सोमसूर्याग्निलोचनाय नमः
 हविषे नमः
 यज्ञमयाय नमः ५०

सोमाय नमः
 पञ्चवक्त्राय नमः
 सदाशिवाय नमः
 विश्वेश्वराय नमः
 वीरभद्राय नमः
 गणनाथाय नमः
 प्रजापतये नमः
 हिरण्यरेतसे नमः
 दुर्घर्षाय नमः
 गिरीशाय नमः ६०
 गिरिशाय नमः
 अनघाय नमः
 भुजङ्गभूषणाय नमः
 भर्गाय नमः
 गिरिधन्वने नमः
 गिरिप्रियाय नमः
 कृत्तिवाससे नमः
 पुरारातये नमः
 भगवते नमः
 प्रमथाधिपाय नमः ७०
 मृत्युञ्जयाय नमः
 सूक्ष्मतनवे नमः
 जगद्वापिने नमः
 जगद्गुरवे नमः
 व्योमकेशाय नमः

महासेनजनकाय नमः	शाश्वताय नमः	अव्यग्राय नमः
चारुविक्रमाय नमः	खण्डपरशवे नमः	दक्षाध्वरहराय नमः
रुद्राय नमः	अजाय नमः	हराय नमः १००
भूतपतये नमः	पाशविमोचकाय नमः १०	भगनेत्रभिदे नमः
स्थाणवे नमः ८०	मृडाय नमः	अव्यक्ताय नमः
अहये बुध्याय नमः	पशुपतये नमः	सहस्राक्षाय नमः
दिग्म्बराय नमः	देवाय नमः	सहस्रपदे नमः
अष्टमूर्तये नमः	महादेवाय नमः	अपर्वर्गप्रदाय नमः
अनेकात्मने नमः	अव्ययाय नमः	अनन्ताय नमः
सात्त्विकाय नमः	हरये नमः	तारकाय नमः
शुद्धविग्रहाय नमः	पूषदन्तभिदे नमः	परमेश्वराय नमः

॥इति शाक्तप्रमोदे श्री-शिवाष्टोत्तरशतनामावलिः सम्पूर्णा॥

॥उत्तराङ्ग-पूजा ॥

विज्यं धनुः कपुर्दिनो विशल्यो बाणवाऽ उता। अनेशन्तस्येष्व आभुरस्य निषङ्गथिः॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। बलाय नमः। धूपमाघ्रापयामि॥१२॥

या ते हेतिर्मुदुष्टम् हस्ते बभूव ते धनुः। तयाऽस्मान् विश्वतस्त्वमयुक्ष्मया परिभुज॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। बलप्रमथनाय नमः। अलङ्कारदीपं सन्दर्शयामि॥१३॥

ॐ भूर्भुवः सुवः। + ब्रह्मणे स्वाहा॥

नमस्ते अस्त्वायुधायानांतताय धृष्णवे। उभाभ्यांमुत ते नमो बाहुभ्यां तव धन्वने॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। सर्वभूतदमनाय नमः। () निवेदयामि। मध्ये मध्ये अमृतपानीयं समर्पयामि। अमृतापिधानमसि।

हस्तप्रक्षालनं समर्पयामि। पादप्रक्षालनं समर्पयामि। निवेदनानन्तरम् आचमनीयं समर्पयामि॥१४॥

परि ते धन्वनो हेतिरस्मान्वृणकु विश्वतः। अथो य इषुधिस्तवाऽऽरे अस्मन्ति धैहि तम्॥ ॐ ह्रीं नमः शिवाय। मनोन्मनाय नमः। कर्पूरताम्बूलं समर्पयामि॥१५॥

नमस्ते अस्तु भगवन् विश्वेश्वराय महादेवाय त्र्यम्बकाय त्रिपुरान्तकाय त्रिकाञ्चिकालाय कालाञ्चिरुद्राय नीलकण्ठाय मृत्युञ्जयाय सर्वश्वराय सदाशिवाय श्रीमन्महादेवाय नमः॥ कर्पूरनीराजनं दर्शयामि॥१६॥

॥रक्षा ॥

बृहस्पामं क्षत्रभृद्वृद्ध वृष्णियं त्रिष्टुभौजः शुभितमुग्रवीरम्। इन्द्रस्तोमेन पश्चदशेन मध्यमिदं वातेन सगरेण रक्षा॥

रक्षां धारयामि॥

॥ नमस्काराः ॥

ॐ भवाय देवाय नमः।
 ॐ शर्वाय देवाय नमः।
 ॐ ईशानाय देवाय नमः।
 ॐ पशुपतये देवाय नमः।
 ॐ रुद्राय देवाय नमः।
 ॐ उग्राय देवाय नमः।
 ॐ भीमाय देवाय नमः।
 ॐ महते देवाय नमः॥

ईशानः सर्वविद्यानामीश्वरः सर्वभूतानां ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणोऽधिपतिर्ब्रह्मा शिवो मैं अस्तु सदाशिवोम्॥ ॐ हीं नमः शिवायौ मन्त्रपुष्पाङ्गलिं समर्पयामि।

शिवाय नमः। रुद्राय नमः। पशुपतये नमः। नीलकण्ठाय नमः। महेश्वराय नमः। हरिकेशाय नमः। विरूपाक्षाय नमः। पिनाकिने नमः। त्रिपुरान्तकाय नमः। शम्भवे नमः। शूलिने नमः। महादेवाय नमः। इति द्वादशनामभिर्द्वादशपुष्पाङ्गलीन् दत्त्वा॥

प्रदक्षिणनमस्कारान् कृत्वा॥

॥ अर्घ्यप्रदानम् ॥

ममोपात्त-समस्त-दुरित-क्षयद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थम् शिवरात्रौ चतुर्थ-याम-पूजान्ते क्षीरार्घ्यप्रदानं करिष्ये॥

शिवरात्रिव्रतं देव पूजाजपपरायणः।
 करोमि विधिवद्वतं गृहाणार्घ्यं नमोऽस्तुते॥

इत्यर्घ्यं दत्त्वा।

किं न जानासि देवेश त्वयि भक्तिं प्रयच्छ मे।
 स्वपादाग्रतले देव दास्यं देहि जगत्पते॥४॥

॥ पूजानिवेदनम् ॥

बद्धोऽहं विविधैः पाशैः संसारभयबन्धनैः।
 पतितं मोहजाले मां त्वं समुद्धर शङ्कर॥४॥

यत्किञ्चित् कुर्महे देव सदा सुकृतदुष्कृतम्।
 तन्मे शिवपदस्थस्य भुङ्क श्वपय शङ्कर॥

शिवो दाता शिवो भोक्ता शिवः सर्वमिदं जगत्।
शिवो जयति सर्वत्र यः शिवः सोऽहमेव हि॥

इति प्रार्थ्य॥

देवहृदयस्थं पादस्थं च पुष्पमादाय प्रणम्य देवेन दत्तमिति ध्यात्वा॥

प्रपन्नं पाहि मामीश भीतमृत्युमहार्णवात्।
त्वयोपभुक्त-स्त्रग्-गन्ध-वासो-लङ्घार-चर्चिताः ।
उच्छिष्ठभोजिनो दासास्तव मायां जयेम हि॥

इति मूर्धि धृत्वा॥

मत्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं महेश्वर।
यत्कृतं तु मया देव परिपूर्ण तदस्तु ते॥

अनेन पूजनेन साम्बसदाशिवः प्रीयताम्।

कायेन वाचा मनसेन्द्रियैर्वा
बुद्ध्याऽत्मना वा प्रकृतेः स्वभावात्।
करोमि यद्यत् सकलं परस्मै
नारायणायेति   समर्पयामि॥

ॐ तत्सद्गम्भार्णमस्तु।

॥उत्तरस्मिन् दिने पारणम्॥

संसारक्लेशदग्धस्य ब्रतेनानेन शङ्खर।
प्रसीद सुमुखो नाथ ज्ञानदृष्टिप्रदो भव॥

॥कथा ॥

सूत उवाच

कैलासशिखरासीनं देवदेवं जगद्गुरुम्।
पश्चवक्रं दशभुजं त्रिनेत्रं शूलपाणिनम्॥१॥

पिनाकशोभितकरं खङ्गखेटकधारिणम्।
कपालखद्वाङ्गधरं नीलकण्ठसुशोभितम्॥२॥

भस्माङ्गं व्यालशोभाद्यमस्थिमालविभूषितम्।
नीलजीमूतसङ्काशं   सूर्यकोटिसमप्रभम्॥३॥

क्रीडन्तं च शिवं तत्र गणेश परिवारितम्।
विसृज्य देवताः सर्वास्तिष्ठन्तं परमेश्वरम्॥४॥

तं दृष्ट्वा देवदेवेशं प्रहस्योत्पुल्लोचनम्।
पार्वती परिप्रच्छ विनयावनता स्थिता॥५॥

पार्वत्युवाच

कथयस्व प्रसादेन यद्गोप्यं ब्रतमुत्तमम्।
श्रुतास्त्वयोक्ता देवेश ब्रतानां निर्णयाः शुभाः॥६॥

तथा वै दानधर्माश्च तीर्थधर्मास्त्वयोदिताः।
नास्ति मे निश्चयो देव भ्रान्ताऽहं च पुनः पुनः॥७॥

तस्माद्वदस्व मे देव ह्येकं निःसंशयं ब्रतम्।
ब्रतानामुत्तमं देव भुक्तिमुक्तिप्रदायकम्॥८॥

तदहं श्रोतुमिच्छामि कथयस्व मम प्रभो।

ईश्वर उवाच

शृणु देवि प्रवक्ष्यामि^५ ब्रतानामुत्तमं ब्रतम्॥९॥

यन्न कस्यचिदाख्यातं रहस्यं मुक्तिदायकम्।
येनैव कथ्यमानेन यमोऽपि विलयं ब्रजेत्॥१०॥

तदहं कथयिष्यामि शृणुष्वैकमनाः प्रिये।
माघमासे कृष्णपक्षे अमायुक्ता चतुर्दशी^६॥११॥

शिवरात्रिस्तु सा ज्ञेया सर्वयज्ञोत्तमोत्तमा।
दानैर्यज्ञेस्तपोभिश्च ब्रतैश्च विविधैरपि॥१२॥

न तीर्थेस्तद्वेत्पुण्यं यत्पुण्यं शिवरात्रिः।
शिवरात्रिसमं नास्ति ब्रतानामुत्तमं ब्रतम्॥१३॥

ज्ञानतोऽज्ञानतो वाऽपि कृत्वा मोक्षमवाप्नुयात्।
मृतास्ते निरयं यान्ति यैरेषा न कृता क्वचित्॥१४॥

कृता यैर्निरयं त्यक्ता गतास्ते शिवसन्निधौ।
सर्वमङ्गलशीला च सर्वामङ्गलनाशिनी॥१५॥

भुक्तिमुक्तिप्रदा चैषा सत्यं सत्यं वरानने।

देव्युवाच

कथं यमपुरं त्यक्ता शिवलोके ब्रजेन्नरः॥१६॥

एतन्मे महदाश्र्यं प्रत्यक्षं कुरु शङ्कर।

^५परं गृह्यम् इत्यपि पाठः

^६माघान्ते कृष्णपक्षे तु अविद्धा या चतुर्दशी। इत्यपि पाठः

शङ्कर उवाच

शृणु देवि यथावृत्तां कथां पौराणिकीं शुभाम्॥१७॥

यमशासनहत्रीं च शिवस्थानप्रदायिनीम्।
कश्चिदासीत्पुरा देवि निषादो जीवघातकः^७॥१८॥

प्रत्यन्तदेशवासीं च भूधरासन्नकेतनः।
सीमान्ते स सदा तिष्ठन्कुटुम्बपरिपालकः॥१९॥

तन्वा पीनो धनुर्धारी श्यामाङ्गः कृष्णकश्चुकः।
बद्धगोधाङ्गलित्राणः सदैव मृगयारतः॥२०॥

एवंविधो निषादोऽसौ चतुर्दश्या दिने शुभे।
व्यवहारिकैश्च द्रव्यार्थं देवागारे प्ररोधितः॥२१॥

तेनापि देवता दृष्टा जनानां वचनं श्रुतम्।
उपवासत्रतीनां च जल्पतां शिवशिवेति च॥२२॥

दिनान्ते तैस्तदा मुक्तः प्रातर्द्रव्यं प्रदीयताम्।
ततोऽसौ धनुरुदाय दक्षिणेन गतः स्वयम्॥२३॥

आगच्छन्स वनोद्देशो जनहासं चकार सः।
शिवशिव किमेतद्वै कुर्वन्ति नगरे जनाः॥२४॥

वनेचरान्निरीक्षंस्तु चतुर्दिक्षु इतस्ततः।
पदं च पदमार्गं च अन्विष्यन्सूकरान्मृगान्॥२५॥

इतश्चेतश्च धावन्वै आमिषे लुब्धमानसः।
वनं च पर्वतान्सर्वान्नमित्वा गिरिकन्दराः॥२६॥

सम्प्राप्तं तेन नो किञ्चिन्मृगसूकरचित्तलम्^८।
निराशो लुब्धको यावत्तावदस्तं गतो रविः॥२७॥

चिन्तयित्वा जलोपान्ते जागरं^९ जीवघातनम्।
संविधास्याम्यहं रात्रौ निश्चितं मम जीवनम्॥२८॥

तडागसन्निधौ गत्वा तत्तीरे जालिमध्यतः।
आश्रमं कर्तुमारेभे आत्मनो गुस्तिकारणात्॥२९॥

जालिमध्ये महालिङ्गं स्थितं स्वायम्भुवं शुभम्।
बिल्ववृक्षो महान्दिव्यो जालिमध्ये च संस्थितः॥३०॥

^७निषादस्त्वामिषप्रियः। इत्यपि पाठः

^८तित्तिरमित्यपि पाठः

^९जागर चिन्तायित्वेन्वयः

गृहीत्वा तस्य पर्णानि मार्गशुद्धार्थमक्षिपत्।
क्षिसानि दक्षिणे भागे निपेतुर्लिङ्गमूर्धनि॥३१॥

तस्य गच्छं समासाद्य लुब्धकस्य वरानने।
न तिष्ठन्ति मृगाः सर्वे शरघातभयात्तदा॥३२॥

न दिवा भोजनं जातं संरोधस्य प्रभावतः।
मृगान्निरीक्षतो रात्रौ निद्रानाशोऽप्यजायत॥३३॥

जालिमध्ये गतस्यास्य प्रथमः प्रहरो गतः।
ततो जलार्थमायाता हरिणी गर्भसंयुता॥३४॥

यौवनस्था सुरूपा च स्तनपीना सुशोभना।
निरीक्षन्ती दिशः सर्वा भृशमुत्फुल्लोचना॥३५॥

लुब्धकेनापि सा दृष्टा बाणगोचरमागता।
कृतं च बाणसन्धानं तेनैकाग्रेण चेतसा॥३६॥

त्रोटयित्वाऽथ पत्राणि प्रक्षिसानि शिवोपरि।
शिवेति संस्मरन्वादं शीतेन परिपीडितः॥३७॥

एतस्मिन्नन्तरे दृष्टो हरिण्या लुब्धकस्तदा।
लुब्धकस्तु स्वरूपेण कृतान्त इव तिष्ठति॥३८॥

दृष्टा तु तस्य सन्धानं यमदंष्ट्रासमप्रभम्।
मृगी सा दिव्यया वाचा लुब्धकं वाक्यमब्रवीत्॥३९॥

मृग्युवाच

स्थिरो भव महाव्याध सर्वजीवनिकृन्तन।
कथयस्व महाबाहो किमर्थं मां हनिष्यसि॥४०॥

शिव उवाच

तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा लुब्धकः प्राह तां मृगीम्।

लुब्धक उवाच

समातृकं कुटुम्बं मे क्षुधया पीड्यते भृशम्॥४१॥

धनं वै मद्भूते नास्ति तेन त्वां हन्मि शोभने।

सूत उवाच

याम^{१०}पूजाप्रभावेण जागरोपोषणेन च॥४२॥

^{१०}-जातेत्यपि पाठः

चतुर्थशेन पापानां विमुक्तो लुब्धकस्तदा।
लुब्धकस्तु ततो दृष्टा मृगी मानुषभाषणीम्॥४३॥

उवाच वचनं तां वै धर्मयुक्तमसंशयम्।

लुब्धक उवाच

मया हि घातिता जीवा उत्तमाधममध्यमाः॥४४॥

न श्रुता ईदृशी वाणी श्वापदानां कथश्चन।
कस्मिन् देशे त्वमुत्पन्ना कस्मात्स्थानादिहागता॥४५॥

कथयस्व प्रयत्नेन परं कौतहलं हि मे।

मृग्युवाच

शृणु त्वं लुब्धकश्रेष्ठ कथयामि तवाखिलम्॥४६॥

आसं पूर्वमहं रम्भा स्वर्गे शक्रस्य चाप्सराः।
अनन्तरूपलावण्या सौभाग्येन च गर्विता॥४७॥

सौभाग्यमदपुष्टाङ्गो दानवो बलगर्वितः।
मयैव च वृतो भर्ता हिरण्याक्षो महासुरः॥४८॥

तेन सार्धं मया भुक्तं चिरकालं यथेष्मितम्।
एवं कालो गतो व्याध क्रीडन्त्या मेऽसुरेण च॥४९॥

एकदा प्रेक्षितुं नृत्यं शङ्करस्य गताग्रतः।
यावद्वच्छाम्यहं तत्र तावन्मां शङ्करोऽब्रवीत्॥५०॥

क्व गता त्वं वरारोहे केन वा सङ्गता शुभो।
किं वा सौभाग्यगर्वेण नाऽयाता मम मन्दिरम्॥५१॥

सत्यं कथय शीघ्रं त्वं नो वा शापं ददामि ते।
शापभीत्या मया तत्र सत्यमुक्तं शिवाग्रतः॥५२॥

शृणु देव प्रवक्ष्यामि शापानुग्रहकारक।
ममास्ति भर्ता विश्वेश दानवेन्द्रो महाबलः॥५३॥

तेन सार्धं मया देव क्रीडितं निजमन्दिरे।
तेनाहं नाऽगमं शीघ्रं सृष्टिसंहारकारक॥५४॥

रुद्रस्तद्वचनं श्रुत्वा सकोपो वाक्यमब्रवीत्।
मृगः कामातुरो नित्यं हिरण्याक्षो भविष्यति॥५५॥

त्वं मृगी तस्य भार्या वै भविष्यसि न संशयः।
त्यक्त्वा^{११} स्वर्गं तथा देवान्दानवं भोक्तुमिच्छसि॥५६॥

^{११}यत इति शेषः

तस्मात्वं निर्जले देशे तृणाहारा भविष्यसि।
 द्वादशाब्दानि भो भद्रे भविता शाप एष ते॥५७॥
 परस्परस्य शोकेन शापान्तोऽपि भविष्यति।
 अनुग्रहः पुनस्त्वेष शङ्करेण कृतः स्वयम्॥५८॥
 कदाचिद्द्वि व्याधवरो मम सान्निध्यमाश्रितः।
 बाणाग्रे तस्य सम्प्राप्ता पूर्वजन्म स्मरिष्यसि॥५९॥
 शङ्करस्य तदा रूपं दृष्टा मोक्षमवाप्स्यसि।
 शङ्करो न मया दृष्टो वसन्त्यस्मिन्महावने॥६०॥
 तेन दुःखमनुप्राप्ता मांसमेदोविवर्जिता।
 गर्भाक्रान्ता विशेषेण न वध्या चेति निश्चितम्॥६१॥
 सकुटुम्बस्य ते नूनं भोजनं न भविष्यति।
 आयास्यति मृगी त्वन्या मार्गेणानेन लुब्धक॥६२॥
 पीना यौवनसम्पन्ना बहुमांसा मदोद्धता।
 भोजनं सकुटुम्बस्य तया सद्यो भविष्यति॥६३॥
 अथवाऽन्यो मृगो व्याध पानार्थं तु जलाशये^{१२}।
 आगमिष्यति प्रत्यूषे क्षुधार्तस्य न संशयः॥६४॥
 गर्भं त्यक्ता पुनः प्रातर्बालान्सन्दिश्य बन्धुषु।
 शपथैरागमिष्यामि सन्दिश्य च सखीजनम्॥६५॥
 तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा व्याधो विस्मयमागतः।
 क्षणमेकं तथा स्थित्वा व्याधो वचनमब्रवीत्॥६६॥
 नाऽगमिष्यति चेदन्यो जीव^{१३}स्त्वमपि गच्छसि।
 क्षुधया पीडितोऽहं वै कुटुम्बं च विशेषतः॥६७॥
 प्रातस्त्वया मम गृहमागन्तव्यं यथायथम्।
 शपथैश्च ब्रज त्वं हि यथा मे प्रत्ययो भवेत्॥६८॥
 पृथिवी वायुरादित्यः सत्ये तिष्ठन्ति देवताः।
 पालनीयं ततः सत्यं लोकद्वयमभीप्सुभिः॥६९॥
 तस्मात्सत्येन गन्तव्यं भवत्या स्वगृहं प्रति।
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा गर्भार्ता सा मृगी तदा॥७०॥
 चक्रे सत्यप्रतिज्ञां वै व्याधस्याग्रे पुनः पुनः।

^{१२}तव बाणस्य गोचरे इत्यपि पाठः

^{१३}मृग इत्यपि पाठः

मृग्युवाच

द्विजो भूत्वा तु यो व्याध वेदभ्रष्टोऽभिजायते॥७१॥

स्वाध्यायसन्ध्यारहितः सत्यशौचविवर्जितः।
अविक्रेयाणां विक्रेता अयाज्यानां च याजकः॥७२॥

^{१४}तस्य पापेन लिप्यामि यद्यहं नाऽगमं पुनः।
दुष्टबुद्धौ तु यत्पापं धूर्ते वा ग्रामकण्टके॥७३॥

नास्तिके च विशीले च परदाररते तथा।
वेदविक्रियणे चैव शवसूतकभोजने॥७४॥

तेन पापेन लिप्यामि यद्यहं नाऽगमं पुनः।
मृतशश्याप्रतिग्राहे माता पित्रोरपालके॥७५॥

तेन पापेन लिप्यामि यदि नाऽयामि तेऽन्तिकम्।
दानं दातुं प्रवृत्तस्य योऽन्तरायकरो नरः॥७६॥

तेन पापेन लिप्यामि यदि नाऽयामि ते गृहम्।
देवद्रव्यं गुरुद्रव्यं ब्रह्मद्रव्यं हरेतु यः॥७७॥

तेन पापेन लिप्यामि यदि नाऽयामि ते गृहम्।
दीपं दीपेन यः कुर्यात्यादं पादेन धावयेत्॥७८॥

तेन पापेन लिप्यामि यदि नाऽयामि ते गृहम्।
भर्तारं स्वामिनं मित्रमात्मानं बालमेव च॥७९॥

गां विप्रं च गुरुं नारीं यो मारयति दुर्मतिः।
तेन पापेन लिप्यामि यदि नाऽयामि ते गृहम्॥८०॥

अवैष्णवेचयत्पापं यत्पापं दाभिके जने।
अजितेन्द्रियेषु यत्पापं परदोषानुकीर्तने॥८१॥

कृतग्ने च कदर्ये च परदाररते तथा।
सदाचारविहीने च परपीडाप्रदायके॥८२॥

परपैशुन्ययुक्ते च कन्याविक्रियकारके।
हैतुके बकवृत्तौ च कूटसाक्ष्यप्रदे तथा॥८३॥

एतेषां पातकं मह्यं यदि नाऽयामि ते गृहम्।
यत्पापं ब्रह्महत्यायां पितृमातृवधे तथा॥८४॥

तेन पापेन लिप्यामि यदि नाऽयामि ते गृहम्।
यत्पापं लुब्धकानां च यत्पापं गरदायिनाम्॥८५॥

^{१४}तस्य यत्पापमिति शेषः। एवमेवाग्रेऽपि।

तेन पापेन लिप्यामि यदि नाऽऽयामि ते गृहम्।
द्विभार्यः पुरुषो यस्तु समदृष्ट्या न पश्यति॥८६॥

तस्य पापेन लिप्यामि यदि नाऽऽयामि ते गृहम्।
सकृदृत्वा तु यः कन्यां द्वितीयाय प्रयच्छति॥८७॥

तेन पापेन लिप्यामि यदि नाऽऽयामि ते गृहम्।
कथायां कथ्यमानायामन्तरं कुरुते नरः॥८८॥

तस्य पापेन लिप्यामि यदि नाऽऽयामि ते गृहम्।
पतिनिन्दापरो नित्यं वेदनिन्दापरो हि यः॥८९॥

तस्य पापेन लिप्यामि यदि नाऽऽयामि ते गृहम्।
यस्य सङ्घाणी भार्या ब्राह्मणी च विशेषतः॥९०॥

तस्य पापेन लिप्यामि यदि नाऽऽयामि ते गृहम्।
प्रेतश्राद्धे तु यो भुङ्के पतिते बहुयाजके॥९१॥

असच्छास्त्रार्थनिपुणज्ञपुराणार्थविवर्जिते।
मूर्खे पाखण्डनिरते क्रयविक्रयिके द्वये॥९२॥

एतेषां पातकं मह्यं यदि नाऽऽयामि ते गृहम्।
एकाकी मिष्ठमश्राति भार्यापुत्रविवर्जितः॥९३॥

आत्मजां गुणसम्पन्नां समाने सदृशे वरे।
न प्रयच्छति यः कन्यां नरो वै ज्ञानदुर्बलः॥९४॥

तेन पापेन लिप्यामि यदि नाऽऽयामि ते गृहम्।
मृगीवाक्यं ततः श्रुत्वा लुब्धको हृष्टमानसः॥९५॥

संहृत्य बाणं सन्धानान्मुमोच हरिणीं तदा।
तस्या मुक्तिप्रभावेण लिङ्गस्यापि प्रपूजनात्॥९६॥

मुक्तोऽसौ पातकैः सर्वेस्तत्क्षणान्नात्र संशयः।
द्वितीये प्रहरे प्राप्ते मध्यरात्रे वरानने॥९७॥

तस्मिन्नेव क्षणे प्राप्ता कामार्ता मृगसुन्दरी।
सत्रस्ता भयसंविग्ना पतिमन्वेष्यतीमुहुः॥९८॥

जालिमध्ये स्थितेनाथ दृष्टा सा लुब्धकेन तु।
पुनर्वृक्षस्य पत्राणि त्रोटयित्वा करेण तु॥९९॥

क्षिसानि दक्षिणे भागे लिङ्गोपरिदिवक्षया।
तस्या वधार्थं तेनाथ बाणो धनुषि सन्धितः॥१००॥

तिष्ठस्तत्रैकचित्तेन कुटुम्बार्थं जिघांसया।
निरीक्ष्य लुब्धको यावद्वाणं तस्यां विमुश्चति॥१०१॥

तावन्मृग्या स सन्दष्टो दृष्टा तं विहृलाभवत्।
अद्यैव भगिनी मे हि लुब्धकेन विनाशिता॥१०२॥

मम किं जीवितव्येन तस्या दुःखेन पीडिता।
वरो मृत्युर्न शोको वै दृष्टा व्याधं विशेषतः॥१०३॥

एवं सञ्चिन्त्य हरिणी लुब्धकं वाक्यमब्रवीत्।

हरिण्युवाच

धनुर्धरवर व्याधं सर्वजीवनिकृन्तन॥१०४॥

देहि मे वचनं चैकं पश्चात्वं मां निपातय।
आयाता हरिणी चैका मार्गणानेन लुब्धक॥१०५॥

समायाताऽथ वा नैव सत्यं कथय सुव्रता।
तच्छुत्वा लुब्धकस्तत्र विस्मितः क्षणमैक्षत॥१०६॥

तस्यास्तु यादृशी वाणी अस्याश्वैव तु तादृशी।
सैवेयमागता नूनं प्रतिज्ञापालनाय च॥१०७॥

अथवाऽन्या समायाता या तया कथिता पुरा।
एवं सञ्चिन्त्य मनसा लुब्धको वाक्यमब्रवीत्॥१०८॥

लुब्धक उवाच

शृणु त्वं मृगि मे वाक्यं गता सा निजमन्दिरम्।
त्वां दत्त्वा मम नूनं हि सा भवेत्सत्यवागपि॥१०९॥

अहोरात्रं कृतं कष्टं कुटुम्बार्थे मया मृगि।
अधुना त्वां हनिष्यामि देवतास्मरणं कुरु॥११०॥

व्याधोक्तं वचनं श्रुत्वा हरिणी दुःखिता भृशम्।
व्याधं प्राह रुदित्वा वै मा मां व्याधं निपातय॥१११॥

तेजो बलं तथा सर्वं निर्दग्धं विरहाग्निना।
अहं च दुर्बला नूनं मेदो मांसविवर्जिता॥११२॥

केवलं पापभाक् त्वं हि मम प्राणविमोचकः।
अहं प्राणैर्वियुज्यामि भोजनं ते न जायते॥११३॥

बलवांशं महातेजा मेदोमांससमन्वितः।
अन्यश्च पीनगौराङ्गे मृगो ह्यत्रागमिष्यति॥११४॥

तं हत्वा ते कुटुम्बस्य तृप्तिर्नां भविष्यति।
अथवा त्वद्गृहं प्रातरागमिष्यामि लुब्धक॥११५॥

तयोक्तं लुब्धकः श्रुत्वा किं करोमीत्यचिन्तयत्।
सञ्चिन्त्य लुब्धकः प्राह मृगीं शोकातुरां कृशाम्॥११६॥

सत्यं वद महाभागे प्रत्ययो मे यथा भवेत्।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हरिणी दुःखकर्शिता॥११७॥

चक्रे सत्यप्रतिज्ञां तु व्याघस्याग्रे पुनः पुनः।

मृग्युवाच

क्षत्रियस्तु रणं दृष्ट्वा तस्माद्यो विनिवर्तते॥११८॥

तस्य पापेन लिप्यामि यदि नाऽऽयामि ते गृहम्।
भेदयन्ति तडागानि वापीश्वाथ गवामपि॥११९॥

मार्ग स्थानं च ये ग्रन्ति सर्वसत्त्वभयङ्कराः।
तेषां वै पातकं मह्यं यदि नाऽऽयामि ते गृहम्॥१२०॥

एतच्छ्रुत्वा तु व्याधेन साऽपि मुक्ता मृगी तदा।
जलं पीत्वा तु बहुशो गता सद्यो यथागतम्॥१२१॥

जालिमध्ये स्थितस्यास्य द्वितीयः प्रहरो गतः।
त्रोटित्वा बिल्वपत्राणि पुनर्देवै न्ययोजयत्॥१२२॥

पीडितोऽतीव शीतेन क्षुधया गृहचिन्तया।
शिवशिवेति जल्पन्वै न निद्रामुपलब्धवान्॥१२३॥

कृतं शिवार्चनं तेन तृतीये प्रहरेऽपि च।
वीक्षते स्म दिशः सर्वा जीवनार्थं वरानने॥१२४॥

लुब्धकेनाथ दृष्टोऽसौ हरिणश्चलेक्षणः।
विलोकयन्दिशः सर्वा मार्गमाणो मृगीपदम्॥१२५॥

सौभाग्यबलदर्पाङ्गो मदनोन्मत्तपीवरः।
तं दृष्ट्वा बाणमाकृष्य ह्याकर्णं तुष्टमानसः॥१२६॥

बाणं मुश्चति यावद्वै तावद् दृष्टो मृगेण तु।
कालरूपं तु तं दृष्ट्वा मृगश्चिन्तितवान् भृशम्॥१२७॥

निश्चितं भविता मृत्युर्गोचरेऽस्य गतो यतः।
भार्या प्राणसमा मैऽद्य व्याधेनेह निपातिता॥१२८॥

तया विरहितस्याद्य नूनं मृत्युर्भविष्यति।
हा हा कालकृतं पापं यद्वार्यादुःखमागता॥१२९॥

भार्यया न समं सौख्यं गृहेऽपि च वनेऽपि च।
तया विना न धर्मोऽस्ति नार्थकामौ विशेषतः॥१३०॥

वृक्षमूलेऽपि दयिता यत्र तिष्ठति तद्भूम्।
प्रासादोऽपि तया हीनः कान्तारादतिरिच्यते॥१३१॥

धर्मकामार्थकार्येषु भार्या पुंसः सहायिनी।
विदेशे च गतस्यापि सैव विश्वासकारिणी॥१३२॥

नास्ति भार्यासमो बन्धुर्नास्ति भार्यासमं सुखम्।
नास्ति भार्यासमं लोके नरस्याऽर्तस्य भेषजम्॥१३३॥

यस्य भार्या गृहे नास्ति साध्वी च प्रियवादिनी।
अरण्यं तेन गन्तव्यं यथाऽरण्यं तथा गृहम्॥१३४॥

एका प्राणसमा मेऽभूद् द्वितीया प्राणदा मम।
भार्याविरहितस्याद्य जीवितं मम निष्फलम्॥१३५॥

इत्येवं चिन्तयित्वा तु लुब्धकं वाक्यमन्नवीत्।

मृग उवाच

शृणु व्याध नरश्रेष्ठ ह्यामिषाहारभोजन॥१३६॥

यत्ते पृच्छाम्यहं वीर तत्सत्यं वद मे प्रभो।
आगतं हरिणीयुग्मं केन मार्गेण तद्भूतम्॥१३७॥

त्वया विनाशितं वाऽथ सत्यं कथय मेऽधुना।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा लुब्धको विस्मयं गतः॥१३८॥

असावपि न सामान्यो देवता काऽप्यनुत्तम।
उवाच लुब्धकः सद्यस्तस्याग्रे वाक्यमुत्तमम्॥१३९॥

लुब्धक उवाच

ते गतेनेन मार्गेण सत्यं कृत्वा ममाग्रतः।
ताभ्यां दत्तोऽसि भुक्त्यर्थं मम त्वमधुनाऽनघ॥१४०॥

सम्प्रति त्वं हनिष्यामि नैव मोक्ष्यामि कर्हिचित्।
व्याधोक्तं हि वचः श्रुत्वा हरिणः प्राह सत्वरम्॥१४१॥

मृग उवाच

तत्सत्यं कीदृशं ताभ्यां वाक्यमुक्तं तवाग्रतः।
येन ते प्रत्ययो जातो मुक्तं तद्वरिणीद्वयम्॥१४२॥

ते गते केन मार्गेण ये मुक्ते व्याध तेऽधुना।

व्याध उवाच

ते गतेऽनेन मार्गेण स्वमाश्रमपदं प्रति॥१४३॥
 व्याघेन कथितास्ताभ्यां शपथा ये कृतास्तदा।
 तच्छुत्वा वचनं तस्य हरिणो हृष्टमानसः॥१४४॥
 व्याधं प्राह ततः शीघ्रं वचनं धर्मसंहितम्।

मृग उवाच

ताभ्यां व्याध यदुक्तं च तत्करोमि न चान्यथा॥१४५॥
 प्रभाते त्वद्दृहं नूनमागमिष्यामि निश्चितम्।
 भार्या ऋतुमती मेऽद्य कामार्ताऽप्यधुना भृशम्॥१४६॥
 गत्वा गृहेऽथ भुक्ता तामापृच्छ्य च सुहृज्जनान्।
 शपथैरागमिष्यामि गृहं ते नात्र संशयः॥१४७॥
 न मद्देहेऽस्त्यसुङ्गांसं यत्त्वं भोक्तुमभीप्ससि।
 तद्वृथा मरणं मेऽस्माद्यदि मां त्वं हनिष्यसि॥१४८॥
 तन्मृगस्य वचः श्रुत्वा व्याधो वचनमब्रवीत्।

लुब्धक उवाच

असत्यं भाषसे धूर्त प्रतारयसि मां वृथा॥१४९॥
 ज्ञातो मृत्युः स्फुटं यत्र तत्र गच्छति कोऽल्पधीः।
 व्याधस्य वचनं श्रुत्वा हरिणो वाक्यमब्रवीत्॥१५०॥
 शपथैरागमिष्यामि यथा ते प्रत्ययो भवेत्।

व्याध उवाच

मृग त्वं शपथान्बूहि विश्वासो मे भवेद्यथा॥१५१॥
 यथा हि प्रेषयामि त्वां स्वगृहं प्रति कामुक।

मृग उवाच

भर्तारं वश्येद्या स्त्री स्वामिनं वश्येन्नरः॥१५२॥
 मित्रं च वश्येद्यस्तु गुरुद्रोहं करोति यः।
 विषमं तु^{१५} रसं दद्यात्प्रेमभेदं करोति यः॥१५३॥
 भेदयेद्यस्तडागानि प्रासादं पातयेत्तथा।
 प्रवासशीलो यो विप्रः क्रयविक्रयकारकः॥१५४॥

^{१५}एकपङ्कौ भोजने इत्यर्थः।

सन्ध्यास्नानविहीनश्च वेदशास्त्रविवर्जितः।
मद्यपाः स्त्रीषु रक्ता ये परनिन्दारताश्च ये॥१५५॥

परस्त्री सेवका विप्राः परपैशून्यसूचकाः।
शूद्रान्नभोजिनो ये च भार्यापुत्रांस्त्यजन्ति ये॥१५६॥

वेदनिन्दापरा ये च वेदशास्त्रार्थनिन्दकाः।
तेषां वै पातकं मह्यं यदि नाऽयामि ते गृहम्॥१५७॥

भार्या सङ्ग्रहणी यस्य व्रतशौचविर्वाजता।
सर्वाशी सर्वविक्रेता द्विजानामपि निन्दकः॥१५८॥

त्रिषु वर्णेषु शुश्रूषां यः शूद्रो न करोति वै।
विप्रवाक्यं परित्यज्य पाखण्डाभिरतः सदा॥१५९॥

ब्रह्मचर्यरताः शूद्रा ये च पाखण्डसंश्रिताः।
तेषां वै पातकं मह्यं यदि नाऽयामि ते गृहम्॥१६०॥

तिलांस्तैलं घृतं क्षौद्रं लवणं सगुडं तथा।
लोहं लक्षादिकं सर्वं रङ्गान्नानाविधानपि॥१६१॥

मद्यं मांसं विषं दुग्धं नीलं च वृषभं तथा।
मीनं क्षीरं सर्पकूटं चित्रातकफलानि च॥१६२॥

विक्रीणीते द्विजो यस्तु तस्य पापं भवेन्मम।
आदित्यं विष्णुमीशानं गणाध्यक्षं तु पार्वतीम्॥१६३॥

एतांस्त्यक्षा गृहे मूढो योऽन्यं पूजयते नरः।
तस्य पापेन लिप्यामि यदि नाऽयामि ते गृहम्॥१६४॥

यो गां स्पृशति पादेन ह्युदितेऽर्के च सुप्यति।
एकाकी मिष्टमश्राति तस्य पापस्य भागहम्॥१६५॥

मातापित्रोरपोषा च क्रियामुद्दिश्य^{१६} पाचकः।
कन्याशुल्कोपजीवी च देवब्राह्मणनिन्दकः॥१६६॥

गोग्रासं हन्तकारं च अतिथीनां च पूजनम्।
ये न कुर्वन्ति गृहिणस्तेषां पापं भवेन्मम॥१६७॥

वृन्ताकं च पटोलं च कलिङ्गं तुम्बिकाफलम्।
मूलकं लशुनं कन्दं कुसुमं कालशाककम्॥१६८॥

एतानि भक्षयेद्यस्तु नरो वै ज्ञानदुर्बलः।
न यस्य जायते शुद्धिश्वान्द्रायणशतैरपि॥१६९॥

^{१६} आत्मोद्देशेनैव भुजिक्रियामित्यर्थः।

एतस्य पातकं मह्यं यदि नाऽयामि ते गृहम्।
 यः पठेत्स्वरहीनं च लक्षणेन विवर्जितम्॥१७०॥

रथ्यां पर्यटमानस्तु वेदानुद्विरयेत् यः।
 विप्रस्य पठतो यस्य शृणोति यदि चान्त्यजः॥१७१॥

वेदोपजीवको विप्रोऽतिलोभाच्छूद्रभोजनः।
 तस्य पापेन लिप्यामि यदि नाऽयामि ते गृहम्॥१७२॥

शूद्रान्नेषु च ये सक्ताः शूद्रसम्पर्कदूषिताः।
 तेषां पापेन लिप्यामि यदि नाऽयामि ते गृहम्॥१७३॥

लेखकश्चित्रकर्ता च वैद्यो नक्षत्रसूचकः।
 कूटकर्ता द्विजो यश्च तस्य पापस्य भागहम्॥१७४॥

कूटसाक्षी मृषावादी परद्रव्यस्य तस्करः।
 परदाराभिगामी च तथा विश्वासघातकः॥१७५॥

द्रव्ये द्रव्यं विनिक्षिप्य पानकूटं समाश्रितः।
 वेश्यारताः सदा ये च दानदातुर्निवारकाः॥१७६॥

भर्तारमर्थहीनं च कुरुपं व्याधिपीडितम्।
 या न पूजयते नारी रूपयौवनगर्विता॥१७७॥

एकादशीं तथा माघे कृष्णे शिवचतुर्दशीम्।
 पूर्वविद्धां प्रकुर्वन्ति तेषां पापस्य भागहम्॥१७८॥

अथ किं बहुनोक्तेन भो लुब्धक तवाग्रतः।
 यदि नाऽयामि ते गेहं ममासत्यं भवेत्तदा॥१७९॥

तेन वाक्येन सन्तुष्टो व्याधो वै वीतकल्मषः।
 संहृत्य धनुषो बाणं मृगो मुक्तो गृहं प्रति॥१८०॥

जलं पीत्वा तु हरिणः प्रविष्टो गहनं प्रति।
 गतोऽसौ तेन मार्गेण गतं येन मृगीद्वयम्॥१८१॥

लुब्धकेन तदा तत्र जालिमध्ये स्थितेन हि।
 प्रत्यूषे बिल्वपत्राणि त्रोटयत्वोज्ज्ञतानि वै॥१८२॥

शिवशिवेति जल्पन्वै ह्याशु यातो निजाश्रमम्।
 अथोदिते सूर्यबिम्बे अकामाज्ञागरे कृते॥१८३॥

पापान्मुक्तोऽप्यसौ सद्यः शिवपूजाप्रभावतः।
 यावद्विशो निरीक्षेत निराशो भोजनं प्रति॥१८४॥

तावच्छशुवृता चान्या मृगी तत्र समागता।
 दृष्ट्वा मृगी तदा व्याधो बाणं धनुषि योजयन्॥१८५॥

यावन्मुश्चत्यसौ बाणं तावत्प्रोवाच तं मृगी।
मा बाणान्मुश्च धर्मात्मन्धर्मं मा मुश्च सुब्रत॥१८६॥

अहं न वध्या सर्वेषामिति शास्त्रविनिश्चयः।
शयानो मैथुनासक्तः स्तनपो व्याधिपीडितः॥१८७॥

न हन्तव्यो मृगो राजा मृगी च शिशुना वृता।
अथवा धर्ममुत्सृज्य मां हनिष्यसि मानद॥१८८॥

बालकं स्वगृहे मुक्का सखीनां च निवेद्य वै।
शपथैरागमिष्यामि शृणु व्याध वचो मम॥१८९॥

या स्वभर्तारमुत्सृज्य परे पुंसि रता सदा।
तस्याः पापेन लिप्यामि यदि नाऽऽयामि ते गृहम्॥१९०॥

मद्यं मांसं विषं दुग्धं नीलीं कुम्भफलानि च।
एतानि विक्रयेद्यस्तु नरो मोहसमन्वितः॥१९१॥

तेषां पापेन लिप्यामि यदि नाऽऽयामि ते गृहम्।
ये कृताः शपथाः पूर्वं तवाग्रे व्याधसत्तम॥१९२॥

ते सर्वे मम सन्त्यत्र यदि नायाम्यहं पुनः।
तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा व्याधो विस्मयमागमत्॥१९३॥

ततो व्याधेन सा युक्ता गता वै निजमन्दिरम्।
व्याधोऽपि तत्स्थलं त्यक्ता जगाम स्वगृहं प्रति॥१९४॥

सर्वेषां वचनं ध्यायन्मृगाणां सत्यवादिनाम्।
एतेषां घातको नित्यमहं यास्यामि कां गतिम्॥१९५॥

एवं चिन्तयता गेहे दृष्टाः क्षुधितबालकाः।
नान्नं मांसं गृहे तस्य भोजनं येन जायते॥१९६॥

निरामिषं तु तं दृष्ट्वा निराशास्तेऽभवंस्तदा।
व्याधोपि च तदा तत्र तेषां वाक्यानि संस्मरन्॥१९७॥

न भोजनं न निद्रां च लभते विस्मयान्वितः।
आगमिष्यन्ति ते नूनं शपथैरतियत्रिताः॥१९८॥

न तानहं वधिष्यामि सतां ब्रतमनुस्मरन्।
लुब्धकेन तदा मुक्तो हरिणः शपथैः कृतैः॥१९९॥

स्वमाश्रमं तु सम्प्राप्तो यत्र तद्वरिणीद्वयम्।
सद्यः प्रसूता सा चैका द्वितीया रतिलालसा॥२००॥

^{१६}मुक्त इत्यस्य तेनेति गृहं प्रतीत्यस्य गमनायेति च शेषः।

तृतीयाऽपि समायाता बालकैर्बहुभिर्वृता।
सर्वाः समेता एकत्र मरणे कृतानेश्वराः॥२०१॥

परस्परं प्रजल्पन्त्यो लुब्धकस्य विचेष्टितम्।
सार्तवां हरिणीं भुक्ता रूपाढ्यां रतिलालसाम्॥२०२॥

कृतकृत्योऽभवत्ताभिस्ततो वाक्यमथाब्रवीत्।
युष्माभिरहि संस्थेयं कर्तव्यं प्राणरक्षणम्॥२०३॥

व्याघ्राद्विपालुब्धकेभ्यो बालकानां प्रयत्नतः।
अहमत्र समायातः शपथैरतियन्त्रितः॥२०४॥

अस्या ऋतुप्रदानाय पुनः सन्तानहेतवे।
ऋतुमर्तीं तु यो भार्या न भुङ्गे मोहसंवृतः॥२०५॥

भ्रूणहा सन्तु विज्ञेयस्तस्य जन्म निरकर्थम्।
सन्तानात् स्वर्गमाप्नोति इह कीर्ति च शाश्वतीम्॥२०६॥

सन्ततिर्यक्तः पाल्या स्वर्गसौख्यप्रदायिका।
अपुत्रस्य गतिर्नास्ति इह लोके परत्र च॥२०७॥

येन केनाप्युपायेन पुत्रमुत्पादयेत्पुमान्।
मया च तत्र गन्तव्यं यत्र व्याधस्य मन्दिरम्॥२०८॥

सत्यं तु पालनीयं स्यात्सत्ये धर्मः प्रतिष्ठितः।
एतच्छ्रुतुत्वा तु ता नार्यो वाक्यमूचुः सुदुःखिताः॥२०९॥

वयमप्यागमिष्यामस्त्वया सार्धं मृगोत्तम।
तथा ते विप्रियं कान्त न स्मरामः कदाचन॥२१०॥

पुष्पितेषु वनान्तेषु नदीनां सङ्गमेषु च।
कन्दरेषु च शैलानां भवता रमिता वयम्॥२११॥

न कार्यमप्यतः कान्त जीवितेन त्वया विना।
नारीणां पतिहीनानां जीवितैः किं प्रयोजनम्॥२१२॥

मितं ददाति हि पिता मितं भ्राता मितं सुतः।
अमितस्य हि दातारं भर्तारं का न पूजयेत्॥२१३॥

अपि द्रव्ययुता नारी बहुपुत्रसुहृद्वता।
सा शोच्या बन्धुवर्गस्य पतिहीनकुलाङ्गना॥२१४॥

वैधव्यसदृशं दुःखं स्त्रीणामन्यन्न विद्यते।
धन्यास्ता योषितो यास्तु म्रियन्ते भर्तुरग्रतः॥२१५॥

नातन्त्री वाद्यते वीणा नाचक्रो भ्रमते रथः।
नापतिः सुखमाप्नोति नारी पुत्रशतैर्वृता॥२१६॥

नास्ति भर्तृसमो धर्मो नास्ति धर्मसमः सुहृत्।
नास्ति भर्तृसमो नाथः स्त्रीणां भर्ता परा गतिः॥२१७॥

एवं विलिप्य ताः सर्वा मरणे कृतनिश्चयाः।
बालकैस्तैः समायुक्ता भतृशोकेन दुःखिताः॥२१८॥

मृगस्तासां वचः श्रुत्वा हृदि चिन्तापरोऽभवत्।
गन्तव्यं किं न गन्तव्यं मया व्याघस्य मन्दिरम्॥२१९॥

एकतस्तु कृतं रक्षन्कुटुम्बस्य^{१७} क्षयो भवेत्।
तदन्तिकं न चेद्यामि मम सत्यं क्षयं ब्रजेत्॥२२०॥

वरं पुत्रस्य मरणं भार्याया आत्मनस्तथा।
सत्ये त्यक्ते नरो नित्यमाकल्पं रौरवं ब्रजेत्॥२२१॥

तस्मात्सत्यं पालनीयं नरैः श्रेयोर्धिभिः सदा।
सत्येन धार्यते पृथ्वी सत्येन तपते रविः॥२२२॥

सत्येन वायवो वान्ति सत्येन वर्धते परम्।
एवं सञ्चिन्त्य हरिणी धर्मान् हृदि मनोरमान्॥२२३॥

ताभिः सहैव शनकैः क्षणात्तस्याश्रमं ययौ।
तस्मिन्सरसि स स्नात्वा कर्मन्यासं चकार ह॥२२४॥

तलिङ्गं प्रणिपत्याशु हृदि ध्यायन्सदाशिवम्।
भक्ष्यं पानं परित्यज्य मैथुनं भोगमेव च॥२२५॥

कामं क्रोधं तथा लोभं मायां मोक्षविनाशिनीम्।
वन्दयित्वा^{१८} तु तं देवं लुब्धकाभिमुखं ययौ॥२२६॥

तस्य भार्याश्च पुत्राश्च मरणे कृतनिश्चयाः।
अनशनं ब्रतं गृह्य पृष्ठलग्नाः समाययुः॥२२७॥

भार्यापुत्रैः परिवृतो मृगस्तं देशमागमत्।
क्षुधितैर्बालकैर्युक्तो लुब्धको यत्र तिष्ठति॥२२८॥

मृगस्तं देशमागत्य कुटुम्बेन समन्वितः।
पालयन्सर्ववाक्यानि^{१९} लुब्धकं वाक्यमब्रवीत्॥२२९॥

मृग उवाच

हन्या मां प्रथमं व्याघ पश्चाद्वार्याः क्रमेण तु।
बालकानि ततः पश्चाद्वन्यतां मा विलम्बय॥२३०॥

^{१७}गमिष्यामि चेदिति शेषः।

^{१८}खाद्यपेयादिकं चैवेत्यपि पाठः।

^{१९}पूर्वोक्तानीत्यर्थः।

लुब्धकैस्तु मृगा भक्ष्या नास्ति दोषः कदाचन।
वयं यास्याम स्वर्लोकं सत्यपूता न संशयः।
तवापि सकुटुम्बस्य प्राणपुष्टिर्भविष्यति॥२३१॥

एतच्छुत्वा तु वचनं मृगोक्तं लुब्धकस्तदा।
आत्मानं निन्दयित्वा तु हरिणं वाक्यमब्रवीत्॥२३२॥

व्याध उवाच

अहो मृग महासत्त्व गच्छ गच्छ स्वमाश्रमम्।
आमिषेण न मे कार्यं यद्वाव्यं तद्विष्यति॥२३३॥

जीवानां घातने पापं बन्धने तर्जने तथा।
नैव पापं करिष्यामि कुटुम्बार्थं कदाचन॥२३४॥

त्वं गुरुर्मम धर्मणामुपदेष्टा मृगोत्तमा।
गच्छ गच्छ मृगश्रेष्ठ कुटुम्बेन समन्वितः॥२३५॥

मया त्यक्तानि शास्त्राणि सत्यर्थः समाश्रितः।
तद् व्याधवचनं श्रुत्वा हरिणः प्राह तं पुनः॥२३६॥

मृग उवाच

कर्मन्यासमहं कृत्वा त्वत्सकाशमिहागतः।
हन्यतां हन्यतां शीघ्र न ते पापं भविष्यति॥२३७॥

मया दत्ता पुरा वाक्यं तया बद्धो न याम्यहम्।
मया मम कुटुम्बेन त्यक्तो लोभं स्वजीवने॥२३८॥

एतच्छुत्वा तु वचनं लुब्धको वाक्यमब्रवीत्।

लुब्धक उवाच

त्वं बन्धुस्त्वं गुरुस्त्राता त्वं मे माता पिता सुहृत्॥२३९॥

मया त्यक्तानि शास्त्राणि त्यक्तं मायादिकं बलम्।
कस्य भार्या सुताः कस्य कुटुम्बं कस्य तन्मृग॥२४०॥

तैः स्वकर्म च भोक्तव्यं मृग गच्छ यथासुखम्।
इत्युक्ता स तदा तूर्णं बभञ्ज सशरं धनुः॥२४१॥

मृगं प्रदक्षिणीकृत्य नमस्कृत्य क्षमापयत्।
एतस्मिन्नन्तरे नेदुर्देवदुन्दुभयो दिवि॥२४२॥

आकाशात्पुष्पवृष्टिस्तु पपात सुमनोहरा।
तदा दूतः समायातो विमानं गृह्य शोभनम्॥२४३॥

देवदूत उवाच

अहो व्याध महासत्त्व सर्वसत्त्वक्षयङ्कर।
विमानमिदमारुह्य सदेहः स्वर्गमाविश॥२४४॥

शिवरात्रिप्रभावेण पातकं ते क्षयं गतम्।
उपवासस्तु सज्ञातो निशि जागरणं कृतम्॥२४५॥

यामे यामे कृता पूजा अज्ञानेन शिवस्य च।
सर्वपापविनिर्मुक्तो गच्छ त्वं रुद्रमन्दिरम्॥२४६॥

विमानं च समारुह्य सद्यः शिवपदं ब्रज।
मृगराज महासत्त्व भार्यापुत्रसमन्वितः॥२४७॥

भार्यात्रितयसंयुक्तो नक्षत्रपदमाप्नुहि।
तव नाम्ना तु तद् वृक्षं लोके ख्यातं भविष्यति॥२४८॥

एतच्छुत्वा तु वचनं लुब्ध्यकोऽथ मृगस्तथा।
विमानानि समारुह्य नाक्षत्रं पदमागताः॥२४९॥

हरिणीद्वयमन्वेनं पृष्ठतो मृगमेव च।
तारात्रितयसंयुक्तं मृगशीर्षं तदुच्यते॥२५०॥

बालकद्वितयं चाग्रे तृतीया पृष्ठतो मृगी।
पृष्ठस्तत्र सम्प्राप्ता मृगशीर्षस्य सन्निधौ॥२५१॥

मृगराङ् दृश्यतेऽद्यापि ऋक्षं व्योमगमुत्तमम्।
उपवासं करिष्यन्ति जागरेण समन्वितम्।
यथोक्तशास्त्रमार्गेण तेषां मोक्षो न संशयः॥२५२॥

शिवरात्रिसमं नास्ति ब्रतं पापक्षयावहम्।
यत्कृत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः॥२५३॥

अश्वमेधसहस्राणि वाजपेयशतानि च।
प्राप्नोति तत्फलं सर्वं नात्र कार्या विचारणा॥२५४॥

॥इति श्रीलिङ्गपुराणे उमामहेश्वरसंवादे शिवरात्रिव्रतकथा सम्पूर्णा॥

